Den mannlige smerte – menns erfaringer med vold i nære relasjoner

Rapport 2017 - 02

PROBA
samfunnsanalyse

Proba-rapport nr., Prosjekt nr. 15041
ISSN: 1891-8093
MIL, PDS/TT mars 2017
--
offentlig
--

Den mannlige smerte – menns erfaringer med vold i nære relasjoner

Proba samfunnsanalyse

Rapport 2017 - 02

PROBA samfunnsanalyse

Forord

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har gitt Proba samfunnsanalyse oppdraget med å gjennomføre en tredelt studie om vold mot menn i nære relasjoner. Studien er utarbeidet i samarbeid med Jørgen Lorentzen ved Integral film og litteratur og Claes Ekenstam ved Høyskolen i Borås. Studien inneholder en litteraturgjennomgang av nordiske forekomststudier av vold mot menn over 18 år, en survey om kjennskap til hjelpetilbud til voldsutsatte, samt en kvalitativ intervjustudie om menn som har opplevd ulike former for vold i nære relasjoner. Mennene som er intervjuet er nåværende eller tidligere brukere av familievernkontor, krisesentre og sentre mot incest og seksuelle overgrep.

Rapporten er skrevet av Marianne Inèz Lien, Pia Dybvik Staalesen, Jørgen Lorentzen og Claes Ekenstam. Marianne Inéz Lien har stått for litteraturgjennomgangen av nordiske forekomststudier av vold mot menn i nære relasjoner. Survey er gjennomført av Pia Dybvik Staalesen i samarbeid med Norstat. Marianne Inèz Lien, Jørgen Lorentzen og Claes Ekenstam har gjennomført de kvalitative intervjuene med menn som er utsatt for vold og har samarbeidet om analyser og skrevet de empiriske kapitlene i rapporten.

Vi takker alle bidragsyterne for godt samarbeid i dette prosjektet. En spesiell takk rettes til vår kollega i Proba samfunnsanalyse, Trude Torbjørnsrud, som har kvalitetssikret rapporten med kyndig hånd. Vi vil også takke seniorrådgiver Elin Skogøy og resten av teamet ved Seksjon for voldsforebygging ved Bufdir for et særlig godt samarbeid og gode innspill underveis i dette prosjektet. Takk også til referansegruppen for viktige tilbakemeldinger da vi la fram foreløpige resultater og analyser, samt for deres kommentarer på rapportutkastet.

Til sist, men ikke minst, rettes en stor takk til dere menn som har deltatt med erfaringer og kunnskaper om voldshendelser i nære relasjoner. Takk for deres innsats og vilje til å dele krevende erfaringer med oss.

Proba samfunnsanalyse, mars 2017.

Marianne Inèz Lien, prosjektleder

Innhold:

SAMMENDRAG OG KONKLUSJONER 1

1. INNLEDNING 6
   - 1.1 Problemstillinger 6
   - 1.2 Hva er vold i nære relasjoner? 7
   - 1.3 Teori om familievold - internasjonal forskning 8
   - 1.4 Hjelpetiltak ved utsatthet for vold 10
   - 1.4.1 Familieverntjenesten 10
   - 1.4.2 Krisesentrene 11
   - 1.4.3 Sentre mot incest og seksuelle overgrep 12
   - 1.5 Rapportens oppbygging 13

2 METODE OG ANALYSE 14
   - 2.1 Kunnskapsoppsummering 14
   - 2.2 Spørreundersøkelse 15
   - 2.3 Kvalitativ studie av voldsutsatte menn 16
   - 2.3.1 Rekruttering og utvalg 16
   - 2.3.2 Metodisk tilnærming i intervjuene 18
   - 2.3.3 Etiske hensyn 18
   - 2.4 Analyse og framstilling 19

3 FOREKOMSTSTUDIER FRA NORDEN 20
   - 3.1 Kan studiene sammenlignes? 20
   - 3.1.1 Norske undersøkelser om partnervold og kjærestevold 20
   - 3.1.2 Svenske undersøkelser om partnervold og kjærestevold 24
   - 3.1.3 Danske undersøkelser om partnervold og kjærestevold 28
   - 3.1.4 Finske undersøkelser om partnervold 29
   - 3.1.5 Vold i homofile parforhold 30
   - 3.1.6 Vold fra andre nærstående 30
   - 3.2 Konsekvenser av vold mot menn i nære relasjoner 31
   - 3.3 Hvilken hjelp søker voldsutsatte menn? 32
   - 3.3.1 Oppsummerende kommentarer 34

4 ER HJELPETILBUDENE FOR VOLDSUTSATTE MENN KJENT? 36
   - 4.1 Kjennskap til hjelpetilbudene generelt 36
   - 4.2 Kjennskap til hjelpetilbud for menn 37
   - 4.3 Har de voldsutsatte søkt hjelp? 38
   - 4.4 Utsatthet og kjennetegn ved voldshendelsene 40
   - 4.5 Oppsummerende kommentarer 42

5 INTERVJUSTUDIE AV VOLDSUTSATTE MENN SOM HAR OPPSØKT FAMILIEVERNTJENESTEN 43
   - 5.1 Hvilke former for vold er mennene utsatt for? 43
   - 5.1.1 Voldserfaringer i barndommen 44
   - 5.1.2 Voldserfaringer i voksen alder 46
   - 5.1.3 Mannsidealer i spagat 52
   - 5.1.4 Konsekvenser av volden 53
   - 5.1.5 Hvorfor blir menn i voldelige forhold? 55

5.1.6 Hvilke hjelpebehov har mennene? ... 56
5.1.7 Erfaringer med familievernet ... 56
5.1.8 Oppsummerende kommentarer ... 61

6 MENN PÅ KRISESENTER ... 63
6.1 Hvilke former for vold er mennene utsatt for? ... 63
6.1.1 Voldserfaringer i barndommen ... 63
6.1.2 Voldserfaringer i voksen alder ... 66
6.1.3 Omsnuing av skyld/utøver-rollen ... 69
6.1.4 Bagatellisering av alvoret i volden ... 70
6.1.5 Seksuell vold ... 72
6.2 Konsekvenser av volden ... 72
6.3 Mannlig(hetens) sårbarhet ... 75
6.4 Erfaringer med krisesenter ... 79
6.4.1 Ønske om separate botilbud og utilstrekkelig hjelp ... 81
6.4.2 Anbefaler krisesenter til andre menn ... 83
6.5 Oppsummerende kommentarer ... 84

7 MENN SOM HAR BENYTTET TILBUDET VED SENTRE MOT INCEST OG SEKSUELLE OVERGREP ... 86
7.1 Hvilken våld er mennen utsatt for? ... 86
7.1.1 Våldserfarenheter i barndomen ... 87
7.1.2 Konsekvenser av sexuellt och annat våld i barndomen ... 92
7.1.3 Sociala konsekvenser ... 94
7.1.4 Tidig utsatthet – ökad risk för destruktiva relationer som vuxen? ... 97
7.1.5 Diagnosticering och bemötande av traumatiserade män ... 103
7.1.6 Andra erfarenheter av olika hjälpinstanser ... 104
7.1.7 Erfarenheter av centren mot incest och sexuella övergrepp ... 106
7.1.8 Summering och diskussion ... 108

8 BEHOV FOR Å VIDEREUTVIKLE ETABLERT TEORI OM VOLD ... 112

9 SAMMENFATTENDE DISKUSJON OG ANBEFALINGER FOR HJELPETILTAKENE ... 119
9.1 Anbefalinger for videreutvikling av hjelpetiltakene ... 120
9.1.1 Familievernet ... 121
9.1.2 Krisesentrene ... 122
9.1.3 Sentre mot incest og seksuelle overgrep ... 123
9.1.4 Anbefalinger for videre forskning – veien videre ... 125

LITTERATURLISTE ... 126

APPENDIX 1 ... 134
Intervjuguide menn fra familievernet ... 134

Sammendrag og konklusjoner

Bakgrunn

Proba samfunnsanalyse har i samarbeid med Jørgen Lorentzen og Claes Ekenstam gjennomført en studie om vold mot menn i nære relasjoner. Barne-ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har vært oppdragsgiver for studien.

Bufdir har ansvar knyttet til ulike hjelpetiltak rettet mot kvinner, menn og barn som utsettes for vold i nære relasjoner. Disse og andre offentlige tjenestetilbud er i stor grad utviklet på bakgrunn av kunnskap om kvinners erfaringer med vold og kvinners hjelpebehov. Bufdir har behov for mer kunnskap om vold mot menn i nære relasjoner. Kunnskapen skal brukes til å videreutvikle det eksisterende hjelpetilbudet.

Problemstilling og metode

Studiens problemstillinger har vært følgende:

- Hva sier forekomststudier fra Norden om utsatthet, karakteristika, i hvilke relasjoner volden finner sted, konsekvenser og hjelpesøking?
- Hvordan opplever menn å være utsatt for vold i nære relasjoner?
- Hvilke hjelpebehov har mennene?
- Hvordan vurderer menn som har oppsøkt hjelpetiltak den hjelpen de har fått, i særlig grad fra tilbud direktoratet har ansvar knyttet til?
- Er hjelpetilbud for menn kjent?
- Hvordan bør hjelpetiltakene direktoratet har ansvar knyttet til videreutvikles?
- Kan ny empiri om menn bidra til å nyansere og utvide etablerte teoretiske forståelser av vold i nære relasjoner?

Problemstillingene er besvart gjennom tre delstudier:

- en gjennomgang av nordiske forekomststudier om vold i nære relasjoner mot menn
- en spørreundersøkelse om hvor godt kjent de ulike hjelpetilbudene er
- en kvalitativ intervjuundersøkelse av menn som har vært utsatt for vold.

I litteraturstudien redegjør vi for kunnskap om menns utsatthet, voldens karakteristika, i hvilke relasjoner volden finner sted og hvilken hjelp voldsutsatte menn søker. Spørreundersøkelsen er en web-basert undersøkelse gjennomført i samarbeid med Norstat. Undersøkelsen kartlegger hvor godt kjent hjelpetilbudene krisesenter, familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep er i befolkningen, og hvor godt kjent det er at disse instansene også har tilbud til menn. Den kvalitative intervjuundersøkelsen er studiens hoveddel og omfatter intervjuer med 28 voldsutsatte menn. Undersøkelsen belyser i hvilke relasjoner volden har funnet sted, hvilke konsekvenser volden har hatt og hvilke erfaringer mennene har med hjelpen de har fått. Nesten alle mennene

som er intervjuet har hatt kontakt med enten familievernkontor, krisesenter eller senter mot incest og seksuelt misbruk.

Videre drøfter vi hvordan ny kunnskap om vold mot menn i nære relasjoner kan bidra til å utfordre og videreutvikle etablerte teorier om vold i nære relasjoner. Basert på kunnskap fra de tre delstudiene gir vi til slutt anbefalinger om hvordan det eksisterende tjenestetilbudet til menn som utsettes for vold i nære relasjoner bør videreutvikles.

Funn og konklusjoner

Nordiske forekomststudier viser at både kvinner og menn utsettes for partnervold. Tallene for forekomst spriker imidlertid til dels sterkt. Det er nærliggende å anta at det i stor grad har sammenheng med ulike definisjoner av vold, forskjeller i metode og/eller tilfeldigheter/utvalgsskjevhet. Selv om prosentandelen som vises i noen av studiene er lav, er det likevel mange menn som har vært utsatt for vold. Et gjennomgående funn er at flere kvinner enn menn utsettes for alvorlig fysisk partnervold, men når det gjelder mindre alvorlig fysisk vold er kjønnsforskjellene betraktelig mindre. I noen av studiene er andelen kvinner og menn som utsettes for mindre alvorlig fysisk vold tilnærmet like. Psykisk vold er den voldsformen som både kvinner og menn oftest utsettes for. Men forekomsten varierer sterkt med hvordan psykisk vold er operasjonalisert i undersøkelsene. Det dreier seg først og fremst om i hvor stor grad ulike former for kontrollstrategier er inkludert. Både menn og kvinner utsettes for ulike former for kontrollerende atferd fra partner.

Spørreundersøkelsen om hjelpetilbud viser at det er mangelfull kjennskap til tilbud til voldsutsatte menn. Krisesenter er det hjelpetilbudet som er best kjent. 80 prosent av respondentene oppgir at de kjenner til dette tilbudet. Samtidig er det bare 40 prosent som oppgir at de kjenner til at krisesentrene har et tilbud til menn. Rundt halvparten av respondentene kjenner til tilbudene familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep.

Mennene vi har intervjuet som har oppsøkt krisesenter eller familievernkontor har vært utsatt for flere ulike former for partnervold. De fleste har vært utsatt for grov og systematisk vold over flere år. Mennene forteller også om barn som har lidd under familievold og konflikter. Mennene som har levd lenge i voldelige forhold med kvinner forteller at kvinnene har hatt et psykologisk overtak på dem gjennom en rekke ulike former for kontrollerende atferd. Flere av mennene som hadde hatt kontakt med familievernet har opplevd trusler om å bli fratatt omsorgen for barna, og frykten for å ødelegge familien har bidratt til at de har unnlatt å anmelde volden.

Mennene har lenge bagatellisert volden. I kontakt med hjelpeapparatet har de ofte ikke fortalt om voldshendelsene. De har opplevd at de ikke passer inn i hjelpeapparatets oppfatning av utøver og utsatt, og de har vært redde for ikke å bli trodd.

Krenkelser i kjærlighets- og omsorgsrelasjoner kan være spesielt vanskelig å bære, og mennene har strukket seg langt for å unngå å skape irritasjon og konflikt hos partnerne ved å gjøre det de tror er forventet av dem. Slik atferd gjenfinnes også i studier om kvinner som lever i mishandlingsforhold. Studier

viser at krenkelser og tillitsbrudd bryter ned kvinners tillit til seg selv og andre. Vårt materiale viser at selvbebreidelser og angst synes å være et allmennmenneskelig mer enn et kjønnet fenomen blant mennesker som opplever vold fra sine nærmeste.

Mennene som har vært voldsutsatte i parforhold har brukt tid på å erkjenne og bearbeide volden de har vært utsatt for. Det har ofte gått mange år før mennene har tatt kontakt med hjelpere.

Vi finner at menn som er utsatt for vold fra mannlig partner og menn med innvandrerbakgrunn, har et mer komplekst voldsbilde enn de som er utsatt for vold fra kvinnelig partner. Mens ingen av mennene som er utsatt for vold fra kvinnelig partner forteller om seksuell vold, kan to av mennene med mannlig partner berette om at de også har blitt utsatt for seksuell vold og krenkelser. Innvandrermennene har et mer komplisert voldsbilde fordi de opplever å bli marginalisert, de er redde for å miste oppholdstillatelsen i Norge og for å bli returnert til hjemlandet, og føler seg generelt mer ensomme i sin situasjon. Det samme gjelder for mange innvandrerkvinner på krisesenter. Homofile innvandrermenn opplever å bli mobbet og truet i eget miljø.

Vi har funnet en særegen form for vold som menn i parforhold med kvinner utsettes for, nemlig det vi har karakterisert som omsnuing av voldsforholdet. Det er et stort og vesentlig problem for mennene at deres kvinnelige partnere kan snu om på virkeligheten ved å fortelle omverden at det er de som er utsatt for vold. Dette skjer fordi den samfunnsmessige diskursen er slik at først og fremst kvinner ses på som ofre/utsatte, og dermed lett blir trodd, mens mennene opplever å ikke blir trodd, når det gjelder utsatthet for vold i nære relasjoner. Mennene som opplever slik omsnuing føler seg ekstra hjelpeløse. Mennene har også selv internalisert denne forståelsen, og gir uttrykk for en opplevelse av håpløshet, at ingen ting kan hjelpe, for det er likevel «ingen som vil tro meg».

Når det gjelder menn som er utsatt for seksuelle overgrep, opplever de både umiddelbart etter hendelsen i barndommen (de fleste overgrepene har skjedd i barndommen) og senere i livet, en rekke vanskeligheter: konsentrasjonsvansker, søvnløshet, angst, skyldfølelse og skam. Dessuten sliter de med negativt selvbilde, og/eller alvorlig depresjon. Rusmiddelproblemer er vanlig. De sosiale konsekvensene er ofte betydelige, fra vanskeligheter med å ha kontakt med andre mennesker, til å delta i arbeidslivet. Mangel på tillit har hindret og begrenset både vennskaps- og kjærlighetsforhold. Noen menn oppsøker også destruktive relasjoner. Påfallende mange av de intervjuede mennene som hadde opplevd seksuelle overgrep har vært plaget av alvorlige selvmordstanker.

Til tross for noen eksempler på god behandling av gutter og menn som er utsatt for seksuelle overgrep, dominerer forsømmelse, uvitenhet og til tider direkte krenkende respons hos store deler av hjelpeapparatet. Kunnskapen om konsekvenser av vold og seksuelle overgrep ser fortsatt ut til å være ujevnt fordelt i helsevesenet.

Mennene opplever at først i møte med sentrene mot incest og seksuelle overgrep har de fått den hjelpen de har trengt. Kontakten med sentrene oppleves som utvetydig positiv, som et vendepunkt i deres liv. Det er bare disse sentrenes begrensede ressurser og den manglende kjennskapen til dem som oppfattes negativt.

Vi finner at det er stort behov for en ny teoretisk forståelse av vold, som tar hensyn til de funnene vi har gjort i vår studie. En teoriforståelse som inkluderer at menn utsettes for grov vold innebærer at den tradisjonelle kjønnsmaktmodellen må modifiseres og suppleres. Den må inkludere at vold forekommer i samkjønnede forhold, av begge kjønn i heterofile relasjoner, at etnisk bakgrunn/nasjonalitet/ oppholdsstatus kan ha en kompliserende effekt og at voldsutøver og voldsoffers personlige historie har betydning. Vår empiri viser også at volden kan ha sin basis i psykologisk overlegenhet, og dermed er mindre knyttet til kvinnelighet og mannlighet.

Anbefalinger

Generelle anbefalinger

- Det er viktig med forebyggende arbeid, fordi vold og overgrep har store helsemessige, sosiale og samfunnsmessige konsekvenser.
- Hjelpetilbudene for menn som utsettes for vold i nære relasjoner (og deres barn) må gjøres bedre kjent i befolkningen generelt, blant voldsutsatte, og i hjelpeapparatet.
- Kunnskapen om forhold som særlig rammer menn; frykt for og/eller omsnuing av makt/voldsforholdet og trusler om å bli fratatt omsorg og samvær med barna, må styrkes.
- Psykisk vold må settes på dagsorden. Det må skapes forståelse for at psykisk vold kan være en alvorlig krenkelse mot menn, slik at hjelpeinstansene kan bli bedre på å avdekke vold mot menn, og kunne tilby adekvat hjelp og behandling.
- Styrke kompetansen i allmenn- og spesialisthelsetjenesten og psykisk helsevern slik at tjenestene blir bedre i stand til å avdekke og behandle vold og seksuelle overgrep mot gutter og menn.

Anbefalinger som gjelder familieverntjenesten

- Det er behov for å utvikle gode verktøy for å avdekke vold, inkludert vold mot menn. Verktøyene må kunne avdekke psykisk vold
- Øke kunnskapen hos ansatte i familieverntjenesten om menns håndtering av partnervold og mekanismene som fører til at de skjuler volden
- Styrke arbeidet med å synliggjøre familievold i befolkningen
- Mer informasjon om hvilket hjelpetilbud familieverntjenesten har til voldsutsatte menn
- Etablere et tettere samarbeid mellom familievernet og andre instanser, som for eksempel krisesentrene, fastleger og psykisk helsevern

Anbefalinger som gjelder kommunale krisesentre

- Bedre informasjonen om det kommunale ansvaret for å tilby krisesentertilbud til menn
- Mer informasjon om tilbudet ved eksisterende sentre
- Øke kunnskapen hos alle tjenester som treffer voldsutsatte om at krisesentertilbudet er for menn – politi, NAV, barnevern etc.
- Starte forsøk med integrerte krisesentre hvor menn og kvinner ikke bor atskilt, eller hvor det er møtepunkter i løpet av dagen. Vurdere/revidere krisesenterloven
- Øke kunnskapen om innvandrermenns utsatthet for vold i hjemmet

Anbefalinger som gjelder sentre mot incest og seksuelle overgrep

- Sentrene mot incest og seksuelle overgrep tilføres større økonomiske og menneskelige ressurser, for å kunne yte bedre hjelp og nå ut til flere
- Sentrene bør ha mannlige ansatte
- Informasjonsarbeidet om sentrenes tilbud bør styrkes
- Sikre at sentrene er lett tilgjengelige og tilbys som et lavterskeltilbud
- Vurdere mulighet for overnatting eller døgnbesøk i akutte situasjoner
- Inkludere flere aktiviteter i tilbudet (for eksempel samtale- og støttegrupper)
- Myndighetene bør vurdere om sentrene skal styrkes med hensyn til å drive behandling

Anbefalinger for videre forskning

- Flere større kvalitative studier av gutter og menns opplevelser og håndtering av vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner, samt av mekanismene som fører til at de skjuler vold og overgrep
- Kjønns- og klasseperspektivet inkluderes i framtidige studier
- Gjennomføre metodeutviklingsprosjekter som kan heve kvaliteten i forskning om vold mot gutter og menn
- Gjennomføre forskning om effektive behandlingsmetoder av de traumatiske konsekvenser av vold og overgrep, som for eksempel PTSD
- Gjennomføre flere studier som kartlegger menns behov for hjelp og oppfølging
- Framtidige forekomststudier bør inkludere spørsmål som kan belyse ulike former for psykisk vold blant voksne

1. Innledning

Barne-, ungdoms– og familiedirektoratet (Bufdir) har ansvar knyttet til ulike hjelpetiltak rettet mot kvinner, menn og barn som utsettes for vold i nære relasjoner. Hjelpetiltakene er blant andre familieverntjenestene, krisesentertilbudene, sentre mot incest og seksuelle overgrep og bo- og støttetilbud for unge utsatt for tvangsekteskap/æresrelatert vold. Disse og andre offentlige tjenestetilbud er i stor grad utviklet på bakgrunn av kunnskap om kvinners erfaringer med vold og kvinners hjelpebehov. Bufdir har nå behov for mer kvantitativ og kvalitativ forskning om vold mot menn i nære relasjoner. Det er særlig behov for mer kunnskap om i hvilken grad, og i hvilke relasjoner, menn utsettes for vold, samt hvilke hjelpebehov mennene har. Bufdir ønsker med utgangspunkt i menns erfaringer med vold i nære relasjoner å videreutvikle det eksisterende hjelpetilbudet.

Det er en vanlig oppfatning at menn blir utsatt for vold i det offentlige rom, mens kvinner blir utsatt for vold i nære relasjoner. I mediene kan vi ofte lese om såkalt blind vold hvor både utsatt og utøver er mann. Vold mot menn i nære relasjoner har det siste året fått økt oppmerksomhet i norske medier, men har i mange år vært en fraværende diskurs i norsk offentlighet. Norske myndigheter har i de siste årene fokusert på at også menn utsettes for vold i nære relasjoner. I Meld. St. 15 (2012-2013) *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve* understrekes at det er politisk enighet om at det er svært viktig å bekjempe vold i nære relasjoner. Det er vel dokumentert i flere studier at mange som utsettes for vold ikke søker hjelp. Erfaringene fra ulike hjelpeinstanser tilsier også at majoriteten av utsatte menn og kvinner ikke søker hjelp når de utsettes for vold i nære relasjoner (Sogn og Hjemdal 2010). I handlingsplanen om vold i nære relasjoner 2014-2017 heter det at "regjeringen ønsker å arbeide for at terskelen blir lavere for å søke hjelp for alle utsatte grupper, også for menn som utsettes for vold i nære relasjoner" (s. 1).

Trass i at mer forskning de siste årene har hatt fokus på at familievold og annen vold i nære relasjoner også rammer mange menn (Pape og Stefansen (red.), 2004; Haaland et al., 2005; Sogn og Hjemdal, 2010; Thoresen og Hjemdal, 2014), er vold mot menn i nære relasjoner et relativt uutforsket felt i nordisk sammenheng. Spesielt er forskningen svært mangelfull med hensyn til voldsutsatte menns opplevelser av vold i nære relasjoner, og hva som er deres hjelpebehov. Med foreliggende rapport forsøker vi å fylle litt av dette kunnskapshullet.

1.1 Problemstillinger

Denne studien har to overordnede målsettinger. For det første å skaffe til veie et kunnskapsgrunnlag som Bufdir kan anvende for å sørge for at familievernet, krisesentrene og sentre mot incest og seksuelle overgrep inngår i et samlet hjelpetilbud til utsatte menn og deres eventuelle barn. For det andre å undersøke om, og på hvilken måte, ny empiri om vold mot menn i nære

relasjoner kan bidra til å nyansere og utvide etablerte teoretiske forståelser av vold i nære relasjoner.

Studiens problemstillinger har vært følgende:

- Hva sier forekomststudier fra Norden om utsatthet, karakteristika, i hvilke relasjoner volden finner sted, konsekvenser og hjelpesøking?
- Hvordan opplever menn å være utsatt for vold i nære relasjoner?
- Hvilke hjelpebehov har mennene?
- Hvordan vurderer menn som har oppsøkt hjelpetiltak den hjelpen de har fått, i særlig grad hjelp fra tilbud direktoratet har ansvar knyttet til?
- Er hjelpetilbud for menn kjent?
- Hvordan bør hjelpetiltakene direktoratet har ansvar knyttet til videreutvikles?
- Kan ny empiri om menn bidra til å nyansere og utvide etablerte teoretiske forståelser av vold i nære relasjoner.

Prosjektet omfatter tre delstudier som tar opp disse spørsmålene. Den første delstudien er en litteraturstudie av nordiske forekomststudier om vold mot menn i nære relasjoner. Vi redegjør for kunnskap om menns utsatthet, voldens karakteristika, i hvilke relasjoner volden finner sted, hvilke konsekvenser volden har og hvilken hjelp voldsutsatte menn søker.

Den andre delstudien er en spørreundersøkelse om hvor godt kjent hjelpetilbudene krisesenter, familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep, er i befolkningen, og hvor godt kjent det er at disse instansene (også) har tilbud til menn. Spørreundersøkelsen omfatter også en kartlegging av om de mannlige respondentene som hadde vært utsatt for vold i nære relasjoner, hadde søkt hjelp og eventuelt hvorfor de ikke har søkt hjelp.

I den tredje delstudien har vi intervjuet 28 voldsutsatte menn om deres erfaringer med vold i nære relasjoner. Problemstillingene vi belyser er i hvilke relasjoner volden finner sted og hvilke konsekvenser volden har og har hatt for disse mennene. Vi undersøker også mennenes erfaring med hjelpen de har fått. Vi har spesielt vært opptatt av hvilke erfaringer de har med familievernet, krisesentre og sentre mot incest og seksuelle overgrep.

Basert på kunnskap fra de tre delstudiene drøfter vi hvordan ny kunnskap om vold mot menn i nære relasjoner kan bidra til å utfordre og videreutvikle etablerte teorier om vold i nære relasjoner. Til slutt gir vi anbefalinger for hvordan det eksisterende tjenestetilbudet til menn som utsettes for vold i nære relasjoner bør videreutvikles.

1.2 Hva er vold i nære relasjoner?

Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer vold som "forsettlig bruk av, eller trussel om, fysisk makt eller tvang, rettet mot en selv, andre enkeltpersoner, eller en gruppe. Handlingen må resultere i, eller ha høy sannsynlighet for å resultere i fysisk eller psykisk skade" (WHO, 2002:5, vår oversettelse). Med

bruk av fysisk makt eller tvang menes også å inkludere omsorgssvikt og alle former for fysisk, seksuell og psykologisk mishandling (ibid.) Den norske voldsforskeren Per Isdals voldsdefinisjon er en utvidelse WHOs definisjon fordi han inkluderer hvordan volden virker for den som blir utsatt: ”Vold er enhver handling rettet mot en annen person som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil" (Isdal, 2000).

Den mest konkrete måten å identifisere voldshendelser på er å definere ulike former for voldshandlinger. Isdal (2000) peker på at følgende voldsformer er mest aktuelle når vi undersøker vold i nære relasjoner:

- Fysisk vold: vold som innebærer fysisk kontakt (spark, slag, lugge, bite, osv.)
- Psykisk vold: verbal vold eller lignende som skremmer og skader andre (trusler, degradering, kontroll av andre, isolasjon av andre mv.)
- Materiell vold: vold mot døde gjenstander (knuse inventar, ødelegge noe som betyr noe for andre, osv.)
- Seksuell vold: all vold som inneholder seksuelle handlinger eller tilnærminger (seksuell trakassering/krenkelser, overgrep, voldtekt)
- Økonomisk vold: kontroll over andres finansielle ressurser eller økonomi.
- Latent vold er den volden som virker i kraft av sin mulighet. Det å ha opplevd vold gjør at en vet det kan skje igjen. Volden er da til stede i kraft av sin mulighet, og den styrer andre mennesker ved at de blir vare på stemninger, stemmebruk, hvordan noen åpner en dør, går på osv. Risiko for ny vold kan styre alt den voldsutsatte gjør uten at det foreligger en aktiv aggressiv atferd.

I studien har vi i tråd med oppdraget valgt å fange opp et bredt spekter av menns erfaringer med vold, herunder trusler om å bli fratatt kontakt med egne barn/sabotasje av samvær, samt press og tvang fra familie, noe som også inkluderer tvangsekteskap og æresrelatert vold. Æresrelatert vold kan handle om vold i ulike nære relasjoner, flere former for vold kan opptre samtidig og det kan være flere voldsutøvere. Voldens formål er å forhindre ærestap eller gjenopprette tapt ære, og familien/slekten står i sentrum.

Med *vold i nære relasjoner* forstås i denne rapporten vold eller trusler om vold i kjæreste- og partnerrelasjoner, fra familie, storfamilie, vennerelasjoner og andre tillits- og avhengighetsrelasjoner.

1.3 Teori om familievold - internasjonal forskning

Både nordiske og internasjonale studier om vold i nære relasjoner har i hovedsak vært konsentrert om menns vold mot kvinner og barn i familien. Internasjonal forskning anvender gjerne begrepene *family violence*; *domestic violence*; *intimate partner violence* om vold i nære relasjoner. Teorigrunnlaget på feltet er utviklet på bakgrunn av funn fra kliniske og epidemiologiske studier av voldsutsatte kvinner og barn, samt befolkningsstudier om partnervold. Den

mest toneangivende teorien om familievold siden 1990-tallet er sosiologen M.P. Johnsons typologier om *intimterrorisme* og *situasjonell vold* (Johnson, 1995; 2008). Begrepene benyttes til å klassifisere voldshendelser og voldsmønstre og har vært helt sentrale i utvikling av spørreskjema i både internasjonale og nordiske forekomststudier om familievold. De tre siste store norske voldsundersøkelsene har lagt Johnsons typologier til grunn i arbeidet med å utvikle spørreskjema for å klassifisere ulike voldsmønstre (Thoresen og Hjemdal, 2014; Haaland et al., 2005; Pape og Stefansen, 2004).

Implisitt i Johnsons perspektiv om intimterrorisme ligger en kjønnsmaktteori som tar utgangspunkt i at menn som gruppe dominerer kvinner som gruppe, og at systematisk grov fysisk vold og kontroll er motivert ut fra et ønske om dominans og undertrykking. De siste ti årene har det imidlertid vært en økende anerkjennelse av at også menn kan bli utsatt for grov og systematisk vold, både fra kvinner og menn. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 8.

Johnson definerer intimterrorisme som relasjoner hvor en partner bruker grov fysisk og/eller seksuell vold kombinert med ulike kontrollstrategier som enten direkte eller indirekte har som mål å dominere partneren. Slike kontrollstrategier kan være bruk av emosjonell mishandling, isolasjon, trusler, ydmykelser, trakassering og å påvirke barna til å vende seg mot partneren (Johnson og Leone, 2005). Johnson hevder at det i hovedsak er menn som utfører denne formen for partnervold og motivasjonen er knyttet til mennenes behov for å dominere kvinner. I norske studier er intimterrorisme også omtalt som konemishandling (se for eksempel i Pape og Stefansen, 2004).

I norske og internasjonale forekomststudier har man på forskjellige måter inkludert ulike former for kontrollstrategier for å kunne skille ut individer som er utsatte for omfattende kontroll kombinert med grov fysisk og seksuell vold. Den siste norske forekomststudien *Vold og voldtekt i Norge* (Thoresen og Hjemdal, 2014) er ett eksempel på dette.

Den andre formen for vold Johnson opererer med, som også er den mest utbredte formen for vold i nære relasjoner, er ”situasjonell partnervold” (*situational couple violence*). Denne formen for partnervold er ikke forbundet med et generelt mønster av (eller ønske om) generell kontroll og dominans, men voldshendelsen oppstår som følge av en situasjonell konflikt som ofte kan være utløst av hverdagslig stress eller diskusjoner som eskalerer til voldsutøvelse (Johnson og Leone, 2005:323). Volden er såkalt mildere og antas å ha mindre alvorlige konsekvenser for enkeltmennesket enn volden som defineres som intimterrorisme. Relasjonene mellom paret antas å være mer likeverdige, og begge parter kan utøve vold. På norsk er begrepet situasjonell partnervold oversatt til episodisk partnervold (Pape og Stefansen, 2004; Thoresen og Hjemdal, 2014). Til tross for at den episodiske, og da situasjonsbestemte, partnervolden omtales som ”mild” eller mindre skadelig betyr ikke det at den er ufarlig eller at voldshendelsene ikke kan ha dødelig utfall (Johnson og Leone, 2005). Dersom parforholdet domineres av konflikter, og volden skjer hyppig, kan dette føre til at en eller begge parter får psykiske og fysiske skader (Johnson, 2008:63).

Sentralt hos Johnson er at episodisk partnervold og intimterrorisme følger ulike voldsmønstre. I noen senere arbeider har Johnson introdusert begrepene "gjensidig voldelig kontroll", (*mutual violent control*) og "motvold" (*violent resistance*) (Johnson og Ferraro, 2000; Johnson, 2008). Motvold betegner den fysiske volden som utøves når den som er utsatt for intimterrorisme bruker fysisk vold i situasjoner som ligner på selvforsvar. Dette er voldsutøvelse som skjer i spesifikke situasjoner som en voldelig respons eller motreaksjon på partnerens pågående vold, dominans og kontroll (Johnson, 2008). En bredere teoretisk diskusjon om Johnsons perspektiver om partnervold gjøres i kapittel 8.

1.4 Hjelpetiltak ved utsatthet for vold

Barne-, ungdoms – og familiedirektoratet (Bufdir) har ansvar knyttet til hjelpetiltak rettet mot kvinner, menn og barn som utsettes for vold i nære relasjoner. Hjelpetiltakene er blant andre familieverntjenestene, krisesentertilbudene, sentre mot incest og seksuelle overgrep.

1.4.1 Familieverntjenesten

Familieverntjenestens virksomhet er regulert av lov om familievernkontorer. Familieverntjenesten er en statlig virksomhet, organisert under Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat). Bufdir er fagorgan for familievernet. Familieverntjenesten skal gi tilbud om terapi, veiledning og mekling der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien (§ 1). Tjenesten driver utadrettet virksomhet og samarbeider med andre tjenester. Familier, par og enkeltpersoner kan henvende seg direkte til et familievernkontor, og man behøver ikke henvisning. Det er per i dag 42 familievernkontorer i Norge, hvor 27 av disse har avdelingskontorer (utekontorer). Tjenesten ga i 2016 et behandlingstilbud i 37 855 kliniske saker, og det ble gjennomført mekling i 18 693 saker.[1]

Familievernet har de siste årene fått mange nye oppdrag og oppgaver. Det gjelder blant annet økt ansvar for å prioritere innsatsen mot vold i nære relasjoner, arbeid med barn som lever i høy konflikt før, under og etter samlivsbrudd, familier med innvandrerbakgrunn og foreldre der barna er under barnevernets omsorg. Saker der barn og unge rammes av konflikt, kriser og vold i familien skal prioriteres.

Mekling

Alle foreldre med felles barn under 16 år er pålagt å møte til mekling ved separasjon og samlivsbrudd. Familievernet skal gjennomføre mekling etter lov om ekteskap (§ 26) og barneloven (§ 51). Meklingstjenestene er gratis, og foreldre skal få hjelp til å utforme gode avtaler om foreldreansvar, fast bosted og samvær. Begge foreldrene skal møte sammen til pålagt mekling, men i saker med alvorlig vold kan man søke om separat mekling. Foreldre kan velge å benytte seg av frivillig meklingstilbud utover den timen som er pålagt.

[1] Tall fra familievernets fag- og journalsystem FADO

Voldsforebyggende arbeid

Det er et overordnet mål at familievernet i større grad skal styrke sitt tilbud til familier som lever med vold. Dette innebærer blant annet mer vekt på det voldsforebyggende samarbeidet med kommunale tjenester (jf. Meld. St. 24 (2015-2016) Familien - ansvar, frihet og valgmuligheter). Som et ledd i å styrke familievernets arbeid med vold i nære relasjoner ble det i 2015 opprettet et nasjonalt spisskompetansemiljø, lokalisert ved Enerhaugen familievernkontor. Spisskompetansemiljøets mandat er å bidra til en mer systematisk og helhetlig fagutvikling på området vold i nære relasjoner og å kvalitetssikre tjenestens praksis. Spisskompetansemiljøet skal også gjøre arbeidet med vold i familievernet bedre kjent, både i befolkningen og i andre tjenester som kan komme i kontakt med familier med voldsproblematikk.

Når det gjelder omfang av voldssaker i familievernet er tallene for dette usikre. Det rapporteres på antall "risikosaker", noe som gir en indikasjon, men ingen fyllestgjørende oversikt over omfanget av familievernets arbeid med vold. I 2016 var 18 prosent av alle nye saker (av totalt 29 727 kliniske saker og 17 304 meklinger) såkalte risikosaker. Tall og erfaringer fra tjenesten indikerer imidlertid at det er en underrapportering på voldssaker. Bufdir arbeider med å videreutvikle fagsystemet ansatte i familievernet jobber i, for å få etablert bedre data til statistikk.

Tall fra 2016 viser for øvrig at menn stod for 34 prosent av henvendelsene i kliniske saker, og 37 prosent av henvendelsene i meklingssaker i 2016.

1.4.2 Krisesentrene

Lov om kommunale krisesentertilbud gir alle kommuner en plikt til å sørge for et krisesentertilbud for kvinner, menn og barn utsatt for vold i nære relasjoner. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet skal som fagdirektorat følge med på utviklingen i krisesentertilbudet, og den nasjonale statistikken er en viktig kilde til oppdatert kunnskap på feltet. Den siste oversikten over brukere av krisesentrene finnes i Rapportering fra krisesentertilbudene 2015 (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 11/2016).

Rapporten viser at det var 46 krisesentertilbud for kvinner og menn i 2015 (45 i 2014), og at 2015 viser det høyeste antall dagbrukere og dagsbesøk siden 2005. Særlig stor var økningen i antall dagsbesøk: 2450 dagbrukere og nærmere 10 000 dagsbesøk. Sentrene hadde ca. 2000 voksne beboere, hvorav de aller fleste var kvinner. I tillegg bodde nesten 1600 barn på krisesenter.

Når det gjelder menn så bodde til sammen 125 menn fordelt på totalt 30 krisesentertilbud. Antall menn og opphold av menn har økt betydelig etter at tilbud til menn ble lovpålagt i 2010. Det var 232 mannlige dagbrukere i 2015. Dette utgjør elleve prosent, omtrent tilsvarende som i 2014 og 2013. Seks prosent av mennene var under 18 år, mens dette kun gjaldt én prosent av kvinnene.

62 prosent (77 menn) hadde innvandrerbakgrunn. Dette er nesten samme, men litt lavere andel enn blant de kvinnelige beboerne, andelen kvinner med

innvandrerbakgrunn var 67 prosent. Gjennomsnittsalderen for mannlige beboere var 37 år, to år eldre enn for de kvinnelige beboerne.

1.4.3 Sentre mot incest og seksuelle overgrep

Det er 22 sentre mot incest og seksuelle overgrep i Norge. De finansieres gjennom kommunale, regionale og statlige midler. Bufdir forvalter statlig tilskudd til drift av sentrene. Kommunene må finansiere 20 prosent og får da 80 prosent statlig tilskudd. I 2016 ble det gitt 82 mill i statlige tilskudd. FMSO, Foreningen mot seksuelle overgrep (1999) er en paraplyorganisasjon for de ulike sentrene mot incest og seksuelle overgrep. FMSO er en politisk og religiøst uavhengig organisasjon, som drives med økonomisk støtte fra Bufdir og en årlig medlemsavgift fra sentrene.

Støttesentrene mot incest og seksuelle overgrep tilbyr hjelp og støtte til mennesker som har vært utsatt for incest, seksuelle overgrep eller voldtekt. Driften er basert på tanken om hjelp til selvhjelp. Menn, kvinner og ungdom tilbys ulike former for støtte og hjelp. Det tilbys også informasjon, rådgivning og annen hjelp til pårørende.

Selvhjelpsperspektivet bygger på tanken om at hvert individ har en egen evne til utvikling, men mange som har opplevd seksuelle overgrep har behov for hjelp og støtte utenfra. Det er støttesentrenes oppgave å kunne gi hjelp til selvhjelp, slik at den berørte skal kunne mobilisere sine egne ressurser. Ved sentrene møter man andre med tilsvarende erfaringer, og de ansatte har faglig og/eller erfaringsbasert kunnskap om seksuelle overgrep.

Sentrene er et supplement til det offentlige hjelpeapparatet og kommer i tillegg til ordinært tjenestetilbud. Tanken bak sentrene og måten de organiseres på, innebærer at sentrenes oppgave ikke skal være å gi medisinsk eller psykologisk behandling. Behandling skal gis av det offentlige hjelpeapparatet. Sentrene skal samarbeide med relevante tjenester, og med de regionale ressurssentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS).

På sentrene mot incest og seksuelle overgrep tilbys blant annet telefonrådgivning, individuelle samtaler, sosialt fellesskap og deltakelse i selvhjelpsgrupper. Disse tilbudene er ment å gi støtte før, under eller etter behandlingsinnsatser fra offentlige helsetjenester.

Sentrene skal være et lavterskeltilbud. De skal være lett tilgjengelige og det er ikke nødvendig med henvisning fra lege eller annet offentlig hjelpeapparat. Tilbudet er gratis.

Sentrene jobber også med å bekjempe incest og seksuelle overgrep ved å drive forebyggende arbeid, slik som undervisning og annet opplysningsarbeid, i for eksempel skoler, barnehager og for relevante faggrupper.

Det ble registrert besøk av 2565 unike personer ved sentrene i 2015 (Bufdir, 2016). 76 prosent av brukerne hadde selv vært utsatt for seksuelle overgrep, mens 24 prosent oppsøkte senteret som pårørende. Blant de som var utsatte for seksuelle overgrep var det 84 prosent kvinner og 16 prosent menn.

1.5 Rapportens oppbygging

I kapittel 2 redegjør vi for metode og datainnsamling.

I kapittel 3 presenteres nordiske befolkningsundersøkelser om forekomst av vold mot menn.

I kapittel 4 presenteres survey om hjelpetilbud, forekomst og hjelpebehov.

Kapittel 5, 6 og 7 inneholder funn fra intervjustudien med menn som er utsatt for vold i nære relasjoner. Intervjustudien er delt i tre basert på hvilke hjelpeinstanser mennene har hatt kontakt med:

- menn som har hatt kontakt med familievernet
- menn som har hatt kontakt med krisesenter
- menn som har hatt kontakt med sentre mot incest og seksuelle overgrep

I kapittel 8 diskuterer vi hvordan ny kunnskap om vold mot menn i nære relasjoner kan bidra til å utfordre og videreutvikle etablerte teorier om vold i nære relasjoner.

Kapittel 9 inneholder anbefalinger for hvordan tjenestetilbudet til menn som utsettes for vold i nære relasjoner kan videreutvikles.

2 Metode og analyse

Denne undersøkelsen består som beskrevet innledningsvis av tre delstudier. En oppsummering av forekomststudier, en spørreundersøkelse og en kvalitativ intervjuundersøkelse. Den kvalitative undersøkelsen er studiens hoveddel og omfatter tre ulike intervjuundersøkelser.

Vi redegjør i dette kapitlet for datainnsamling, metodisk tilnærming og analyse.

2.1 Kunnskapsoppsummering

Formålet var en sammenstilling av kunnskap fra tidligere undersøkelser. Vi har gjennomgått sentrale nordiske forekomststudier som kartlegger omfang av vold mot menn i nære relasjoner.

Datasøk

Vi startet innledende prøvesøk i databasene, PILOTS (ProQuest), PsychINFO PubMed og PubMed Health. Vi søkte også etter oversiktsartikler i relevante nordiske tidsskrifter innenfor fagområder som psykologi, sosiologi, sykepleie, sosialt arbeid og psykisk helse. Forekomststudier dreier seg om treffpunkter mellom begrepene ”vold”, ”nære relasjoner” og ”mannlige ofre”. Alle disse begrepene på norsk, svensk, dansk og engelsk ble inkludert i prøvesøkene, også i ulike kombinasjoner med andre relevante emneord. Vi skilte mellom ulike former for vold (”fysisk vold”, ”seksuelle overgrep”, psykisk vold”, ”partnervold”, ”familievold”, ”trusler”, ”tvangsekteskap” ”æresrelatert vold” mv.). Prøvesøkene resulterte i en rekke treff på artikler i internasjonale tidsskrift, men vi fikk få eller ingen treff på nordiske forekomststudier om vold mot menn i nære relasjoner. Gjennomgangen av artiklene ble svært tidkrevende og vi valgte av den grunn å søke direkte på /eller i basene til offentlige instanser og kompetanse- og forskningsmiljøer i Norden som har fokus på vold i nære relasjoner: Det viste seg å være relativt oversiktlig felt siden forskningen er relativt begrenset. Vi har søkt i databasene til Folkehelseinstituttet, Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress (NKVTS), Velferdsinstituttet NOVA og andre fagmiljøer ved Høgskolen i Oslo og Akershus, forskningsmiljøer om vold ved Universitetet i Linköping i Sverige; Bråttsförebyggande rådet i Sverige; Institutt for folkesundhed i Danmark; Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI, i Danmark, Det Kriminalpræventive Råd i Danmark med flere.

Tema i litteraturstudien

Forskningslitteraturen om partnervold er betydelig mer omfattende enn forskningen om vold mot menn i andre nære relasjoner, og gjennomgangen reflekterer at vi mangler kunnskap om vold mot menn i vennerelasjoner, familierelasjoner og andre tillitsrelasjoner. De fleste nordiske forekomststudiene om vold i nære relasjoner fokuserer på vold i heterofile parforhold, og litteraturen om vold i homofile parforhold er svært begrenset. Vi fant kun en forekomststudie på dette feltet i våre søk. I arbeidet med litteraturgjennomgangen fant vi heller ingen nordiske forekomststudier om

æresrelatert vold/tvangsekteskap.[2] De norske helseundersøkelsene har i liten grad inneholdt spørsmål om vold (Hjemdal et al. 2012). I to store studier: Helseundersøkelsen i Oslo (HUBRO) og helseundersøkelsen i Hordaland (HUSK), ble bare kvinner stilt spørsmål om vold (Ibid.).

I tråd med oppdraget har vi i all hovedsak funnet fram til studier som omhandler vold mot voksne menn (over 18 år). Vi har i litteraturstudien ikke hatt muligheter til å belyse risikofaktorer eller variasjoner i utsatthet mellom ulike grupper av menn. Vi har i begrenset grad belyst forekomsttall om vold mot menn fra storfamilie, venner og bekjente/kollegaer. Det er to årsaker til dette. De fleste studier som belyser vold fra storfamilie og venner er orientert mot menn under 18 år, og arbeidet med å finne frem til forekomst på dette området har vært for omfattende innenfor de rammene som litteraturstudien hadde.

2.2 Spørreundersøkelse

Vi har gjennomført en websurvey for å undersøke hvor godt kjent hjelpetilbudene krisesenter, familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep er i befolkningen, og hvor godt kjent det er at disse instansene (også) har tilbud til menn.

I undersøkelsen skilte vi mellom kjennskap i befolkningen, blant hjelpere (ansatte i hjelpeapparatet) og blant menn som har vært utsatt for vold i nære relasjoner. I spørreundersøkelsen definerte vi hjelpere som personer som jobber innen noen av følgende områder: Kommunale omsorgstjenester, NAV, politiet, barnevernstjenesten, allmennhelsetjenesten, psykisk helsevern, andre spesialisthelsetjenester eller advokat/jurist.

De mannlige respondentene fikk også spørsmål om de hadde vært utsatt for vold i nære relasjoner etter fylte 18 år og hvilke kjennetegn disse voldshendelsene hadde. Vi stilte spørsmål om voldshendelsenes alvorlighetsgrad, om de hadde oppsøkt hjelp og hvorfor de eventuelt ikke hadde oppsøkt hjelp. Vi stilte også spørsmål om hvor ofte de hadde vært utsatt for voldshendelser, relasjon til voldsutøver og kjønn på voldsutøver.

Respondentene fikk også bakgrunnsspørsmål om sivilstatus, utdanningsnivå, størrelse på by/tettsted hvor de bor, samt spørsmål om de selv eller foreldrene er oppvokst i Norge.

Surveyen ble gjennomført av Norstat i mai/juni 2016. Den ble sendt ut til Norstats panel som en egen undersøkelse. Vi ønsket at en større andel menn enn kvinner skulle svare, for å sikre at vi fikk et visst antall mannlige respondenter som har vært utsatt for vold i nære relasjoner. Datamaterialet består derfor av 300 kvinner og 700 menn. Til de mannlige respondentene som

[2] Ved Institutt for samfunnsforskning er det publisert en kvalitativ studie om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll som gir et interessant innblikk i minoritetsmenns erfaringer med æresrelatert vold (se Bredal 2011).

svarte at de hadde vært utsatt for vold i nære relasjoner etter fylte 18 år, stilte vi tilleggsspørsmål om kjennetegn ved voldshendelsene

Totalt ble det invitert 4011 panellister til web-undersøkelsen. 1002 fullførte undersøkelsen. 121 startet, men fullførte ikke. 62 personer ble stoppet fra å gjennomføre undersøkelsen på grunn av fulle kvoter (kjønn, alder eller annet). 2826 personer startet aldri undersøkelsen. Dette gir en responsrate på 29,5, noe som er vanlig også for andre web-undersøkelser (med mindre sensitiv tematikk) hos Norstat.

2.3 Kvalitativ studie av voldsutsatte menn

Hensikten med den kvalitative studien var å få mer kunnskap om menns erfaringer med vold, og å bidra med ny og relevant kunnskap til et forskningsfelt som har vært preget av forskning om kvinners erfaringer med vold. Det foreligger lite kunnskap om menns erfaringer med vold i nære relasjoner, derfor er intervjuene med utsatte menn en del av et synliggjøringsprosjekt.

Problemstillingene vi belyser i den kvalitative delen av studien dreier seg om hvilke erfaringer menn har med vold i nære relasjoner, i hvilke relasjoner volden finner sted og hvilke konsekvenser volden har hatt for mennene. Videre har vi spurt mennene om hvordan de opplever hjelpetilbudene og hvordan det nåværende hjelpetilbudet eventuelt kan forbedres. Intervjustudien består av dybdeintervjuer med 28 menn som er utsatt for ulike former for vold i nære relasjoner. De aller fleste mennene (26 personer) er nåværende eller tidligere brukere av familievernkontor, krisesentre eller sentre mot incest og seksuelle overgrep. I tillegg til å stille spørsmål om voldserfaringer omfatter intervjuene også spørsmål om mennenes tidlige barndomserfaringer, oppvekstsvilkår og familierelasjoner. Vi har stilt spørsmål om hvilke psykiske, emosjonelle og sosiale konsekvenser voldshendelsene har fått for mennenes daglige liv og for hvordan de fungerer i arbeidslivet, familielivet og på andre livsarenaer (se intervjuguide i appendix 1).

Intervjuene ble gjennomført i løpet av mars til august 2016 av Claes Ekenstam, Jørgen Lorentzen og Marianne Inéz Lien. Intervjuene varte i 1-2 timer.

2.3.1 Rekruttering og utvalg

Intervjustudien er hovedsakelig basert på intervjuer med menn med voldserfaringer som har vært i kontakt med familieverntjenesten, krisesenter eller senter mot incest og seksuelle overgrep.

Informanter fra familievernet

Tidlig i oppstarten av prosjektet tok vi kontakt med tre familievernkontor som vi visste hadde arbeidet spesielt med vold mot menn i nære relasjoner. Vi gjorde avtale om at to kontorer skulle gå i dialog med menn de mente kunne bidra inn i vår studie. Det viste seg imidlertid at de utvalgte kontorene hadde utfordringer med å rekruttere menn, og av tidshensyn søkte vi etter informanter gjennom alternative kanaler. Fire menn ble rekruttert via snøballmetoden ved at fagpersoner i våre nettverk kjente til menn som hadde vært utsatt for vold i

nære relasjoner, og spurte disse om de ønsket å delta i intervjuundersøkelsen. Videre fikk vi kontakt med seks menn gjennom å legge ut informasjon om prosjektet på Probas hjemmesider og Facebook. En av mennene vi ønsket å intervjue trakk seg like før intervjuet, og vi endte derfor opp med til sammen ni informanter.

Alle informantene i studien er heterofile, etnisk norske menn. Sju av ni menn har barn. Alle mennene har erfaringer med vold fra sin nåværende eller tidligere kvinnelige partner. Mennene er i alderen 28 til 66 år. Åtte av ni menn har benyttet tilbudet ved ulike familievernkontor rundt om i landet. Informanten uten erfaring med familievernet ble inkludert i studien fordi han hadde erfaringer med vold som kunne belyse prosjektets øvrige problemstillinger.

Informanter fra krisesentrene

Vi har intervjuet ni menn som har brukt forskjellige krisesenter i Norge. Vi søkte å rekruttere et bredt utvalg og la spesiell vekt på å inkludere menn med innvandrerbakgrunn. Seks av ni menn i utvalget er menn med utenlandsk bakgrunn. Det var to grunner til at vi ønsket å inkludere denne gruppen. For det første er kunnskapen om vold mot menn med innvandrerbakgrunn nesten fraværende, for det andre viser tallene fra norske krisesentre at andelen brukere med innvandrerbakgrunn er høy og det har vært en tydelig økning de siste årene i antall menn med innvandrerbakgrunn som bruker sentrene. Tre av de ni mennene har opplevd vold fra homofil partner. Også på dette området er tidligere kunnskap mangelfull.

Vi omtaler i rapporten mennene enten som utenlandske eller norske, og gir ikke noen nærmere beskrivelse av hvor de kommer fra av hensyn til intervjupersonene. Vi har gitt mennene navn som gir en viss anelse om regional bakgrunn, og presenterer dem fortløpende i analysen. Flere av informantene har partnere av utenlandsk opphav. Vi omtaler også partner enten som utenlandsk eller norsk.

Informanter fra sentre mot incest og seksuelle overgrep

Vi har gjennomført ti intervjuer med menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep som barn eller ungdom. I enkelte tilfeller også som voksne. Som en følge av overgrepene har de søkt hjelp ved et av sentrene mot incest og seksuelle overgrep. Intervjuene ble gjennomført på og i samarbeid med to av disse sentrene våren 2016.

Alle informantene er etnisk norske menn. De fleste var mellom 36–48 år, en var yngre (28 år) og to av mennene var over 60 år. Til sammen representerer mennene et bredt spekter av ulike yrker og livssituasjoner. Noen levde alene med eller uten egne barn, eller var fraskilte. Andre var gifte eller hadde samboer, med eller uten egne barn, stebarn eller hadde utflyttede barn (og barnebarn).

2.3.2 Metodisk tilnærming i intervjuene

Intervjuguidene ble utviklet på bakgrunn av prosjektets problemstillinger, og kvalitativ og kvantitativ kunnskap fra nordisk og internasjonal forskning om vold i nære relasjoner. I utarbeiding av intervjuguiden ønsket vi også å trekke veksler på erfaringer praktikere som møter menn har. En fagkonsulent ved et senter mot incest og seksuelle overgrep ble invitert til å lese gjennom og kommentere intervjuguiden vi laget for mannlige brukere av sentrene. Tidlig i prosjektet hadde vi også samtaler med ansatte ved alle de tre hjelpeinstansene for å få innblikk i hvilke problemstillinger som kunne være aktuelle å løfte fram i intervjuene.

Vi valgte en åpen og utforskende tilnærming og livsløpsfortellinger siden vi ønsket at mennene selv skulle sette ord på sine erfaringer og få tid til å reflektere over eventuelle sammenhenger mellom barndomserfaringer og voldserfaringer i voksen alder. Intervjuene ble lagt opp som halvstrukturerte livsverdensintervjuer. Intervjumetoden er inspirert av fenomenologien. Fenomenologi i kvalitative studier handler om å forsøke å forstå et visst fenomen utfra aktørenes egne perspektiv, beskrive verden som den oppleves av dem og utvikle mening ut fra deres erfaringer. Dette er ikke minst viktig i forskning som berører menneskers fysiske og mentale helse og rehabilitering. Vi har også vært opptatt av å hente inn beskrivelser av den intervjuedes livsverden og mennenes selvforståelse (Kvale og Brinkmann, 2010:23). Vi har brukt felles inngangsspørsmål der vi fokuserer på tema som er relevante for studien, men uten å låse oss i en standardisert mal. Det er viktig å fange opp interessante tema med relevante oppfølgingsspørsmål. Sammenhenger og mønstre i informantenes erfaringer, og ulike oppfatninger om og ulike aspekter ved de aktuelle fenomener, kan da fanges inn (Granskär og Höglund-Nielsen (red.), 2010).

2.3.3 Etiske hensyn

Ettersom vold er et sensitivt tema har vi vært varsomme og lydhøre i vår tilnærming for å få tilgang mennenes erfaringer. Vi har vært særlig opptatt av at mennene selv skulle få styre hvor mye de ville fortelle om konkrete voldshendelser. Informantene fikk utdelt et informasjonsskriv hvor det fremgikk hva informasjonen om dem skulle brukes til.

Intervjuene med overgrepsutsatte menn ble gjennomført i sentrenes lokaler av en forsker i vårt team som har psykoterapeutisk kompetanse og lang erfaring med å snakke med menn som er utsatt for vold. Seksuelle overgrep kan være særlig krevende å snakke om. Vi etablerte tett kontakt med ansatte ved sentre mot incest og seksuelle overgrep som rekrutterte informanter. For å sikre god oppfølging etablerte vi avtaler med de ansatte slik at de var i lokalet under intervjuene og kunne følge opp med debriefing i etterkant der det var behov for dette.

For å sikre trygge rammer rundt informantene fra krisesentrene ble intervjuene gjennomført i sentrenes lokaler på dagtid. Ansatte var tilgjengelig for samtale i etterkant.

Intervjuene med mennene fra familievernet ble i hovedsak gjennomført i Proba samfunnsanalyse sine lokaler, og alle informantene ble oppmuntret til å ta kontakt om de hadde behov for en samtale i etterkant. En informant ble etter eget ønske intervjuet over Skype siden han for tiden jobbet utenlands.

Alle intervjuene ble transkribert i sin helhet. Navn, steder og annen informasjon som kunne utfordre anonymitetshensyn ble utelatt under transkriberingsprosessen. I presentasjonen av informantene har vi benyttet fiktive navn. Vi har utelatt beskrivelser av yrke og utdanning for å sikre informantenes anonymitet. Prosjektet er godkjent hos Personvernombudet for forskning (NSD).

2.4 Analyse og framstilling

Vi presenterer resultatene fra forekomststudiene og resultatene fra spørreundersøkelsen hver for seg. Resultatene fra disse delstudiene brukes i drøfting av funn fra intervjustudien der det er relevant.

Intervjuene med utsatte menn er en del av et synliggjøringsprosjekt. I presentasjonen av empirien har vi lagt vekt på å gi detaljerte beskrivelser av voldshendelser og konsekvenser, og å synliggjøre konteksten volden skjer i. Vi har valgt å presentere intervjustudien som tre delstudier ut fra hvilke tjenester mennene har hatt erfaring med. Det har vi gjort fordi vi mener at det er kjennetegn ved mennenes voldserfaringer som er særegne for de ulike utvalgene som er intervjuet. Særlig gjelder det for de mennene som har erfaring med sentre mot incest og seksuelle overgrep. Disse informantene har vært utsatt for overgrep i barndom og ungdom, og forteller om hvilke dyptgående psykologiske og sosiale konsekvenser denne volden har hatt for dem. Det er ikke samme fokus på hvilke traumer volden har ført til i de to øvrige delstudiene.

Mennene som er rekruttert gjennom krisesentre og familievernkontor har erfaring fra partnervold og dermed likere voldserfaringer, men informantene har ulike kjennetegn. Mennene som har erfaring fra krisesentre, er brukere av senteret i dag og har alle nylig vært utsatt for vold. Mennene har ulik bakgrunn. Utvalget omfatter både menn med etnisk norsk bakgrunn og innvandrerbakgrunn. Tre av mennene har erfaring fra partnervold i homofile forhold. At utvalget er sammensatt av menn med forskjellig bakgrunn gir en bredde i fortellinger om menns opplevelse av vold i nære relasjoner.

Majoriteten av mennene som har hatt kontakt med familieverntjenesten har voldserfaringer som ligger mer enn fem år tilbake i tid. Det gjør at studien gir innsikt i langtidsvirkninger av partnervold. Dette utvalget består dessuten av menn som har oppsøkt familieverntjenesten for mekling. Voldserfaringene har de ofte ikke fortalt om i kontakten med tjenesten.

I analysen av materialet forsøker vi å vise mangfoldet i erfaringer og hvilke konsekvenser volden har, selv om det er åpenbart at den traumatiserende effekten som volden har på enkeltmennesket på mange måter er svært lik uansett hvilke forhold den utsatte lever under.

3 Forekomststudier fra Norden

Dette kapitlet er basert på en gjennomgang av sentrale nordiske forekomststudier som kartlegger vold mot menn i nære relasjoner. Vi har særlig lagt vekt på norske studier. Vi starter kapitlet med å gi en oversikt over hva studiene viser om omfang og kjennetegn. Deretter beskriver vi konsekvenser av vold i nære relasjoner. Til slutt redegjør vi for hva de gjennomgåtte studiene sier om hvilken hjelp voldsutsatte menn søker.

3.1 Kan studiene sammenlignes?

Det er en rekke ulike metodiske utfordringer knyttet til å gjøre en sammenlignende analyse av resultatene fra forekomststudiene. Vi har i begrenset grad gått nærmere inn i hver enkelt studie med hensyn til metodologiske utfordringer. Studiene viser ulike tall for forekomst av vold mot menn i nære relasjoner i de nordiske landene. Dette kan reflektere forskjeller og endringer over tid, men metodologiske valg påvirker også resultatene.

Studiene har ulike definisjoner av vold. Enkelte studier bruker juridiske definisjoner, særlig av seksuell vold (jmf seksuelle overgrep/voldtekt), mens andre ikke gjør det. Det kan også være ulikheter med hensyn til hvilke voldshandlinger som sorterer under ”mild” og ”grov” vold. Noen studier inkluderer dessuten trusler om vold i spørsmål om fysisk vold, andre studier gjør ikke det. Det er likevel relativt stor likhet i definisjonen av fysisk vold på tvers av studiene. Definisjonen av psykisk vold er derimot svært ulik, det varierer særlig om og i hvilken grad kontrollerende atferd er inkludert i spørsmålene.

Flere av forekomststudiene er designet for å fange opp vold i ulike tidsperioder, men hvilke tidsperioder de spør om kan variere (forrige år, siste fem år, tidligere i livet og/eller gjennom livsløpet). Det kan også være ulikt i hvor stor grad alle grupper i befolkningen er inkludert i undersøkelsene. Det er rimelig å anta at marginaliserte grupper, som for eksempel rusavhengige, kriminelle, psykisk syke og hjemløse kan være overrepresentert i frafallet i nasjonale forekomststudier og andre spørreundersøkelser. Vi vet fra kliniske studier at disse gruppene er spesielt utsatte for vold. I forekomststudier spørres det dessuten som regel ikke om respondenten både er utsatt og utøver av vold i nære relasjoner, men enkelte av studiene har inkludert spørsmål om utsattes egen voldsutøvelse og kan i noen grad skille ut gjensidig voldsutøvelse.

De overnevnte metodiske utfordringene gjør at det er vanskelig å gjøre en sammenlikning av funnene fra forekomststudiene.

3.1.1 Norske undersøkelser om partnervold og kjærestevold

Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv (Thoresen og Hjemdal (red.), 2014) er den sist gjennomførte forekomststudien om vold og voldtekt i Norge blant personer over

18 år. Dette er en omfattende spørreundersøkelse om utsatthet for vold og voldtekt i barndom og voksen alder blant menn og kvinner i alderen 18-75 år (N= 2092 menn og 2435 kvinner). Respondentene ble gjennom telefonintervjuer spurt om de hadde vært utsatt for mindre alvorlig og alvorlig fysisk og seksuell vold (inkl. voldtekt) det siste året, og i et livsløpsperspektiv (noen gang etter fylte 18 år). Studien inkluderer ikke spørsmål om respondentene har vært utsatt for psykisk vold, men inkluderer noen spørsmål om utsatthet for kontrollerende atferd. Partnervolden som menn rapporterer å være utsatt for i denne undersøkelsen, er i all hovedsak utøvet av kvinner. Kun 0,9 prosent av mennene oppga å være utsatt for vold av en mannlig partner.

Mindre alvorlig fysisk partnervold: studien fant ingen signifikant forskjell mellom andelene menn og kvinner som har vært utsatt for mindre alvorlig partnervold (lugging, klyping, slått med flat hånd), 16,3 prosent menn og 14,4 prosent kvinner oppga å ha vært utsatt for dette gjennom livsløpet. Men blant de som har vært utsatt for vold, er det en større andel kvinner enn menn har vært utsatt for flere voldshendelser. 28,5 prosent av mennene (N=340) og 42,7 prosent av kvinnene (N= 351) hadde vært utsatt for mindre alvorlig fysisk vold fra partner mer enn fem ganger gjennom livsløpet (Ibid. s. 79-80).

Alvorlig fysisk partnervold: En større andel kvinner enn menn har vært utsatt for alvorlig fysisk vold. 1,9 prosent av mennene og 9,2 prosent av kvinnene oppga at de noen gang hadde vært utsatt for alvorlig fysisk partnervold (sparket, tatt kvelertak på, banket opp).

Samlet fysisk vold i livsløpet: Totalt var det 17,1 prosent av kvinnene og 17,2 prosent av mennene som oppga å noen gang ha vært utsatt for enten alvorlig eller mindre alvorlig fysisk vold fra partner. 1,3 prosent av mennene og 5,8 prosent av kvinnene hadde opplevd både mindre alvorlig og alvorlig partnervold gjennom livsløpet.

Seksuell vold: Studien viser at det er en lav andel menn som er utsatt for seksuell vold fra partner. 0,1 prosent av mennene og 3,8 prosent av kvinnene oppga at de hadde blitt voldtatt av partner. I studien fant man også at 8 prosent av mennene og 21 prosent av kvinnene hadde opplevd minst ett seksuelt overgrep før fylte 18 år.

Kontroll: Studien har undersøkt hvor mange som er utsatt for kontroll fra partner. Dette ble gjort for å identifisere tilfeller av kombinasjoner av grov fysisk vold og makt- og kontrollstrategier, jamfør Johnsons (1995) definisjon av intimterrorisme (Ibid. s. 82). Tre spørsmål ble stilt for å operasjonalisere utsatthet for makt– og kontrollstrategier: kontroll av tidsbruk, redegjørelse for hvor man har vært, sjalu eller mistenksom overfor venner.

Om lag like høye andeler menn (31,6 prosent) og kvinner (30,7 prosent) oppgir at de noen gang har vært utsatt for noen form for kontrollerende atferd fra partner. Om lag like mange menn som kvinner, ca. 20 prosent, oppga at de noen gang hadde opplevd at en partner kontrollerte hva de brukte tiden på (Ibid.

s. 82). Studien viser at 82,5 prosent av mennene og 78,5 prosent av kvinnene hadde opplevd noen form for kontrollerende atferd fra samme partner som hadde utøvet alvorlig fysisk vold. Her bestod utvalget av respondenter som noen gang hadde opplevd alvorlig partnervold (N=33 menn og 175 kvinner). Over en tredjedel av mennene og halvparten av kvinnene som hadde vært utsatt for andre former for vold, var også utsatt for alle de tre typene av kontrollatferd (Ibid. s. 84).

Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge (Haaland et al., 2005). Dette er den første norske omfangsstudien om vold i parforhold. Datagrunnlaget er et landsdekkende utvalg menn og kvinner i aldersgruppen 20-54 år (Menn N= 1862 og kvinner 2143). Respondentene ble spurt om trusler og ulike former for maktbruk i løpet av siste år eller noen gang hittil i livet (etter fylte 15 år). Spørsmålene som ble stilt om trusler og ulike former for maktbruk var i hovedsak de samme som ble stilt i den svenske nasjonale spørreundersøkelse *Slagen dam* fra 2001 om menns vold mot kvinner (Lundgren et al., 2001) og andre internasjonale studier om partnervold (Ibid.). Trusler og maktbruk ble operasjonalisert ut fra ni ulike kategorier: truet deg med vold; hindret deg i å bevege deg fritt; slått deg med flat hånd; kastet en hard gjenstand mot deg; slått med knyttet hånd/gjenstand el. sparket; brukt kniv el. annet våpen mot deg; banket hodet ditt mot gulv el. gjenstand; forsøkt å tvinge deg til å ha sex; opptrådt voldsomt på annen måte (se tabell 4.1. s. 59). I studien fant man at 5,6 prosent menn og 5,7 prosent kvinner hadde vært utsatt for minst en av de overnevnte formene for trusler/maktbruk fra partner i løpet av det siste året. I et livsløpsperspektiv økte omfanget til 21,8 prosent blant menn og 27,1 prosent blant kvinner. Studien fant at slag med flat hånd var den hyppigste opplevde form for partnervold blant menn (Ibid.). ”Hindret i å bevege deg fritt” var den form for maktbruk som hyppigst ble rapportert av kvinner.

Trusler og maktbruk med stort skadepotensiale (høyrisikomaktbruk): Studien skiller ut hendelsene tok kvelertak; brukte våpen, banket den utsattes hode mot gulv eller gjenstand som vold (betegnelsen fysisk maktbruk benyttes her) med meget stort skadepotensiale (Ibid. s. 60). 2,6 prosent av mennene og 9,2 prosent av kvinnene svarte at de hadde blitt utsatt for minst en eller flere former for maktbruk med meget stort skadepotensiale fra partner etter fylte 15 år.

Gjensidig vold: Studien skiller mellom «slagsmål», som gjensidig voldelige episoder med to «deltakere», og den «volden» som går en vei – fra utøver til utsatt, for å kunne identifisere episodisk partnervold (ibid. s. 91–93). Mer enn 60 prosent av mennene som rapporterte at de var utsatt for fysisk vold fra partner oppga at de selv kunne klandres (svært mye eller delvis) for den siste voldshendelsen og/eller kunne stoppet den. Om lag 30 prosent av kvinnene rapporterte det samme (N=346 menn og 513 kvinner) (Ibid. s. 97).

Kontroll og psykisk vold: Haaland og medarbeidere stilte også spørsmål om ni ulike makt- og kontrollstrategier for å kunne identifisere tilfeller av intimterrorisme. Kontroll ble operasjonalisert som følger: partner er sjalu, vil ikke at jeg snakker med andre, forsøker begrense min omgang m. slekt/venner,

krever vite hvor jeg er og hvem jeg er sammen med, kaller meg alt mulig for å ydmyke meg, lar meg ikke ta økonomiske beslutninger/selvstendige innkjøp, forbyr meg å arbeide utenfor hjemmet, truer med å skade barna, har med hensikt skadet felles eiendeler, truer med å skade seg selv om jeg drar (Ibid. s. 115). Tendensene her var at 3 prosent av mennene oppga at partneren brukte tre eller flere ulike kontrollstrategier, mens 5,1 prosent av kvinnene oppga det samme. Til sammenligning svarte 14,4 prosent av mennene og 7,7 prosent av kvinnene at de hadde vært utsatt for én form for kontrollstrategi (ibid. s. 115-116). Vesentlig flere kvinner (2,8 prosent) enn menn (1,3 prosent) oppga at partneren hadde truet med å skade seg selv dersom de avbrøt forholdet. 2,7 prosent av mennene og 5,1 prosent av kvinnene svarte at de hadde vært utsatt for kuende/ydmykende handlinger fra partner.

Oslo-undersøkelsen *Den skjulte volden* (Pape og Stefansen (red.), 2004) omhandler forekomst av fysisk vold og trusler om fysisk vold, samt ulike typer krenkelser og kontrollerende atferd i et livsløpsperspektiv (etter fylte 15 år) blant et tilfeldig utvalg av Oslos befolkning i alderen 24-55 år. Studien kartlegger både vold fra nåværende og tidligere partner og om ofrene selv har utøvd fysisk vold i løpet av det siste året.

Mild fysisk vold (siste året): Mild vold ble operasjonalisert ut fra følgende voldshandlinger: dyttet eller puffet til; fått/gitt ørefiker; klort eller lugget; sparket el. slått med knyttet neve. 11 prosent menn og 9 prosent kvinner hadde opplevd noen av disse formene for fysisk vold fra partner i løpet av det siste året. Å bli dyttet eller puffet til var mest vanlig for både menn og kvinner (N=1462 menn og 1780 kvinner). 8 prosent av mennene og 11 prosent av kvinnene som oppga at de hadde vært utsatt for mild vold, oppga at de selv hadde brukt noen form for mild vold mot partner (Ibid. s. 57).

Grov og/eller gjentakende vold (livsløp): Få rapporterte om grov vold. I undersøkelsen fant man at 3 prosent av mennene og 2 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for grov vold i løpet av det siste året (Ibid. s. 57). 12 prosent av kvinnene og 3 prosent av mennene rapporterte at de hadde vært utsatt for grov fysisk vold av nåværende eller tidligere partner i løpet av livet.

2 prosent av mennene og 6 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for fysisk vold (”ut fra respondentenes subjektive vurdering av begrepet ”fysisk vold””) gjentatte ganger av samme partner (N=148 menn og 330 kvinner) (ibid. s. 61).

Seksuell vold: De fleste mennene og kvinnene som rapporterte seksuelle overgrep hadde blitt utsatt for dette av en person de kjente. Ingen av mennene i studien rapporterte at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep fra partner (ibid. s. 8).

Kontroll og psykisk vold: Studien kartla også krenkelser og kontrollatferd. Gjentatte beskyldninger om utroskap uten grunn, nektet kontakt med venner, kuet og ydmyket over tid inngikk som kategorier. 2 prosent av mennene og 6 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for alle tre krenkelser/kontrollerende atferd noen gang i løpet av siste året (ibid. s. 62). 7 prosent av mennene og 15

prosent av kvinnene hadde opplevd å bli kuet, fornedret eller ydmyket av en partner over lengre tid (N=1833 menn og 2304 kvinner) (Ibid. s. 60).

Vold i homofile parforhold

Det finnes ikke forekomststudier av vold i samkjønnede parforhold i Norge. I 2013 gjorde NOVA en kunnskapsoppsummering av internasjonal forskning om risiko og utsatthet for ulike former for vold i nære relasjoner blant lesbiske, homofile og bifile som gruppe (Fjær et al., 2013). Psykisk partnervold viste seg å være den hyppigst forekommende voldsformen. Andersson og Malteruds undersøkelse av seksuell orientering og levekår (2013) inneholder spørsmål om bekymring/uro for partnervold. Undersøkelsen viste at 6 prosent homofile menn var svært eller noe urolig for å bli utsatt for vold fra kjæreste/partner/ektefelle. Blant heterofile menn var andelen 2 prosent. Men ved kontroll av bakgrunnsfaktorer var forskjellene ikke signifikante.

3.1.2 Svenske undersøkelser om partnervold og kjærestevold

Forekomststudien Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen til hälsa fra 2014 (Andersson et al., 2014) var en kartlegging av menns og kvinners utsatthet for seksuell, fysisk og psykisk vold i et livsløpsperspektiv (etter fylte 18 år). 4654 menn og 5681 kvinner mellom 18 og 74 år deltok i studien. Det var i all hovedsak kvinner som var utøvere av partnervolden mot menn. Studien angir ikke hvor stor andel av mennene som hadde mannlig partner.

Fysisk vold (siste år): 1,2 prosent av mennene oppga at de hadde vært utsatt for fysisk partnervold i løpet av det siste året.

Fysisk vold (livsløp): I et livsløpsperspektiv var forekomsten av partnervold 5 prosent blant menn og 14 prosent blant kvinner.

Psykisk vold ble operasjonalisert gjennom en rekke kategorier og inkluderer vold gjennom kontrollstrategier, krenkelser/trakassering/trusler og materiell vold fra nåværende eller tidligere partner: systematisk og gjentakende nedvurdert, fornedret eller på annen måte krenket eller undertrykt deg med ord, systematisk og gjentakende tilfeller av dominans eller bestemt over deg: hvem du skal treffe, hvor mye penger du skal ha, når du får gå ut og hvilke klær du skal ha: systematisk og gjentakende tilfeller av trusler om å skade seg selv eller barna, ta barna fra deg, ødelagt dine verdisaker, fortelle andre om ting du vil ha hemmelig etc; systematisk og gjentakende tilfeller av mobbing, krenkelser og trakasseringer av slektninger, mennesker på din arbeidsplass, i ditt nabolag (Ibid. s. 57).

2,5 prosent menn og 4,8 prosent kvinner hadde vært utsatt for gjentakende psykologisk partnervold det siste året. Studien fant at 8 prosent menn og 20 prosent kvinner hadde vært utsatt for systematisk psykologisk partnervold noen gang gjennom livsløpet (Ibid. s. 56). Den vanligste formen for psykisk vold både mot menn og kvinner var systematisk og gjentakende nedvurderinger og verbale krenkelser (henholdsvis 6 prosent og 17 prosent hadde vært utsatt for dette) (Ibid. s. 57).

Seksuell vold: 1 prosent av mennene og 7 prosent av kvinnene oppga at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep med fysisk vold, av nåværende eller tidligere partner noen gang i livet etter fylte 18 år.

Bröttsforebyggande rådets undersøkelse av vold i nære relasjoner (Frenzel, 2014) er en nasjonal kartlegging av partner/kjærestevold blant et representativt utvalg av befolkningen mellom 16-79 år.

Fysisk vold (siste år): Her spurte man om forekomst av fysisk (inkludert seksuell) partnervold det siste året. 2 prosent blant menn og 2,2 prosent blant kvinner hadde opplevd fysisk partnervold siste år. Blant dem som hadde vært utsatt for fysisk vold siste år oppga 20,5 prosent av mennene og 26,1 prosent av kvinnene at de hadde vært utsatt for dette en gang i måneden eller oftere (Ibid. s. 52).

Fysisk vold (livsløp): Studien viste at 8,1 prosent av mennene og 15 prosent av kvinnene noen gang hadde vært utsatt for fysisk vold (Ibid. s. 8)

Psykisk vold: Studien viste at 6,2 prosent menn og 6,8 prosent kvinner hadde vært utsatt for psykisk vold siste år (Ibid. s. 7). Krenkelser er den formen for psykisk vold menn hyppigst blir utsatt for (Ibid. s. 52) og 40,8 prosent av mennene og 56 prosent av kvinnene som ble utsatt for psykisk vold siste år oppga at de hadde blitt utsatt for dette en gang i måneden eller oftere (Ibid. s. 58). I et livsløpsperspektiv oppga 14,5 prosent menn og 23,5 prosent kvinner at de hadde vært utsatt for psykisk vold.

Seksuell vold: 0,5 prosent av mennene oppga at de var utsatt for seksuelle overgrep i en parrelasjon/kjæresterelasjon. 0,3 prosent av mennene oppga at de noen gang hadde vært utsatt for grove seksuelle overgrep fra partner. Blant kvinner oppga 5,1 prosent at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep i en parrelasjon, mens 3,6 prosent svarte at de noen gang hadde vært utsatt for grove seksuelle overgrep fra en partner (Ibid. s. 67).

Den svenske studien Self-reported exposure to intimate partner violence among women and men in Sweden: results from a population based survey (Nyberg et al., 2013) er en survey om utsatthet for fysisk, psykisk og seksuell vold siste år og gjennom livsløpet. Utvalget besto av menn og kvinner i alderen 18-65 år (N=399 menn og 573 kvinner). Spørreskjemaet inkluderte spørsmål om voldsofferet selv hadde brukt vold mot partner.

Fysisk vold: 8,1 prosent kvinner og 7,6 prosent menn hadde opplevd fysisk partnervold det siste året.

Fysisk vold (livsløp): 6,8 prosent blant menn og 14,3 prosent blant kvinner oppga at de hadde opplevd fysisk partnervold i løpet av livet. I likhet med andre studier fant man at kvinner oftere enn menn bruker gjenstander som kniv og lignende når de utøver grov fysisk vold mot partner.

Psykisk vold (siste år): Studien viste høy forekomst av psykisk vold i løpet av det siste år blant begge kjønn. Hele 24 prosent menn og kvinner hadde opplevd dette. Funnene indikerer at når man har flere kategorier for psykisk vold, og inkluderer både trusler og krenkelser får man et annet bilde enn dersom man

kun kontrollerer for makt- og kontrollstrategier (jamfør Thoresen og Hjemdal, 2014).

Psykisk vold (livsløp): Her fant man en livsløpsforekomst av psykisk partnervold på 14 prosent blant menn og 24 prosent blant kvinner. Psykisk vold ble operasjonalisert ut fra følgende fem kategorier: fornærmet meg på en måte som fikk meg til å føre meg dårlig, krenket meg og ydmyket meg foran andre, forsøkte å skremme meg og terrorisere meg med vilje, truet med å skade meg eller andre jeg er glad i. Menn skåret høyest på fornærmelser (20,5 prosent) og krenkelser/ydmykelser (9,5) og lavest på trusler om å bli skadet (1 prosent) i løpet av siste år. Det samme mønsteret ble funnet for kvinner. 5,2 prosent av mennene som oppga at de hadde vært utsatt for fornærmelser hadde opplevd dette mer enn fem ganger i løpet av siste år. N er liten i denne studien (399 menn), men studien viser i likhet med andre studier at menn i mindre grad enn kvinner opplever vold med stort fysisk skadeomfang (Pape og Stefansen (red.), 2004; Haaland et al., 2005; Thoresen og Hjemdal, 2014). Menn er imidlertid hyppig utsatt for psykisk vold som krenker.

Seksuell vold: Forekomst av seksuell vold i løpet av det siste året var 2,3 prosent blant menn og 3 prosent blant kvinner. 2,5 prosent av mennene og 9 prosent av kvinnene oppga at de hadde vært utsatt for seksuell vold noen gang i livet. I likhet med andre studier viser også denne relativ lav forekomst av seksuell vold mot menn i parrelasjoner, men studien finner en litt høyere forekomst av seksuell vold mot menn siste år enn andre studier vi har gjennomgått.

Også i denne studien oppga kvinner oftere å være utsatt for grov vold enn menn. Kvinner oppga også oftere enn menn at de var utsatt for alle tre formene for vold samtidig.

I studien fant man ingen signifikante kjønnsforskjeller knyttet til gjensidig vold. 4,3 prosent (N=23) av mennene og 4 prosent av kvinnene (N=17) i utvalget oppga at de selv hadde brukt vold mot partneren, men som vi ser er utvalget svært lite.

I 2012 gjennomførte Bååk (2013) på oppdrag fra socialförvaltningen i Stockholm stad en survey blant et tilfeldig utvalg kvinner og menn i alderen 16 til 79 år i Stockholms befolkning (Stockholm-undersøkelsen) (N=3568). Undersøkelsen inneholdt spørsmål om utsatthet for psykisk, fysisk og seksuell vold noen gang, og om voldshendelsen(e) hadde skjedd i løpet av det siste året.

Fysisk vold (siste år): 3 prosent menn og 2,6 prosent kvinner svarte at de hadde vært utsatt for fysisk vold i løpet av det siste året.

Fysisk vold (livsløp): Her var forekomsten 13 prosent blant menn og 22 prosent blant kvinner. Kvinner var oftere utsatt for grov fysisk vold, seksuelle overgrep og tvang enn menn.

Psykisk vold (livsløp): Studien fant at 23 prosent menn og 37 prosent kvinner hadde opplevd psykisk vold i parforhold i løpet av livet. Psykisk vold ble operasjonalisert ved hjelp av følgende kategorier: gjentakende krenkelser, nedvurderinger eller ydmykelser, forbud mot kontakt med andre/innskrenkelser i

den personlige autonomi, skremming/trusler om å skade deg eller noen andre personer, stalking og trakassering. Gjentatte verbale krenkelser var den vanligste formen for psykologisk partnervold flest menn oppga at de hadde vært utsatt for (Ibid. s. 47).

Studien viser at 28 prosent av mennene som har eller har hatt et parforhold svarte at de hadde vært utsatt for noen form for psykisk eller fysisk vold.

Seksuell vold (livsløp): 2 prosent av mennene oppga at de hadde vært utsatt for seksuell vold fra en partner i løpet livet.11 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for seksuell vold fra partner i løpet av livet.

Frykt for vold: Undersøkelsen inneholdt også spørsmål om frykt for å bli utsatt for trusler, trakassering, fysisk/psykisk/seksuell vold fra en nåværende eller tidligere partner. 10 prosent av mennene og 25 prosent av kvinnene svarte ja på dette spørsmålet.

Den svenske studien Men´s and women´s exposure and perpetration of partner violence: an epidemiological study from Sweden (Lövestad og Krantz, 2012) undersøkte menns og kvinners utsatthet for psykisk, fysisk og seksuell partnervold siste år og gjennom livsløpet. Datagrunnlaget var et tilfeldig utvalg av 505 menn og 502 kvinner i alderen 18-65 år.

Fysisk vold: 11 prosent av mennene og 8 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for fysisk vold foregående år. 11 prosent av mennene og 15,9 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for fysisk vold noen gang i løpet av livet. Av disse oppga 64 prosent av mennene og 39,4 prosent av kvinnene at de selv hadde utøvd vold mot partner.

Psykisk vold: Andelen som hadde opplevd psykisk vold siste år var tilnærmet lik mellom kjønnene. 24 prosent av mennene og 23,6 prosent av kvinnene var utsatt for psykisk vold siste året. Psykisk vold ble operasjonalisert gjennom fem ulike former for kontrollerende atferd ut fra Johnsons typologi om intimterrorisme: forsøke å hindre samvær med venner/familie, kontroll over hvor en er eller hvem en snakker med når partner er tilstede, begrense aktiviteter utenfor hjemmet, mistenksomhet og sjalusi, forsøk på å kontrollere andre aktiviteter. 37 prosent av mennene og 41 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for psykisk partnervold noen gang i livet. Flest menn hadde vært utsatt for mistenkeliggjøring og sjalusi (27,2 prosent) og kontroll over hvor en er eller hvem men snakker med når partner er til stede (26 prosent).

Seksuell vold: 0,6 prosent av mennene og 3,2 prosent av kvinnene rapporterte at de hadde vært utsatt for seksuell vold fra partner i løpet av det siste året**.** 3,5 prosent av mennene og 9,6 prosent av kvinnene oppga at de hadde vært utsatt for seksuell vold fra partner i løpet av livet.

3.1.3 Danske undersøkelser om partnervold og kjærestevold

Rapporten Partnervold mod mænd i Danmark (Plauborg og Helweg-Larsen, 2013) viser blant annet forekomst av partnervold/kjærestevold mot menn i en landsdekkende helseundersøkelse fra 2010 (SUSY-undersøkelsen) og Kærestevoldundersøkelsene fra 2007 og 2011.

I **SUSY-undersøkelsen fra 2010** ble respondentene spurt om de hadde vært utsatt for trusler om vold, fysisk vold og seksuelle overgrep i løpet av det siste året, samt om relasjonen til voldsutøveren. Partnervold ble definert som vold utøvet av en nåværende eller tidligere partner. Psykisk vold ble ikke målt.

Fysisk partnervold (siste år): Studien fant at 0,5 prosent menn (34 menn av N=6.400 menn) hadde vært utsatt for fysisk partnervold siste år. Forekomsten var høyest blant unge menn mellom 16-24 år. Om lag halvparten av mennene som rapporterte utsatthet for fysisk partnervold var utsatt for mild vold (skubbet, slått med flat hånd, rusket i og lignende). 0,3 prosent av mennene hadde opplevd trusler om vold (ibid. s. 12).

Kjærestevoldundersøkelsen fra 2011 er en landsdekkende spørreskjemaundersøkelse blant unge mellom 16-24 år. Den inneholder spørsmål om fysisk, psykisk og seksuell vold i løpet av det siste året og om relasjon til utøver. (Menn N=1234).

Fysisk vold (siste år): 1,7 prosent av mennene og 3,2 prosent av kvinnene oppga at de hadde vært utsatt for en eller flere former for fysisk vold fra en kjæreste i løpet av det siste året (Plauborg og Helweg-Larsen, 2013:13).

Psykisk vold (siste år): 1,5 prosent av mennene og 2,5 prosent av kvinnene oppga at de hadde vært utsatt for psykisk vold fra en kjæreste i løpet av det siste året. Psykisk vold inkluderte hendelser som mobbing, inkl. nett/mobilmobbing/trakassering og trusler om fysisk vold (Ibid.).

Seksuell vold (siste år): 1,2 prosent menn og 2,7 prosent kvinner oppga at de hadde vært utsatt for seksuell vold fra en kjæreste i løpet av det siste året (Ibid. s. 13). Studien viser samme tendenser som flere andre forekomststudier - seksuell vold skjer hyppigere blant unge mennesker (Mossinge og Stefansen, 2007; Thoresen og Hjemdal, 2014).

Studien fant at 3,7 prosent av mennene og 6,5 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for enten fysisk, psykisk og/eller seksuell vold fra en kjæreste i løpet av det siste året.

I **Kjærestevoldundersøkelsen fra 2007** fant man en forekomst av enten fysisk, psykisk og/eller seksuell vold fra en kjæreste i løpet av det siste året på 4,3 prosent blant menn og 10,2 prosent blant kvinner. Tallene indikerer at det har vært en større nedgang i volden mot kvinner enn mot menn. Nedgangen kan skyldes flere ulike faktorer. Den kan blant annet ha sammenheng med

holdningskampanjer og forebyggende voldsarbeid rettet mot å redusere volden mot unge kvinner.

3.1.4 Finske undersøkelser om partnervold

Vi har funnet én omfattende studie om vold mot menn i nære relasjoner i Finland. **Rapporten Men´s experiences of violence in Finland 2009 (Heiskanen og Ruuskanen, 2011)** bygger på en landsrepresentativ studie om utsatthet for fysisk vold, trusler om fysisk, psykisk og seksuell vold blant menn og kvinner mellom 15-84 år. Utvalget bestod av 3200 respondenter hvorav om lag 1900 var menn. Vi går nå gjennom tall fra den delen av utvalget som oppga at de har/har hatt et parforhold (ibid., se tabell 3.2 s. 18).

Fysisk vold: 4,4 prosent menn og 3,7 prosent kvinner oppgir at de har vært utsatt for fysisk vold fra nåværende partner siste år (N=1423 menn og 954 kvinner) (Ibid. s. 18). 14,2 prosent menn og 14,3 prosent kvinner har vært utsatt for fysisk vold noen gang fra nåværende partner. 19,5 prosent menn og 36,5 kvinner (ibid. s. 18) har vært utsatt for fysisk vold fra tidligere partnere. Resultatene fra studien viser en generell tendens til at kvinner langt oftere enn menn hadde erfart grov fysisk vold og situasjoner hvor de ble forhindret i å bevege seg, holdt fast og forsøkt kvalt. Menn oppga oftest at de hadde blitt fiket til og fått kastet harde gjenstander etter seg (Ibid. s. 46). Slik skiller ikke denne studien seg fra andre studier vi har gjennomgått.

Trusler om fysisk vold: 4,4 prosent av mennene og 7,9 prosent av kvinnene hadde vært utsatt for trusler fra en nåværende partner (noen gang). 9,1 prosent menn og 24,6 prosent kvinner har vært utsatt for trusler om fysisk vold fra tidligere partnere.

Seksuell vold: 0,3 prosent menn og 0,5 prosent kvinner hadde vært utsatt for seksuell vold siste år. 0,7 prosent menn og 2,3 prosent kvinner har vært utsatt for seksuell vold noen gang fra nåværende partner. 1,6 prosent menn og 12,6 prosent kvinner hadde opplevd seksuell vold fra tidligere partner. Denne studien viser som flere andre større forekomststudier, deriblant Thoresen og Hjemdal (2014), en lav forekomst av seksuell partnervold mot menn.

Psykisk vold (livsløp): 36,4 prosent av mennene og 32,8 prosent av kvinnene som var i et forhold på svartidspunktet oppga at de var utsatt for minst én form for psykisk vold fra nåværende partner (N=1423 menn og 954 kvinner). Dette er høye andeler og må ses i sammenheng med at psykisk vold måles ved hjelp av en rekke kategorier. Psykisk vold inkluderte hendelser som sterk sjalusi og kontrollerende atferd, men også ydmykelser, trusler om vold dersom partner ville avbryte forholdet, trusler om å skade barna, kontroll over finanser/bruk av penger og å hindre partneren å møte venner eller familie. En relativt høy andel kvinner og menn som oppga psykisk vold svarte at de var utsatt for sjalusi (hhv. 27,3, og 20,1 prosent. (Ibid., se tabell 3.11 s. 29).

3.1.5 Vold i homofile parforhold

Som tidligere nevnt fant vi kun én forekomststudie av vold i samkjønnede parforhold, og den er gjort i Sverige. Omfangsundersøkelsen **Våldsamt lika och olika – Om vold i samkönade parrelationer** fra 2005 er en kartlegging av vold i samkjønnede relasjoner (Holmberg og Stjernquist, 2007). Datagrunnlaget er en survey blant et utvalg av homofile, bifile og transpersoner rekruttert via organisasjonen Riksförbundet för homosexuallas, bisexuallas och transpersoners rättigheter, RFSL. 24,9 prosent av utvalget på 2013 personer svarte at de hadde vært utsatt for noen form for psykologisk, seksuell og/eller fysisk vold fra nåværende partner. Av disse var 46 prosent homoseksuelle menn. Homoseksuelle menn utgjorde vel 50 prosent av utvalget, 1018 menn. 17 prosent av de homoseksuelle mennene som var utsatt for partnervold oppga at de var utsatt for både fysisk vold og psykologisk isolering (Holmberg og Stjernquist, 2005).

31 prosent av lhbt-personene som rapporterte voldsutsatthet svarte at de hadde vært utsatt for seksuell vold. Homoseksuelle menn var den gruppen som var mest utsatte i en nåværende relasjon (Ibid.).

3.1.6 Vold fra andre nærstående

De forekomststudiene vi har gjennomgått har i noen og ulik grad kartlagt vold fra andre nærstående enn kjæreste/partner. Vi vil referere enkelte tall.

I studien Vold og voldtekt i Norge fra 2014 (Thoresen og Hjemdal, 2014) fant man at 4 prosent menn og 5,1 prosent kvinner hadde vært utsatt for alvorlig fysisk vold fra annen familie/slekt (enn partner) (Ibid. s. 77). Totalt svarte 44 prosent at de hadde vært utsatt for alvorlig fysisk vold etter fylte 18 år. Venner/bekjente/nabo/kolleger hadde utøvd 28,1 prosent av den grove volden.

I Oslo-undersøkelsen *Den skjulte volden* fra 2004 (Pape og Stefansen, 2004) fant man at 1 prosent menn oppga at de var utsatt for fysisk vold fra slektning/familiemedlem (Ibid. s. 41). Studien fant at 2 prosent av mennene ble utsatt for fysisk vold fra venner og at 7 prosent av mennene hadde vært utsatt for fysisk vold av bekjente.

Den danske SUSY-undersøkelsen fra 2010 viste at 0,4 prosent av mennene ble utsatt for fysisk vold fra et familiemedlem/slektning (Plauborg og Helweg-Larsen, 2012). 0,9 prosent var utsatt for fysisk vold fra en venn/bekjent.

I den finske studien Men´s experience of violence in Finland 2009 (Heiskanen og Ruuskanen, 2011) fant man at 15 prosent av mennene var utsatt for fysisk vold og trusler fra et familiemedlem. I 95 prosent av disse tilfellene var voldsutøveren en mann (Ibid. s. 5-6).

Studien *Vold i parforhold – ulike perspektiver* (Haaland et al., 2005) målte ikke forekomst av vold fra familiemedlemmer/venner/bekjente/kollegaer. Forskerne fant imidlertid at 4,2 prosent av kvinnene og 3 prosent av mennene fryktet vold fra en person i familien. I pilotundersøkelsen om vold mot menn i nære

relasjoner (Sogn og Hjemdal, 2010) fant man at et stort antall saker om vold mot menn i nære relasjoner fra kontoret for voldsoffererstatning, var begått av en person mennene hadde et tillitsforhold til, som for eksempel kollegaer, kamerater, annen familie, naboer og bekjente (Ibid. s. 87).

I studien Våld och hälsa (Andersson et al., 2014) fant man at 0,9 prosent av mennene oppga utsatthet for systematisk og gjentakende psykisk vold (se tidligere definisjon) fra andre enn partner etter fylte 18 år. En vesentlig del av voldsutøverne var en arbeidskamerat, sjef, lærer, nabo eller familiemedlem. (Ibid. s. 59).

3.2 Konsekvenser av vold mot menn i nære relasjoner

De fleste studiene har undersøkt konsekvenser av vold generelt. Det er få av forekomststudiene vi har gjennomgått som omhandler konsekvenser av partnervold og hvilken hjelp menn søker.

I **forekomststudien Vold og voldtekt i Norge (Thoresen og Hjemdal, 2014)** fant man at menn som utsettes for fysisk vold generelt (ikke bare i nære relasjoner) hyppigst får fysiske skader i form av skrammer og blåmerker, indre skader eller brudd. 53,1 prosent av mennene og 55,7 prosent av kvinnene som svarte at de var utsatt for alvorlig vold oppga at de hadde fått fysiske skader. (Ibid. s. 77). 31,6 prosent av mennene og 49,6 prosent av kvinnene svarte at de hadde vært redd for å bli alvorlig skadet eller drept når volden pågikk (Ibid.) De fleste av mennene var utsatt for vold fra ukjente personer (72,1 prosent). Majoriteten av kvinnene var utsatt for grov vold fra partner (40,9). Studien fant en økt risiko for psykiske helseproblemer for både menn og kvinner utsatt for vold og voldtekt sammenlignet med ikke-utsatte (Ibid. s. 98).

I Stockholms-undersøkelsen (Bååk, 2013) rapporterte 15 prosent av mennene og 39 prosent av kvinnene som oppga at de hadde vært utsatt for grov vold, at en eller flere av voldshendelsene i foregående år bidro til at de fikk skader som medførte at de besøkte eller burde besøke lege, sykepleier eller tannlege (Ibid. s. 34). **I Brottförebyggande rådets undersøkelse fra 2012** (Frentzel, 2014) oppga 2,4 prosent av mennene og 29,1 prosent av kvinnene som ble utsatt for grov vold at de oppsøkte, eller hadde behov for å oppsøke, en lege, sykepleiere eller tannlege (Ibid. s. 49).

I studien vold i parforhold – ulike perspektiver fra 2005 fant Haaland og medarbeidere at mange av de som utsettes for vold oppgir at de ikke rakk å beskytte seg mot volden. 2,2 prosent av mennene og 8,4 prosent av kvinnene oppga å være utsatt for voldshandlinger med "meget stort potensiale for skade" (Haaland et al., 2005:60). Hver tiende mann rapporterte om alvorlige fysiske skader som en direkte konsekvens av partnervolden de opplevde (Ibid. s. 108).

Den svenske studien **Self-reported exposure to intimate partner violence among women and men in Sweden: results from a population based survey (Nyberg et al., 2013)** målte sosiale konsekvenser av partnervold. Her

fant man at mennene rapporterte noe ulike sosiale konsekvenser som følge av partnervold, men her er N svært liten. 26 menn og 58 kvinner. En større andel kvinner enn menn flyttet bort fra hjemmet og skilte seg som følge av volden. En større andel menn jobbet mer for å komme seg bort fra hjemmet.

I den danske kjærestevoldundersøkelsen fra 2007 rapporterte nær halvparten av de unge mennene som var utsatt for fysisk partnervold at volden ikke hadde påvirket dem. Hver tredje unge mann oppga imidlertid at de hadde hatt skyldfølelse over å ha vært utsatt for kjærestevold. 22 prosent av mennene hadde følt hat eller håpløshet som følge av volden (Schütt et al., 2008:66). Det ble også påvist signifikant sammenheng mellom seksuelt overgrep og selvmordsforsøk hos mennene, trass i at datamaterialet var spinkelt.

I den **danske helseundersøkelsen SUSY** fra 2005 fant man at voldsutsatte menn oftere rapporterer nedstemthet og selvmordsforsøk enn ikke-voldsutsatte menn, men også at voldsutsatte menn rapporterer bedre helse enn voldsutsatte kvinner (Helweg-Larsen og Fredriksen, 2008:6).

I den svenske studien **Men´s and womens exposure and perpetration of partner violence** (Kranz og Lövestad, 2012) rapporterte menn som var utsatt for psykisk partnervold at de hadde hatt selvmordstanker. Ingen menn utsatt for fysisk partnervold rapporterte det samme.

I den **finske studien om vold mot menn i nære relasjoner fra 2009** (Heiskanen og Ruuskanen, 2011) rapporterte 9,7 prosent av mennene og 35,2 prosent av kvinnene at de hadde fått psykiske problemer som følge av partnervold fra nåværende partner (N=203 menn og kvinner 138). 21 prosent av mennene og 60,6 prosent av kvinnene rapporterte at de hadde fått psykiske problemer som følge av partnervold fra tidligere partner (N=221 menn og 300 kvinner) (Ibid. s. 22). De mest utbredte formene for psykiske vansker hos kvinner var frykt, hat og lav selvtillit/å føle seg sårbar. For menn var depresjon, sjokk og hat mer vanlig.

Et gjennomgående funn i flere av studiene er at kvinner rapporterer større psykiske vansker som følge av partnervold. Norske intervjustudier av menn på krisesenter (Grøvdal og Jonassen, 2015; Danielsen, 2013) har imidlertid funnet at menn som opplever grov og systematisk partnervold har mange av de samme psykiske reaksjonene som kvinner: sosial isolasjon, angst og redsel for nye voldshendelser. Et gjennomgående funn i intervjustudier om kvinner som utsettes for grov partnervold er at mange opplever den psykiske volden som ”verst” (Grøvdal og Jonassen, 2015; Danielsen, 2013; Berkeseth, 2010; Storberget (red.), 2007).

3.3 Hvilken hjelp søker voldsutsatte menn?

De forekomststudiene vi har gjennomgått omhandler i begrenset grad hvilken hjelp voldsutsatte menn søker. I den grad de omhandler hjelpesøk dreier det seg om bistand etter fysisk vold. Studiene tyder på at mange voldsutsatte menn skjuler voldshendelsene for andre og verken tar kontakt med hjelpeapparatet eller rapporterer voldshendelsene til politiet.

I forekomststudien om vold og voldtekt i Norge (Thoresen og Hjemdal, 2014) svarte hele 59,1 prosent av mennene som hadde opplevd mindre alvorlig vold fra partner at de aldri hadde snakket med noen om voldshendelsene. Under en femtedel av mennene hadde snakket med helsepersonell om sine erfaringer med alvorlig fysisk vold (ibid. s. 124). De fleste av kvinnene som hadde opplevd mindre alvorlig vold, hadde snakket med andre om volden. Det var 21,9 prosent av kvinnene som aldri snakket med andre om volden (Ibid. s. 79).

I samme studie rapporterte 24 menn at de hadde blitt voldtatt. Ingen av disse mennene svarte at de hadde gått til medisinsk undersøkelse eller behandling i dagene eller ukene etter voldtekten (Ibid. s. 88). Av de 24 mennene var det fire personer (16,7 prosent) som hadde anmeldt voldtekten.

I studien *Vold i parforhold – ulike perspektiver* (Haaland et al., 2005) fant man at bare en av ti menn som var utsatt for partnervold, og som hadde blitt i forholdet, hadde snakket med noen om volden. Av de mennene som hadde brutt med partneren, hadde litt i overkant av hver tiende mann søkt hjelp hos én eller flere hjelpeinstanser (Ibid. s. 151). Til sammenligning hadde nær hver tredje kvinne som hadde brutt med partneren søkt bistand fra hjelpeinstanser.

Oslo-undersøkelsen (Pape og Stefansen (red.), 2004) viste at bare en av fire menn og en av tre kvinner som hadde vært utsatt for partnervold hadde kontaktet politi, fagpersoner eller hjelpeinstanser etter voldsopplevelsene. Disse funnene bekreftes av Vold og voldtekt-studien fra 2014.

I omfangsundersøkelsen *Våldsamt lika och ulika – Om vold i samkönade parrelationer* (Holmberg og Stjernquist, 2005) fant man at kun 6 prosent av de voldsutsatte mennene hadde politianmeldt volden de var utsatt for.

I den finske studien om vold mot menn i nære relasjoner fra 2009 (Heiskanen og Ruuskanen, 2011) oppga bare 0,5 prosent av mennene som hadde vært utsatt for vold fra nåværende partner at de hadde vært i kontakt med politiet. 1,9 prosent av mennene som var utsatt for vold fra en tidligere partner oppga at de hadde vært i kontakt med politiet (Ibid. s. 36).

I Danmark var kun 1 prosent av 14 753 politianmeldte tilfeller av vold mot menn i perioden 2008-2009 definert som partnervold. Dette tilsvarer en forekomst av politianmeldt partnervold på 2 menn per 100 000 menn i alderen 16-79 år (Plauboorg og Helweg-Larsen, 2012:10). Mellom 2008-2010 fikk det enkelte danske politidistrikt i snitt 1-2 henvendelser fra menn som var utsatt for samlivsrelatert vold (ibid. s. 70). Danske ulykkesregister viser at om lag 300 menn årlig tar kontakt med legevakt på grunn av partnervold (Ibid. s. 11). Om vi ser dette i lys av et estimat fra danske SUSY-undersøkelsen i 2010 som anga et estimat på at 8000 menn årlig blir utsatt for fysisk partnervold, så tilsier det at bare svært få anmelder volden og at få oppsøker akutt legehjelp.

3.3.1 Oppsummerende kommentarer

Tabell 3-1 oppsummerer hovedfunn i undersøkelsene om andeler av menn som er utsatt for partnervold. Både når det gjelder fysisk og psykisk vold, er det store forskjeller mellom landene, og dels også mellom de ulike studiene for hvert av landene.

Tabell 3-1 Omfang av partnervold, forekomststudier i nordiske land

			Mindre alvorlig fysisk vold				Alvorlig fysisk vold				Psysisk vold				Seksuell vold			
			Siste år		En gang i løpet av livet		Siste år		En gang i løpet av		Siste år		En gang i løpet av		Siste år		En gang i løpet av	
Studiens navn	År	Land	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Thoresen og Hjemdal	2014	Norge			16,3	14,4			1,9	9,2							0,1	3,8
Haaland et al	2005	Norge	5,6	5,7	21,8	27,1			2,6	9,2			3	5,1				
Pape og stefansen	2004	Norge	11	9			3	2	3	12	2	6	7	15				
Andersson et al	2014	Sverige	1,2		5	14					2,5	4,8	8	20			1	7
Frenzel	2014	Sverige	2	2,2	8,1	15					6,2	6,8	14,5	23,5			0,3	3,6
Nyberg et al	2013	Sverige	7,6	8,1	6,8	14,3					24	24	14	24	2,3	3	2,5	9
Bååk	2013	Sverige	3	2,6	13	22							23	37			2	11
Løvestad og Krantz	2012	sverige	11	8	11	15,9					24	24	37	41	0,6	3,2	3,5	9,6
SUSY-	2010	Danmark	0,5															
Kjærestevold-undersøkelsen	2011	Danmark	1,7	3,2							1,5				1,2	2,7		
Heiskanen og Ruuskanen	2011	Finland	4,4-14,2	3,7-14,3	19,5	36,5							36,4		0,7	2,3	1,6	12,6

Både kvinner og menn utsettes for partnervold. Men resultatene som viser forekomst i de ulike studiene spriker til dels sterkt. Det er nærliggende å anta at det i stor grad har sammenheng med ulike voldsdefinisjoner, forskjeller i metode og/eller tilfeldigheter/utvalgsskjevhet. Når det gjelder fysisk vold finner studiene fra Danmark mye lavere andeler enn de andre landene. Med unntak av én svensk studie med svært høy andel fysisk vold en gang i løpet av siste år, er tallene for Norge og Sverige på om lag samme nivå. Det er bare én finsk studie, og den viser at en høy andel har opplevd vold. Når det gjelder psykisk vold, er det bare én dansk studie, og også på dette området viser den danske studien lavest andel voldsofre. Med unntak for én svensk studie med høye tall, er det igjen rimelig samsvar mellom studiene fra Norge og Sverige. Igjen viser den finske studien høyere forekomst enn studiene fra de andre landene.

Alle studiene viser at partnervold også rammer menn. Selv om prosentandelen som vises i noen av studiene er lav, er det likevel mange menn som har vært utsatt for vold. Psykisk vold er den voldsformen som særlig rammer menn. Det er derfor viktig at studier som kartlegger forekomst av vold mot menn i nære relasjoner inkluderer psykisk vold.

Undersøkelsene viser svært ulike tall, men allikevel finner vi noen tendenser på tvers av flere av undersøkelsene. Flere kvinner enn menn utsettes for alvorlig fysisk partnervold. Kvinner rapporterer også større psykiske vansker som følge av partnervold generelt. Når det gjelder mindre alvorlig fysisk vold er kjønnsforskjellene betraktelig mindre, i noen av studiene er andelen kvinner og menn som utsettes for mindre alvorlig fysisk vold tilnærmet like. Menn utsettes sjelden for seksuell partnervold. Psykisk vold er den voldsformen som både flest kvinner og menn utsettes for. Kjønnsforskjellen i andelen kvinner og menn

som er utsatt for psykisk vold varierer også mye mellom studiene. Enkelte studer viser at andelen menn som utsettes for psykisk vold er nesten like høy som andelen kvinner, andre undersøkelser viser en betraktelig høyere forekomst blant kvinner enn blant menn. Psykisk vold er operasjonalisert svært ulikt i studiene. Det dreier seg først og fremst om i hvor stor grad ulike former for kontrollstrategier er inkludert. Vi ser at både kvinner og menn er utsatt for kontrollerende atferd fra partner. Flere av undersøkelsene viser også at et flertall av de som er utsatt for alvorlig vold fra partner også er utsatt for kontrollerende atferd.

Voldsforskning finner at både menn og kvinner oftere er utsatt for psykisk partnervold enn fysisk vold, og at dette gjelder i enda høyere grad for menn enn for kvinner. Både nordisk og internasjonal forskning har påvist at både menn og kvinner opplever at den psykiske volden får store konsekvenser for psykisk helse og livskvalitet. For å kunne fange opp de voldsformene menn oftest er utsatt for er det viktig å ha høy bevissthet rundt måten psykisk vold operasjonaliseres.

4 Er hjelpetilbudene for voldsutsatte menn kjent?

Denne delen av studien handler om hvor godt kjent hjelpetilbudene krisesenter, familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep, er i befolkningen, og hvor godt kjent det er at disse instansene har tilbud til menn. Vi har gjennomført en spørreundersøkelse for å finne ut hvor kjent tilbudene er i) i befolkningen, ii) blant hjelpere (ansatte i hjelpeapparatet) og iii) blant menn som har vært utsatt for vold i nære relasjoner.

4.1 Kjennskap til hjelpetilbudene generelt

Figuren under viser kjennskap til hjelpetilbudene krisesenter, familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep. Vi skiller mellom kvinner, menn generelt, hjelpere[3], og menn som har vært utsatt for voldshendelser fra en de har en nær relasjon til. Krisesentertilbudet er det som er best kjent. 81 prosent svarer at de kjenner til dette tilbudet. 56 prosent svarer at de kjenner til familievernkontor og 50 prosent at de kjenner til senter mot incest og seksuelle overgrep. Familievernkontoret er et lavterskeltilbud til familier med samlivsproblemer, og gjennomfører pålagt mekling ved separasjon og samlivsbrudd for foreldre med barn under 16 år. Sett i forhold til at det er et tilbud med bred målgruppe, er familievernkontoret en lite kjent instans. Krisesentrene og sentre mot incest og seksuelle overgrep har en vesentlig smalere målgruppe, men er mer eller like godt kjent som familievernkontorene.

Et positivt trekk er at respondenter som ut fra sin stilling/arbeidsområde kan betegnes som hjelpere, i større grad oppgir at de kjenner til de tre hjelpetilbudene, enn befolkningen generelt. Tilbudene er også noe bedre kjent blant menn som har vært utsatt for voldshendelser enn blant respondentene generelt.

[3] I spørreundersøkelsen definerte vi hjelpere som personer som jobber innen noen av følgende områder: Kommunale omsorgstjenester, NAV, politiet, barnevernstjenesten, allmennhelsetjenesten, psykisk helsevern, andre spesialisthelsetjenester eller advokat/jurist.

Figur 4-1 Andel som kjenner til de ulike hjelpetilbudene

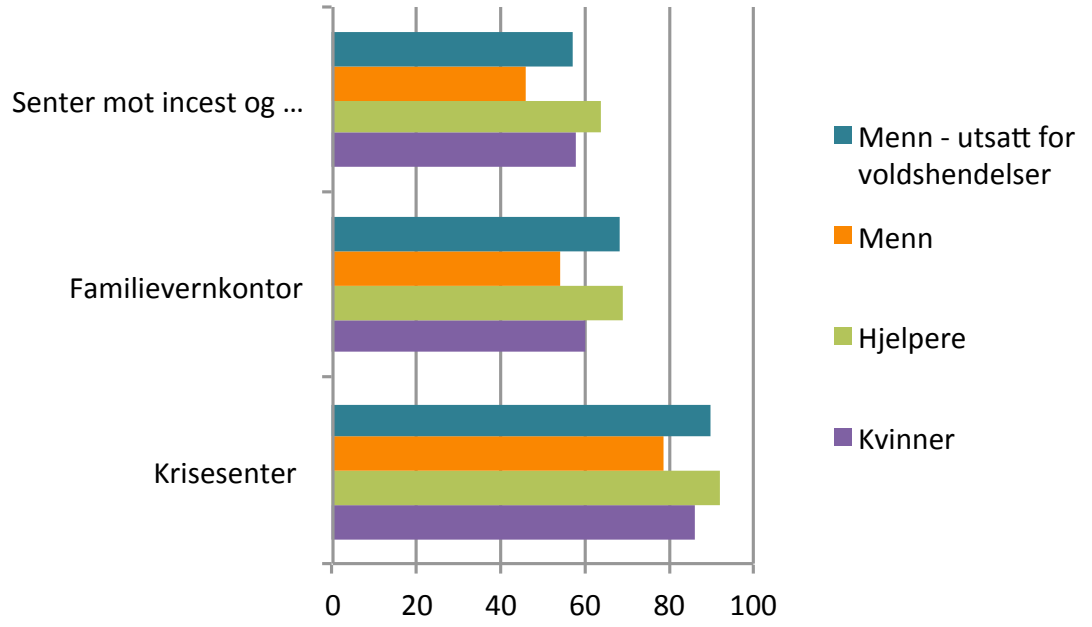

Svarene viser at respondentene som ikke selv er oppvokst i Norge, i mindre grad har kjennskap til de ulike hjelpetilbudene: 69 prosent av disse svarer at de kjenner til krisesenter, og rundt 40 prosent svarer at de kjenner til familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep.

Videre viser spørreundersøkelsen at kjennskap til alle tre hjelpetilbudene øker med respondentens utdanningsnivå.

Respondentene som bor i Oslo har noe mindre grad av kjennskap til de ulike hjelpetilbudene, enn de øvrige respondentene. Dette kan ha sammenheng med at det er en større andel innvandrere blant respondentene her.

4.2 Kjennskap til hjelpetilbud for menn

41 prosent av respondentene kjenner til at krisesentrene har et tilbud til menn som utsettes for vold i nære relasjoner. Dette er altså atskillig færre enn de som kjenner til krisesentrene som sådan. For familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep er andelen henholdsvis 32 prosent og 27 prosent. Menn som har vært utsatt for vold i nære relasjoner skiller seg i liten grad fra øvrige respondenter i svar på dette spørsmålet.

De vi definerer som hjelpere, har i noe større grad kjennskap til at hjelpetilbudene har tilbud til menn. Likevel er det også blant dem bare rundt halvparten som kjenner til at det er tilbud til menn som utsettes for vold ved krisesentre, familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep.

Figuren under viser svarfordelingen i de ulike gruppene av respondenter.

Figur 4-2 *Andel som kjenner til at de ulike hjelpetilbudene har tilbud til menn som utsettes for vold i nære relasjoner. Tall i prosent.*

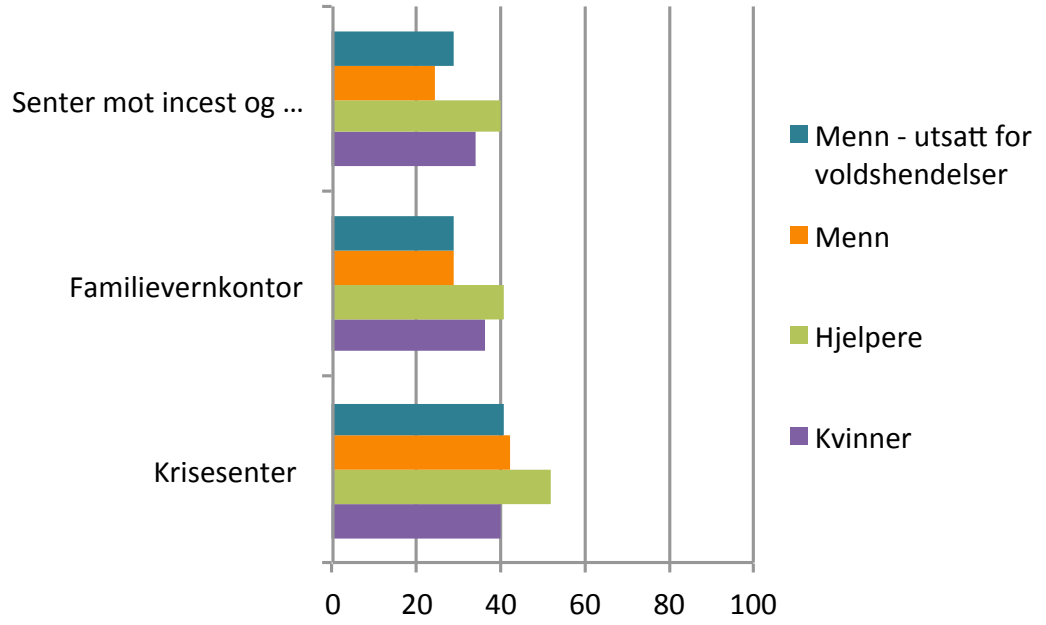

4.3 Har de voldsutsatte søkt hjelp?

Av respondentene som har vært utsatt for vold i nære relasjoner, oppgir 35 prosent at de kunne hatt nytte av eller trenge hjelp knyttet til hendelsene. 46 prosent svarer at de ikke har trengt hjelp, og 19 prosent svarer vet ikke. Figuren under illustrerer fordelingen.

Figur 4-3 *Vurderer du at du kunne ha nytte av eller trenge hjelp knyttet til det du opplevde?*

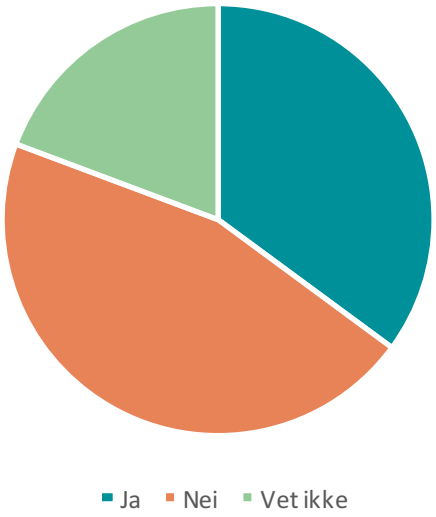

Vi spurte de som hadde vært utsatt for voldshendelser, om de hadde vært i kontakt med noen form for hjelpeinstanser som følge av hendelsene. To prosent svarte at de hadde vært i kontakt med krisesenter, to prosent hadde vært i kontakt med familievernkontor og fire prosent hadde vært i kontakt med senter mot incest og seksuelle overgrep.

21 prosent svarte at de hadde vært i kontakt med andre hjelpeinstanser. Vi stilte et åpent spørsmål om hvilke instanser de hadde vært i kontakt med. Flere oppga at de hadde hatt kontakt med lege, noen andre hadde vært i kontakt med politiet. Et par svarte Distriktpsykiatrisk senter eller Dixi.

Respondentene ble bedt om å gradere voldshendelsene de har vært utsatt for etter *ikke alvorlig, litt alvorlig eller svært alvorlig.* Rundt 30 prosent av de som har vært utsatt for alvorlig fysisk eller psykisk vold har vært i kontakt med en type hjelpeinstans. Det er en noe større andel av de som er utsatt for fysisk vold som har vært i kontakt med hjelpeinstanser, enn de som har vært utsatt for psykisk vold, men forskjellen er ikke stor.

Vi spurte de som ikke hadde oppsøkt noen form for hjelpetilbud, om årsakene til dette (figur 4.3). Respondentene kunne krysse av på flere svaralternativer. Den vanligste grunnen er at den voldsutsatte "ville håndtere dette på egenhånd". Blant de som ikke har oppsøkt hjelp, er det over 60 prosent som oppgir dette som grunn. En større andel av de som har vært utsatt for fysisk vold oppgir at de ville håndtere det på egen hånd (62 prosent), enn de som har vært utsatt for psykisk vold (48 prosent).

Det er også mange som svarer at de ikke pleier å søke hjelp når de opplever problemer og at de opplevde det som skamfullt. Videre oppgir noen av respondentene grunner som at de fryktet reaksjoner eller flere overgrep.

Litt over 20 prosent svarer at de ikke visste at hjelpeinstansene (krisesenter, familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep) har et tilbud til menn.

Figur 4-4 Kan du si noe om årsakene til at du ikke har oppsøkt hjelpetilbud? (N=43). Prosent.

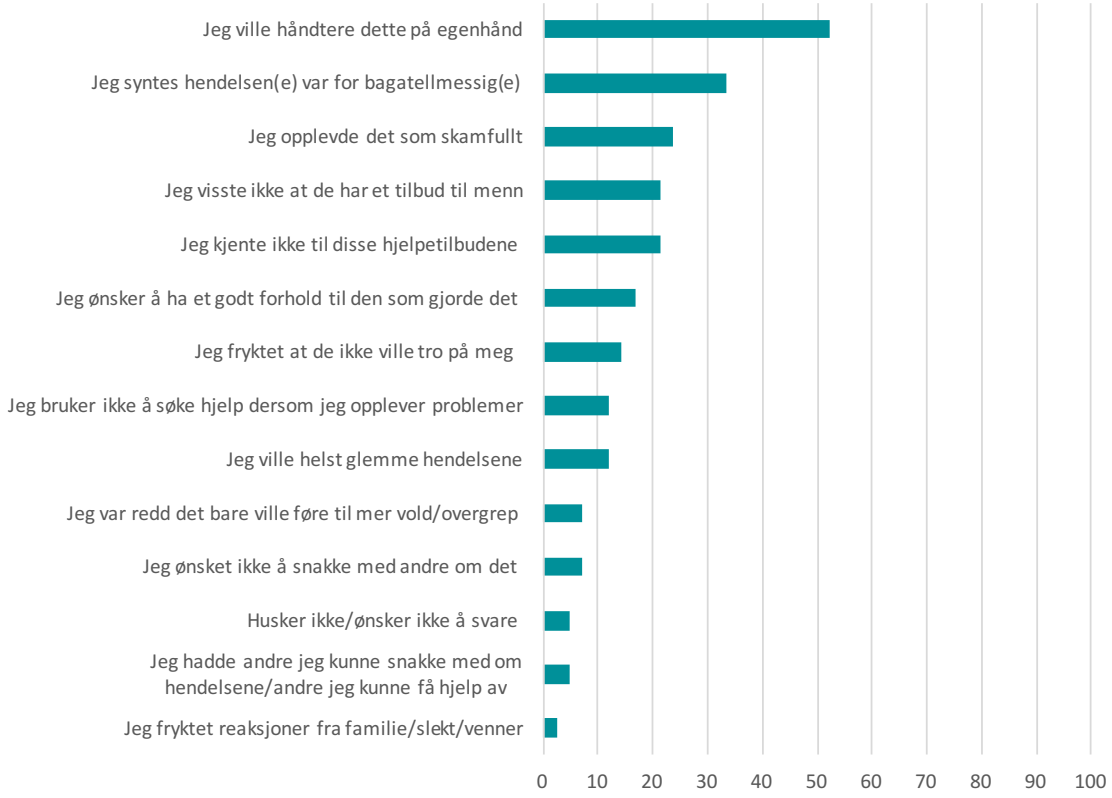

4.4 Utsatthet og kjennetegn ved voldshendelsene

Av de 700 mennene som har svart på vår spørreundersøkelse, oppgir 9 prosent at de har vært utsatt for voldshendelser fra personer som de har en nær relasjon til, etter fylte 18 år.

I spørreundersøkelsen har vi spurt om følgende former for vold:

- *Fysisk vold:* spark, slag, lugging, biting, bruk av våpen eller andre gjenstander, eller andre former for fysisk vold.
- *Psykisk vold:* trakassering, trusler (herunder trusler om å ikke få ha kontakt med egne barn), kontrollerende atferd eller annen form for psykisk vold.
- *Seksuell vold:* seksuell trakassering, voldtekt, seksuelle overgrep/krenkelser eller annen seksuell vold

6,6 prosent av respondentene svarer at de har vært utsatt for fysisk vold, 5,4 prosent har vært utsatt for psykisk vold og 1,4 prosent har vært utsatt for seksuell vold.

Av de som har vært utsatt for fysisk vold, oppgir 35 prosent at de har vært utsatt for slike voldshendelser 2-4 ganger. 20 prosent svarer at de har vært utsatt for fysisk vold fem ganger eller mer. Blant de som har vært utsatt for psykisk vold, svarer 45 prosent at de har vært utsatt for denne voldsformen fem ganger eller mer.

Blant de som har vært utsatt for vold (N=60), har over halvparten vært utsatt for både fysisk og psykisk vold. Litt over 15 prosent har opplevd hendelser av både fysisk og seksuell art, mens rundt 15 prosent har vært utsatt for både psykisk og seksuell vold.

Av de 57 mennene som har svart på spørsmålet om kjønn på utøver, svarer 51 prosent at det er kvinner som har utøvet volden og 39 prosent at det er menn som har utøvet volden.

Vi spurte de voldsutsatte hvilken relasjon de har/hadde til den som utøvet voldshendelsene. 54 prosent svarer partner/kjæreste, 26 prosent nær familie. Syv prosent svarer storfamilie, mens 11 prosent svarer andre nære. Respondentene kunne svare flere kategorier på dette spørsmålet.

Vi spurte også de som hadde vært utsatt for vold om hvor alvorlig de vurderer at hendelsene har vært for dem. Av figuren under ser vi at det er flest som opplever at hendelsen(e) har vært litt alvorlige. Videre er det en noe større andel av de som har vært utsatt for psykisk eller seksuell vold som vurderer at hendelsen(e) var svært alvorlige for dem, enn de som har vært utsatt for fysisk vold.

Figur 4.5 *Vurderer du at noen av hendelsene du har vært utsatt for, har vært alvorlige for deg? (N=57). Prosent.*

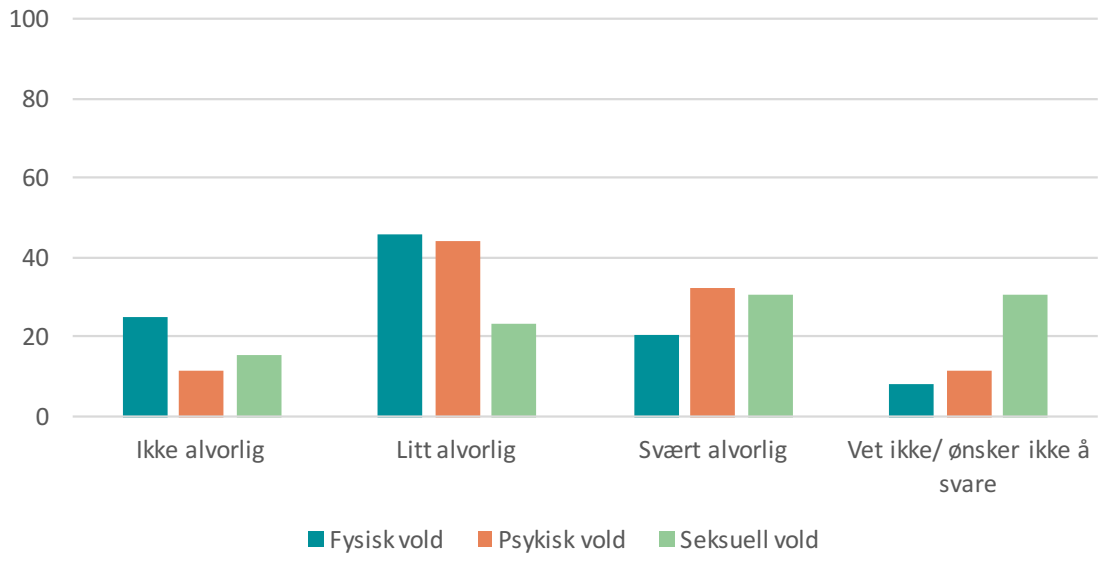

Vi stilte også et åpent spørsmål om det var andre grunner til at respondentene ikke hadde oppsøkt hjelp:

> *Jeg klarte å håndtere det bra selv. Men mulig hjelp kunne sikkert blitt formidlet tydeligere for å nå frem til andre i verre situasjoner.*
>
> *Vet ikke. Dette varte frem til for 25 år siden. Hjelpen skulle vært der i barndommen, alle visste, men ingen gjorde noe*

4.5 Oppsummerende kommentarer

Formålet med denne delen av studien var å kartlegge kjennskap til tre hjelpetilbud til personer som blir utsatt for vold i nære relasjoner: krisesenter, familievernkontor og senter mot incest og seksuelle overgrep. Surveyen (N=1000, 700 menn og 300 kvinner) viser at krisesenter er det hjelpetilbudet som er best kjent. 80 prosent oppgir at de kjenner til dette tilbudet, mens rundt halvparten kjenner til de to andre tilbudene. Samtidig er det bare 40 prosent som oppgir at de kjenner til at krisesentrene har et tilbud til menn. Alle hjelpetilbudene er noe bedre kjent blant de av respondentene som vi definerer som "hjelpere", men det er også en stor andel i denne gruppen som *ikke* kjenner til tilbudene.

Ni prosent av de mannlige respondentene har vært utsatt for vold fra en de har en nær relasjon til, etter fylte 18 år. I overkant av halvparten av de voldsutsatte har vært utsatt for vold fra en kjæreste eller ektefelle. Av de voldsutsatte har to prosent vært i kontakt med krisesenter, to prosent med familievernkontor og fire prosent med senter mot incest og seksuelle overgrep, knyttet til opplevelsene de har hatt. Av respondentene som ikke har oppsøkt disse eller andre hjelpetilbud, oppgir flest at de "ville håndtere det på egenhånd".

Det er vanskelig å sammenligne andelen som har vært utsatt for vold i denne kartleggingen med forekomststudiene vi gjennomgikk i forrige kapittel. De viser som beskrevet store variasjoner. Hvordan vold defineres har stor betydning. Men vi kan si at andelen som oppgir å ha vært utsatt for fysisk vold fra partner er i tråd med mange av forekomststudiene. Det samme gjelder seksuell vold. Andelen som oppgir å ha vært utsatt for psykisk vold er lav sammenlignet med mange av forekomststudiene.

5 Intervjustudie av voldsutsatte menn som har oppsøkt familieverntjenesten

Denne delstudien handler om voldserfaringer hos en gruppe menn som har benyttet tilbud på familievernkontorene. I kapitlet beskriver vi først hvilken vold mennene har vært utsatt for. Deretter går vi inn på konsekvensene av volden, herunder hva konsekvensene har vært for relasjonen mellom far og barn. Til slutt beskriver vi mennenes erfaringer med familievernet og øvrig hjelpeapparat. Mennene i utvalget har søkt hjelp både hos familievernet og andre hjelpeinstanser som politi, fastlege, psykiatri og barnevern.

Alle mennene har erfaringer med vold fra sin nåværende eller tidligere kvinnelige partner. Mennene har vært utsatt for mildere og grovere fysisk vold, psykisk vold og trusler, materiell vold og seksuell trakassering i varierende grad. En mann levde fortsatt i et forhold med konflikt og vold. De øvrige hadde avsluttet forholdet, og sju av mennene har voldserfaringer som ligger mer enn fem år tilbake i tid. Flertallet har gått i terapi og informantene har et reflektert forhold til sine voldserfaringer, sine reaksjoner på volden, hvordan de har håndtert akutte kriser og hvordan livet etter volden har artet seg. Ettersom flere av mennene har voldserfaringer som ligger tilbake i tid, gir intervjuene innsikt i langtidsvirkninger av partnervold.

Alle mennene er heterofile, etnisk norske menn. De er i alderen 28 til 66 år. De fleste av mennene har mer enn tre års universitets- eller høyskoleutdanning. To av sju menn er i dag uføretrygdede, og to av mennene var delvis sykmeldte på intervjutidspunktet.

Åtte av mennene har benyttet tilbudet ved ulike familievernkontor rundt om i landet. De fleste har hatt mer enn to møter med familievernkontorene. Kontakten har hovedsakelig skjedd i forbindelse med pålagt mekling.

5.1 Hvilke former for vold er mennene utsatt for?

Mennene vi har intervjuet i denne delstudien har blitt utsatt for flere ulike former for vold. Fem av ni menn har opplevd systematisk, og til dels grov psykisk og/eller fysisk vold. En av disse fikk livstruende fysiske skader som krevde omfattende behandling. For de øvrige mennene har den fysiske volden bestått i å få kastet harde gjenstander etter seg, bli dyttet, slått eller sparket. To av mennene har vært utsatt for mer tilfeldig og såkalt mildere former for psykisk og/eller fysisk partnervold, voldsepisoder som har skjedd i situasjoner hvor paret har hatt en konfliktfylt diskusjon. Det er kun en av mennene som forteller at han dyttet vekk eller sparket tilbake da han ble utsatt for fysisk vold. To av mennene som var utsatt for vold fortalte at de benyttet makt ved å holde den voldelige partneren fast. Disse situasjonene beskrives av mennene som forsøk på å avverge at hun skulle skade seg selv, eller som selvforsvar.

Tre av ni menn har opplevd grov vold i barndommen. En fjerde mann ble til dels utsatt for omsorgssvikt og vokste opp med relasjoner preget av mistillit, noe han mener har fått betydning for relasjoner i voksen alder. De øvrige informantene forteller imidlertid om en vanlig oppvekst med få problemer.

5.1.1 Voldserfaringer i barndommen

Vi vet fra tidligere forskning at mennesker som opplever vold i barne- og ungdomsårene har økt sårbarhet for å bli utsatt for vold senere i livet (Mossige og Stefansen, 2007; 2016, Thoresen og Hjemdal, 2014; Andersson et al., 2014; Simmons et al., 2014). Vi ønsket derfor å undersøke sammenhenger mellom tidligere voldserfaringer og potensiell sårbarhet for partnervold blant mennene i vårt utvalg. Vi presenterer under fire menns barndomserfaringer. Videre i kapitlet vil vi se deres tidlige erfaringer i sammenheng med volden mennene har opplevd som voksne.

Fredrik

Fredrik (53 år) forteller om alvorlige og omfattende voldserfaringer fra barneårene. Faren forsvant ut av livet hans da han var ett år, og han vokste opp hos moren. Fredrik forteller at moren hadde mye omsorg for ham, men hun hadde dårlig råd og hun jobbet mye for å klare å forsørge familien. Da Fredrik var syv år forgrep en mannlig barnevakt seg på ham, og grove overgrep fortsatte jevnlig fram til han var 10 år. Først da Fredrik ble stum forstod moren hans at det var noe galt. Moren brakte imidlertid ikke saken videre, og Fredrik vokste opp uten å snakke med noen andre om overgrepene. Han forteller at han var en skremt gutt på barneskolen, og ungdomstiden var preget av hyppige seksuelle relasjoner med begge kjønn.

> *Man kan jo utvikle en sånn hyperseksualitet også etter overgrep. Det var en ungdom preget av masse utforskning med begge kjønn. Noe av det skulle jeg gjerne vært spart for. Samtidig som jeg var ekstremt redd, så drev jeg med dette.*

Fredrik forteller at han utviklet en ambivalens overfor moren fordi hun ikke hjalp ham med å bearbeide overgrepene. Han levde i over ti år med en kvinne som utsatte både ham og de to barna deres for psykisk og fysisk vold. Han mener at kona brukte overgrepserfaringene som et middel for å kontrollere og undertrykke ham.

Jostein

Jostein (66 år) vokste opp sammen med foreldrene og en litt eldre søster på 1950-tallet. Barndommen beskrives som vanskelig og turbulent fordi moren utsatte barna og faren for grov fysisk og psykisk vold. Faren ble slått, ydmyket og trakassert foran barna:

> *Jeg husker at min mor sparket min far i skrittet så han falt om på kjøkkengulvet. Han ble liggende å vri seg i smerte, han krøllet seg sammen og holdt begge de svære nevene krampaktig i skrittet. Vi stod vettskremt å så på, min søster og jeg. Jeg var bare åtte år den gangen, men husker det som det var i dag.*

Moren slo og sparket, og etterpå trøstet hun og tørket tårer. Jostein forteller at moren var svært aggressiv. En gang moren løp etter ham klemte hun hodet hans mellom døren og veggen. Ved en annen anledning presset hun ham ned i sengen, og nesten kvalte ham før faren kom ham til unnsetning.

Jostein gjorde det dårlig på skolen. Foreldrene ble skilt da han gikk på barneskolen og trass i at morens vold var vel kjent for barnevern og rettsinstanser, fikk hun omsorgen for både ham og søsteren. Jostein var livredd moren og ønsket å bo hos faren. Han opplevde det som svært traumatisk at moren vant barnefordelingssaken og at han måtte bo hos henne. Faren fikk senere ansvaret for gutten da moren reiste fra familien. Etter dette fikk Jostein det bra, han gjorde det godt på skolen og fullførte senere en prestisjefylt utdanning. Men han sier at barndomserfaringene satte dype spor, og han sliter fortsatt med ubehagelige minner og sår. Da hans eks-kone tok med seg barnet deres og flyttet til en annen by, opplevde han at traumene fra barndommen kom opp på nytt.

Harald

Harald (43 år) vokste opp med foreldre og søsken. Moren var hjemmeværende til han var i ungdomsskolealder. Foreldrene hadde ikke det beste forholdet seg i mellom, men det var ikke krangling som førte til voldsbruk. Harald var ofte usikker fordi han ikke helt skjønte reaksjonene til foreldrene:

> *Det handlet om manipulasjon eller bruk av dårlig samvittighet som oppdragelsesmetode. Appell om å oppføre seg – knyttet til det at man følte seg dårlig om man trodde man hadde gjort noe galt.*

Harald ble utrygg og forteller at han ofte slet med dårlig samvittighet uten å helt vite hvorfor. Han kjente tidlig på ansvar for at ting skulle være greit hjemme. Selv om det også var mye fint var det ofte inkonsekvente reaksjoner. Moren og faren skjulte problemer, og det var mye hemmeligholdelse som Harald ikke forstod. Da Harald var 10 år ble morfaren alvorlig kreftsyk, men foreldrene fortalte ham ingen ting om morfarens sykdom. Da morfaren døde kom det som et sjokk på Harald, og han forteller at det ga ham en usikkerhet som han har båret med seg videre i livet:

> *Jeg fikk ikke tid eller forståelse til å skjønne det som skjedde. Plutselig så var morfaren min død. Ikke fikk jeg delta i noe begravelse heller. Det er en sånn tydelig og vanskelig barndomsopplevelse, husker jeg.*

I ungdomsårene følte han seg lite attraktiv for jenter og turte ikke helt å nærme seg dem. Da han møtte sin framtidige kone i studentsammenheng, ble han svært overrasket over at hun som var så pen var forelsket i ham: *"Jeg var veldig sånn uerfaren med damer, utrolig sånn usikker på eget utseende og kropp og prestasjoner og intellekt."* Det viste seg raskt at den unge kjæresten hadde psykiske problemer. Etter en tid ble hun også utagerende og voldelig mot ham, og volden eskalerte etter at de fikk barn. Han ble i forholdet i over 15 år.

Ingemar

Ingemar (51 år) var en av mange søsken. Han vokste opp på et tettsted sammen med mor og far. Oppveksten bar preg av at foreldrene hadde svært dårlig råd. Han forteller slik om vanskelige relasjoner i familien:

> *Jeg vokste opp i en familie som hadde dårlig råd. For det første så var vi mange - en diger gjeng i en liten leilighet. I tillegg hadde min søster en alvorlig psykisk diagnose, og det betydde masse slitasje og gnisninger. Vi kunne ikke ta med andre barn hjem. Vi var i grunn "Familien annerledes".*

Søsteren kunne angripe søsknene fysisk, og det var mye frykt og bråk. Foreldrene klarte ikke å sørge for at alle de andre barna hadde det bra. På barneskolen opplevde han å være "hakkekylling" for en av de "tøffe" guttene som mobbet ham både fysisk og verbalt. Han forteller om mobbingen han ble utsatt for:

> *Det var fysisk og psykisk trakassering i ni år. Det gikk på alt fra drukningsforsøk til slag. Så lukket jeg meg*.

Ingemar sier at han krympet seg og tok ikke igjen. Han ble slått og sparket og var redd for å gå på skolen. Medelever stjal klærne hans i gymtimer og holdt ham under vann i svømmingen. Han droppet ut av videregående, men klarte senere å ta høyskoleutdanning. Han forteller at utryggheten han opplevde i barne- og ungdomsårene gjorde at han ble redd for å bli voksen, og utviklet sosial angst.

I tjueårene møtte han en ung kvinne som han raskt flyttet sammen med: "*Vi var to sårbare sjeler som fant hverandre."* Det viste seg at kjæresten også bar på vanskelige erfaringer og hadde store problemer med å kontrollere sinnet. I over 10 år levde Ingemar med en kvinne som sparket og slo.

5.1.2 Voldserfaringer i voksen alder

Systematisk vold over tid

Harald er en av dem som har levd lengst med en voldelig partner. Da han ble skilt fra eks-kona for noen år tilbake, hadde han vært gjennom et 15 år langt forhold preget av vold og konflikter.

Det ble tidlig klart for Harald at kjæresten hadde psykiske vansker, hun var utagerende og hun forsøkte flere ganger å skade seg selv. Hun hadde fortalt ham om overgrepserfaringer fra ungdomstiden, og han ønsket å hjelpe henne. Harald skjønte at hun trengte behandling, men tenkte at bare han var glad nok i henne, så ville hun få det bedre. Episodene med selvskading og dramatikk ble flere etter at de flyttet sammen. Harald måtte i perioder holde vakt om natten slik at kjæresten ikke skulle skade seg selv. I slike situasjoner kunne hun angripe ham fysisk: "*Min forklaring er at det hele startet med at hun begynte å miste kontrollen over seg selv. Hun slo, sparket og bet meg. Hun var helt rabiat."*

Kjærestens raserianfall, selvskading og fysiske vold mot Harald fortsatte. Spesielt etter diskusjoner eller når han hadde gjort ett eller annet som hun ikke likte. Da Harald ville avslutte forholdet, var kjæresten gravid.

Harald levde i et forhold hvor han ble bitt, fiket til, kloret opp og slått med knyttneve i ansiktet til han blødde neseblod. Kona sparket ham i skrittet og kastet harde gjenstander etter ham når hun ble sint. Hun truet ham med kniv og trakasserte ham. Han sier at han i perioder var livredd for sitt eget liv. Samtidig som hun gikk løs på ham, skadet hun også seg selv. Hun laget bråk dersom han hadde kontakt med familien sin. Han opplevde et indre kaos og var ambivalent fordi han syntes synd på kona og ønsket av hensyn til barna og storfamilien å fortsette familielivet. Det var først etter bruddet at han innså hvor store psykiske problemer eks-kona hadde hatt. Men når det stod på så ikke Harald hvor galt det var. Han glattet over, skjulte og forsøkte å normalisere hverdagen for barna:

> *I ettertid ser jeg at hun fyller jo veldig mange av kriteriene for dyssosial personlighetsforstyrrelse: projisering, lav moral, løgnaktig, impulsiv og liten interesse av å følge spilleregler i samfunnet, Hun hadde helt sikkert noen form for tilknytningsforstyrrelse, søkte stadig vekk – fant jeg ut etter hvert da – bekreftelse i form av seksuell oppmerksomhet og utroskap.*

Harald oppsøkte aldri legevakt eller politi når han ble fysisk skadet. Han snakket ikke med familien eller med venner om det før etter at han hadde kommet seg ut av forholdet.

Bjarne (63) sin eks-samboer utøvet både fysisk og psykisk vold mot ham i flere år. Han merket at noe var galt i relasjonen til samboeren da de flyttet sammen. Hun nektet barna hans å komme på besøk og fjernet hans private ting uten å si ifra. Post fra banken ble borte uten at han visste hva som hadde skjedd. Han forteller at han ble ”småparanoid” av at posten og andre ting forsvant. Først lenge etterpå forstod han at det var samboeren som stod bak. Bjarne forteller under hvordan den psykiske volden startet:

> *Vi hadde hatt en kaffe på ettermiddagen. Vi hadde barn i armene og naboene hadde vært her med sine småbarn. Etter besøket kunne hun si: Merker du det ikke? Ser du ikke at folk himler med øynene om deg? De snakker til meg om deg. De kommer til meg og sier at de synes synd på meg fordi du har en sånn nedlatende holdning til meg.*

Bjarne forteller at ydmykelsene ble verre etter at barnet deres ble født. Samboeren sa ofte at alle vennene mente at han oppførte seg rart og var sytete, og at mange av vennene helst ikke ville ha kontakt med ham:

> *Jeg husker en gang vi gikk en tur. Da sa hun at jeg ikke burde ta kontakt med to av våre mannlige venner mer fordi de var så utrolig lei av all sytingen min. Konene deres hadde sagt til henne at mennene helst ikke ville være sammen med meg. Vi kunne være i bursdager, og da vi kom hjem kunne hun si at folk nikket til hverandre og skulte på meg fordi jeg oppførte meg så merkelig.*

Bjarne begynte å tvile på seg selv og følte at han aldri strakk til verbalt eller kognitivt i samtaler. Han ble urolig og forvirret og forteller at han mistet grepet om hverdagen: *"Det holdt på å klikke for meg. Det hadde vært mange slike episoder med nedlatenhet og sjikane. Jeg låste meg inne på badet og skrek."*

På tå hev i eget hjem

Bjarne har også opplevd grov fysisk vold som førte til fysiske skader. Når barnet deres var om lag ett år truet samboeren ham med en gjenstand for første gang. De skulle ha venner til middag og forberedte maten på kjøkkenet. Da han argumenterte mot henne, stakk hun en kniv opp i ansiktet på ham og anklaget ham for å aldri bidra inn i husholdet. Vi spør Bjarne om han kunne forutse når samboeren ble voldelig:

> *Ja. Det kunne jeg. Når støvsugeren begynte å gå minst en gang i døgnet og det ble unødvendig hyppig husvask. Da visste jeg at det var noe på gang. Kanskje det var en angstfordriver for henne dette med vaskinga, det vet jeg ikke. Men jeg lærte meg tegnene. Det intense blikket og de mørke øynene. Så lukket hun seg helt. Det kom bare kommandoer ut. Så begynte hun å slamre med dørene.*

Når kona begynte å slamre med dørene gikk han stille rundt i huset og forsøkte å ikke si eller gjøre noe som kunne irritere henne. En gang ble samboeren rasende fordi han kom for sent hjem fra et julebord. Han hadde drukket akevitt og var litt brisen. Da han kom hjem rundt klokken ett, fikk han seg en overraskelse:

> *Når jeg tar i døra, så hører jeg noen komme rasende nedover trappa. Hun står i gangen og skriker til meg at jeg må se å komme meg ut. Jeg sier at det er greit og snur meg for å gå. Så napper hun meg bakfra så jeg stuper bakover og så husker jeg bare et smell da hodet traff steingulvet. Jeg blir liggende på gulvet i fosterstilling – jeg var jo litt ruset også. Jeg kommer meg etter hvert på beina og ser meg i speilet. Det er blod i hele ansiktet og nedover skjorta. Jeg har et stort kutt i hodet. Jeg karrer meg inn på badet og låser døra. Da gikk hun og la seg.*

Bjarne oppsøkte ikke legehjelp før en kamerat konfronterte ham med skadene og bad ham om å ringe fastlegen. Legen overtalte ham til å ringe politiet. I samtalen med politiet var de tydelige på at han burde anmelde samboeren for vold, men Bjarne anmeldte ikke av hensyn til datteren.

Krenkelser

Gunnar (33 år) er ikke utsatt for fysisk vold, men ble ydmyket og latterliggjort av sin tidligere kone. Han hadde ingen erfaringer med fysisk eller psykisk vold før han tidlig i tjueårene møtte en fire år eldre kvinne. Det viste seg tidlig i forholdet at hun i perioder var destruktiv og aggressiv, og Gunnar forteller at hun har diagnosen bipolar. Gunnar var svært forelsket og ønsket at forholdet skulle gå bra. Problemene økte etter at de hadde vært sammen i to-tre år. Etter at det første barnet ble født gikk hun hyppig ut på byen og møtte andre menn. Hun kunne bli borte om natten, uten at han visste hvor hun var. Gunnar forteller at kona kom hjem uten anger over å ha vært utro:

Det som var det sterkeste er da hun forteller det. Hun kommer for eksempel hjem klokken halv sju om morgenen. Dette er etter at begge barna er født. Hun forteller ut på dagen om det hun har gjort. Og det er liksom ikke med blygsel, flauhet eller skam eller noen ting, men det er med tente øyne og et forventningsfullt ansiktsuttrykk – hvordan reagerer han på dette her? En slags glupsk glød. Det ble ekkelt, skikkelig ekkelt, og slik var det hver gang. Så jeg fikk en sånn fornemmelse av at hun tente på å se meg lide.

Den latente trusselen om at kona kunne være utro slet ham ut. Han satt mye oppe om natten, ble usikker og bekymret. Hva var galt med ham, hvorfor gjorde hun dette mot ham og barna? Ofte behandlet kona ham som luft når de var i samme rom. Gunnar opplevde at eks-kona tråkket på ham ved å ignorere ham og kritisere ham. Han forteller at han ble usikker på seg selv og fikk sosial angst.

Både Bjarne, Gunnar og Harald har hatt koner som de opplevde hadde psykologisk overtak på dem. Felles for dem, er at de har gjort det de trodde hun forventet for å unngå bråk. Ett eksempel på dette er da Bjarne fikk en nevrologisk sykdom. Legen rådet ham til å avlyse ferieturen med familien på grunn av dårlig helsetilstand. Da Bjarne fortalte samboeren at han ikke kunne reise, ble hun rasende:

Hun sprang på meg, ikke fysisk, men verbalt. Hun skrek om alle svakhetene mine og at jeg lot meg styre av legen. Jeg var helt nedkjørt og dro likevel på turen. Dagen etter ble jeg akutt syk, og måtte reise hjem igjen.

Mennenes fortellinger om volden vitner om kvinner som har hatt store problemer med å kontrollere følelser, og som ikke evner å se hvilken smerte de har påført sine partnere. Mye tyder på at psykiske lidelser har vært sentrale i konflikter og voldsutøvelse.

En gjennomgående tendens blant mennene i denne delstudien er at de ofte har hatt dårlig samvittighet uten å forstå hvorfor. En annen tendens er at de fryktet sladder og falske anklager. Fredrik hadde ofte en ekkel følelse av at eks-kona aldri var fornøyd med ham som partner og livet de levde. Før han reiste på oppdrag med jobben, kunne kona true ham og si at det ikke var sikkert at hun og ungene var der når han kom tilbake. Hun truet også med at hun ville fortelle andre at han slo henne dersom han gikk fra henne. Han visste ikke hva de andre rundt i bygda tenkte om ham, og ble engstelig for å gå ut blant folk.

Fredrik sier at han bar på en usikkerhet fordi han ble utsatt for seksuelle overgrep som liten gutt. I diskusjoner kunne kona ydmyke ham på hans mest sårbare punkter. Han forteller om hvordan:

Jeg følte meg som en dritt, og at jeg aldri var bra nok. Den følelsen hadde jeg gjennom hele samlivet. Hun gjorde sammenligninger med mine kompiser, og sa at de hadde sikkert mer lyst på sex enn meg. (…) Siden jeg både var misbrukt, og hadde hatt mange partnere før henne, så mente hun at jeg skulle være glad for at noen ville ha meg.

Fredriks kone anklaget ham ofte for utroskap og for å kikke på andre kvinner. Hun mente det var noe galt med ham siden han stadig forsøkte å tiltrekke seg andres oppmerksomhet. Hun kastet våte håndklær i ansiktet på ham, ødela ting og kastet kniver, men Fredrik framhever at det var ydmykelsene og den seksuelle trakasseringen som var mest ødeleggende for ham. Han sier at kona hadde fullstendig psykologisk overtak på ham i perioder:

> *Det holdt på å klikke for meg, og jeg ble helt desperat. Jeg forsøkte en gang å hoppe ut av bilen i fart. Jeg orket ikke mer. Hun holdt på og holdt på med anklager og trusler. Jeg var ikke trygg i mitt eget hjem.*

Gunnar og Harald fortalte på lignende vis at de knakk sammen etter skyllebøtter med ydmykelser og trakassering.

Christians (28 år) kone ble fysisk voldelig kun når de hadde diskusjoner. Hun var fra Latin-Amerika, og de hadde giftet seg relativt kort tid etter de møttes for at hun skulle få oppholdstillatelse. Samlivet gikk ikke så bra, og Christian fikk etter hvert en følelse av at hun egentlig ikke var forelsket i ham, men heller ute etter å bli forsørget. Ofte truet hun ham med å flytte ut, og hun kunne dra fra hjemmet og være borte i flere dager uten at han visste hvor hun var. Hun løy til ham og var sammen med andre menn bak ryggen hans.

Kontroll og sabotasje av samvær

Didrik (33 år) er en av de vi intervjuet som har vært utsatt for mindre alvorlige hendelser. Didriks eks-kone har aldri vært fysisk voldelig mot ham, men har systematisk drevet med sabotering av samvær. Hun kontaktet også barnevernet og anklaget ham for å ha kidnappet ett av barna. Hennes nye mann har også opptrådt truende mot Didrik i sosiale sammenhenger, med barna til stede.

Andreas (55 år) har ikke bodd sammen med moren til barnet sitt. Han har slitt i alle år med en eks-kjæreste som begrenset og kontrollerte hans bevegelser med sønnen. Andreas møtte eks-kjæresten via felles venner. Etter noen måneder ble han skeptisk. Kjæresten kunne bli svært sint for bagateller:

> *Det var utbrudd av et voldsomt kontrollbehov. Detaljert planlegging, nesten på minuttet. Hun kunne bli oppfarende dersom det ikke gikk helt som planlagt. Jeg tenkte etter hvert at dette forholdet ikke har noen framtid. Like etter at jeg hadde bestemt meg for å avslutte forholdet, så ringer hun meg og forteller at hun er gravid.*

Andreas bestemte seg for å gjøre det beste ut av situasjonen. Han ville gjerne ta del i ansvaret for sønnens oppdragelse og oppvekst selv om forholdet tok slutt, men eks-kjæresten vil ikke ha noe med ham å gjøre:

> *Etter fødselen var hun helt rar. Hun ble en løvinne som passet på alt hele tiden. Jeg fikk ikke skifte bleie på babyen. Jeg fikk ikke legge ham. Jeg fikk knapt nok holde ham, men jeg tenkte at dette går over når sønnen blir litt større.*

Eks-kjærestens overvåking av far og sønn gikk ikke over. Da Andreas forsiktig forsøkte å løfte fram et forslag om jevnlig kontakt, nektet moren. Hun ville ikke

tillate besøk til sønnen basert på vanlige samværsregler. Andreas forteller hvordan hans bevegelser sammen med sønnen ble kontrollert:

> *Det var stoppeklokke når jeg skulle trille tur med vogna. Dersom jeg ikke var tilbake etter 45 minutter, så var det ramaskrik, panikk. Hun kjeftet og var rasende og overnervøs. Hun klarte ikke å styre seg, ble veldig sint og skrek høyt og skjelte meg ut. Jeg ble veldig mye utskjelt, og for meg opplevdes det veldig sterkt fordi jeg ikke var vant til slikt.*

Etter en tid viste det seg at sønnen hadde en psykisk utviklingshemning og hadde særskilte behov. For å være mer til stede flyttet Andreas inn i et hus like ved eks-kjæresten, men etter en tid tok hun med seg sønnen og flyttet til sine foreldre mange mil unna. Han hadde fått rettslig vedtak om samvær annenhver helg og en gang i uken, men dette ble aldri en realitet. Eks-kjæresten saboterte samværet systematisk. En ettermiddag Andreas kom for å hente sønnen, ble han også truet av andre familiemedlemmer:

> *Hun og familien hadde tydeligvis lagt en plan, et bakholdsangrep. Da jeg kom inn døren satt faren til min eks-kjæreste og filmet med videokamera da jeg kom og hentet. Sønnen min er preget av diagnosen sin og er forsiktig sosialt sett. Det var ikke sånn at han sprang meg i møte slik andre barn gjør. Der inne satt bestemoren hans og kjeftet på meg. Sønnen min ble helt forskremt. Det var en helt absurd situasjon. Jeg fikk ikke ta sønnen min med. Etter dette gikk jeg inn i en depresjon og sluttet å kreve samvær fordi det var så mye galskap.*

Etter en tid gikk Andreas med på eks-samboerens forslag om samvær under oppsyn av henne. Han fikk ha med sønnen i ferier og på besøk hjemme hos seg eller sin familie, under forutsetning om at eks-samboeren alltid var til stede.

Både Didrik og Jostein ble truet med rettssak dersom de ikke gikk med på samværsavtalene eks-konene skisserte før møtet med familievernet. Jostein ble presset av sin eks-kone under forhandlinger om omsorg og bosted, og endte opp med å betale eks-kona et høyt pengebeløp for at de skulle dele omsorgen. Om ikke, sa hun at hun skulle ta saken inn i rettssalen.

Samliv i konflikt

To av mennene i denne delen av studien har erfaringer med voldshendelser som har kommet og gått i perioder. Samlivet mellom Christian og kona var preget av konflikter og bråk, og han er den av mennene som fortalte om egen bruk av fysisk vold som selvforsvar. Han og kona hadde ikke barn, og han har ikke oppsøkt familievernet for sine problemer. Ved to anledninger kom politiet på døra. Den ene gangen ringte Christian selv og varslet politiet siden kona hadde bitt ham til blods i fingeren. Politiet kom hjem og tok kona med til stasjonen for avhør. Politiet mente at Christian burde anmelde, men det ville han ikke fordi han syntes synd på henne. Dessuten følte han at han hadde startet diskusjonen ved å forsøke å ta fra henne mobilen. Ved en annen anledning kom politiet på døra fordi naboer hadde varslet om husbråk. Kona til Christian hadde da sparket ham og kastet en lysestake etter ham, og han

hadde sparket henne i låret i selvforsvar. Da politiet kom hadde kona merker på låret, og han hadde et tydelig blåmerke i panna. Politiet kjørte henne direkte til krisesenteret.

I Christians og konas tilfelle er volden delvis gjensidig, men det psykologiske presset, voldsepisodene og trakasseringen hun utøvde bidro til at Christian i en tid mistet nattesøvnen og grepet om tilværelsen.

Erik (52 år) er den eneste mannen i denne delstudien som fortsatt lever med en voldelig kone. Hun er fra et afrikansk land og har selv opplevd grov vold i barndommen. Kona blir voldelig når hun drikker alkohol. Hun har knust pc og andre verdifulle ting i raserianfall. Hun forsøker å kontrollere hvem han er sammen med, og hva han bruker tiden på. Under krangler har hun sagt at ingen andre vil ha ham. Hun har også truet med å ringe til krisesenteret. I etterkant gråter hun og uttrykker at hun fortvilet og skamfull for det hun har gjort.

5.1.3 Mannsidealer i spagat

Hovedforsørger og voldsutsatt

Lav inntekt og utdanning er i seg selv en risikofaktor for å bli utsatt for vold. Det er vel dokumentert i kliniske studier av mishandlede kvinner at denne gruppen ofte er utenfor arbeidslivet. Halvparten av beboerne på krisesentrene er trygdede (Bufdir, 2015). Dette er ikke et mønster vi finner blant mennene i denne delstudien. De fleste har middelklassetilhørighet og sterk arbeidstilknytning. Mennene vi har intervjuet ligner mange andre norske menn ved at de er hovedforsørgere i familien.

Vi finner en interessant ambivalens i denne delen av studien med hensyn til mennenes orientering mot klassiske mannsidealer som aktiv beskytter og hovedforsørger, og deres erfaringer som voldsutsatt. De forsørger og ønsker å beskytte kone og barn *og* de er på samme tid utsatt for partnervold.

Harald forteller at han i perioder hadde flere jobber for å få hjulene til å gå rundt siden kona ikke klarte seg i arbeidslivet. Bjarne forsørget kona som var deltidsarbeidende. Rollen som den sterke og aktive beskytter av familien kan ha medført at noen av mennene har hatt vanskelig for å oppleve seg som voldsutsatt. Mennenes overordnede økonomiske posisjon kan også ha medført at hjelpeapparatet ikke har klart å identifisere dem som utsatte i parforholdet.

Majoriteten av mennene forteller om et sterkt behov for å gå på jobb trass i skader og/eller at de var knekt psykisk, og både Harald, Bjarne og Erik forteller at de tilbrakte mer tid på jobben for å komme seg unna kaoset hjemme. Dette er en mannlig håndtering av kriser som gjenfinnes i norske intervjustudier om hjertesyke menn og menn med kreft (Lilleaas, 2006; Magnussen, 2015), og i intervjustudier av hvordan helsepersonell erfarer mannlige pasienter (Lien, 2013).

Tar ikke igjen

Et gjennomgående funn i denne delen av studien er at mennene sier at de forholdt seg passive da de ble angrepet verbalt og fysisk. Men mønsteret er ikke helt entydig. Jostein og Didrik har tatt igjen verbalt overfor eks-konene når

de ble truet med sabotasje av samvær. Christian holdt kona nede og sparket henne tilbake da hun slo ham. Det vi ser er imidlertid at mennene betrakter det som en styrke når de ikke slo tilbake. De aller fleste mennene vi intervjuet fortalte at de aktivt tar avstand fra vold generelt, og at de er oppdratt til at menn ikke slår kvinner. Ingemar sier for eksempel at: ”*Jeg opplevde ikke at dette gikk utover min identitet som mann fordi jeg synes det er mer mandig å ikke slå*”, Harald forteller at ”*Jeg har aldri har identifisert meg med ”macho-idealer og jeg slår ikke kvinner*.” Lignende argumenter ble brukt av Gunnar og Andreas da vi spurte om volden har hatt betydning for hvordan de opplever seg som menn.

Enkelte forteller likevel om at de har vært livredde for å miste kontrollen og slå tilbake. Å ikke ta igjen, og å holde ut og ta ansvaret for barna og familien, ser ut til å fungere som en bekreftelse på at de er ordentlige menn og fedre. Mennene vet også at dersom de tar igjen, risikerer de å ikke bli trodd og frykter å få store problemer med politi og barnevern.

Bjarne vil ha anerkjennelse som voldsutsatt samtidig som han er klar over at han bidro til å skjule volden og anklaget seg selv for å ikke takle ”feidene”. Både Erik og Harald, som har vært utsatt for fysisk vold fortalte at de har vært livredde for at kona skulle skade dem alvorlig, men de øvrige fastholder at de burde kunne takle de fysiske angrepene og sier at de ikke var redde selv da de fikk kastet kniver og lysestaker etter seg. Dette oppfatter vi som en sterk underkommunisering av alvorlige voldshendelser, og må ses i lys av idealer om at menn skal tåle smerte og ubehag (Seidler, 1997; Fjell, 2013). Gottzen (2012) påpeker i en studie av mannlige voldsutvøvere at å slå kvinner bidrar til å gjøre mannen til en outsider fordi voldsmannen bryter med moderne likestillingsidealer (Gottzen, 2012, i Fjell, 2013:139). Slike tendenser ser vi også i vårt materiale.

5.1.4 Konsekvenser av volden

Konsekvensene volden har fått for mennene synliggjør hvilke plager og smerter volden har påført dem. Selv om mennene har opplevd hyppige fysiske og psykiske angrep har den fysiske volden ikke nødvendigvis vært livstruende. Mennene har fått både mindre alvorlige og alvorlige fysiske skader. Blåmerker, mindre kuttskader, blått øye, smerter i skrittet, oppklorte hender og rygg, samt bittskader er de mest utbredte skadene. En mann fikk kraftig hjernerystelse og kuttskader etter at kona angrep ham. De fleste av mennene har hatt en rekke ulike psykiske plager under og i etterkant av forholdet, som søvnløshet, konsentrasjonsvansker og indre uro. Noen sliter i dag med traumer og sosial angst.

Mennene som har opplevd vold over tid forteller om flere og mer omfattende helseplager enn mennene som kom seg ut av forholdet på et relativt tidlig tidspunkt. Fredrik, Harald og Ingemar har slitt med angst i flere år etter at forholdet tok slutt. Fem menn fortalte at de var så langt nede at de tenkte tanken om å ta sitt eget liv. Tre har gjennomført selvmordsforsøk. Noen av mennene har tydd til alkohol for å flykte fra problemene.

Utmattelser, angst og depresjon

Harald har gått i psykoterapi i flere år etter at han ble skilt. Han forteller om perioder etter bruddet hvor han har følt sinne og fortvilelse over at mange år ble ødelagt på grunn av konas vold og dramatikk: Han kjenner fortsatt på panikk-angst og frykt i situasjoner som i utgangspunktet er helt vanlige og ufarlige.

Andreas gikk inn i en depresjon da sønnen var 2,5 år og fikk psykologhjelp for å takle situasjonen med samvær. Han var helt utmattet etter besøkene hos sønnen og eks-kjæresten, og nærmest kollapset fordi han hadde brukt opp energien sin.

Gunnar forteller at han sliter med sterk angst i en rekke sitasjoner, og at han har vanskelig for å innlede et forhold til en ny kvinne.

Over halvparten av mennene har følt seg ensomme fordi de isolerte seg og mistet kontakt med venner og nettverk. Isolasjonen var en konsekvens av opplevd utenforskap og angst for å være et dårlig menneske.

Fredriks kone brukte overgrepene han opplevde som liten gutt mot ham. Ved bruk av grov seksuell trakassering og ydmykelser truet hun hans identitet, selvrespekt og omdømme. Stadig ble han gjort oppmerksom på hvor lite attraktiv han var for andre enn henne. Da barnefordelingssaken mellom Fredrik og eks-kona eskalerte gikk han inn i en dyp depresjon og havnet på sykehus.

Flere menn forteller at de har måttet bygge seg opp på nytt etter at de kom seg ut av forholdet. Harald har fått diagnosen posttraumatisk stress-syndrom som følge av volden han ble utsatt for og har søkt voldsoffererstatning. Uten langvarig terapi og den nye kjæresten hadde han ikke klart å komme dit han er i dag, sier han. Nytt ekteskap og/eller psykologhjelp har bidratt til at også Fredrik, Andreas, Bjarne og Ingemar har fått et bedre liv etter bruddet med voldsutøver. Gunnar slet med søvnløshet og konsentrasjonsvansker og mistet jobben som sjåfør fordi han sovnet bak rattet. Han var sykmeldt i ett år på grunn av angst og depresjon og måtte bytte arbeid for å klare å komme seg tilbake i yrkeslivet. For Didrik har ikke konfliktene om samvær hatt noen konsekvenser for arbeidet, men det har tatt tid og energi og redusert hans livskvalitet i perioder.

Andreas fikk dårlig økonomi etter å ha vært gjennom to rettssaker. Han hadde ikke mulighet til å ansette advokat for å ta samværskonflikten videre i rettssystemet. Jostein prøvde saken i flere omganger i rettsapparatet, men tapte. Han opplevde som flere andre menn i utvalget å ikke bli trodd eller riktig anerkjent som god nok omsorgsgiver. Etter en opphetet konflikt og rettssak knakk han sammen, mistet kontrollen i arbeidet og ble uføretrygdet. Han sier at livet hans på nytt ble ødelagt etter at han mistet kontakten med datteren.

Rusmidler

Halvparten av mennene forteller at de har brukt alkohol for å flykte fra hverdagen og stresset de har opplevd. Andreas fortalte at dersom han ikke hadde møtt sin nåværende kone, så kunne han lett blitt i depresjonen og tydd til alkohol for å klare å holde ut. Harald begynte å drikke først etter at eks-kona døde et års tid etter bruddet. Han drakk for å føle seg bedre og etter tre glass

vin følte han seg ”nesten” normal. Han satt og drakk mye alene etter at barna hadde lagt seg.

Ingemar begynte å drikke mye alkohol etter at forholdet tok slutt. Han satt alene og drakk og oppsøkte ikke hjelp for å takle følelsene. En venninne nærmest tvang ham til å søke hjelp på DPS, hvor han har gått til behandling i flere år. Ingemar er den eneste mannen i denne delstudien som var deprimert før han møtte samboeren.

Christian sliter ikke med langtidsvirkninger etter det turbulente ekteskapet, men da konfliktene stod på som verst taklet ham uroen og konfliktene hjemme ved å drikke mer enn vanlig. Han drakk for å komme bort fra hverdagen. Christians drikking førte til at han hadde flere sykedager som følge av bakrus.

5.1.5 Hvorfor blir menn i voldelige forhold?

Vi finner et sammensatt bilde av årsaker til at menn blir i voldelige forhold. Mennene som har blitt lenge i forholdet har hatt en aktiv omsorgsrolle og et ønske om å hjelpe koner og kjærester som har slitt med psykiske problemer. Et ønske om å beskytte barna og storfamilien mot samlivsbrudd, er også en viktig årsak til at mennene ble, trass i store konflikter og vold.

Vi har beskrevet hvordan menn får problemer med lavt selvbilde og sosial angst som følge av å ha levd i mange år med latterliggjøring, taushet, avvising og ydmykelser. De som har blitt i relasjonene over lang tid har ikke snakket med andre om volden da de var i forholdet. Vi vet fra andre studier at å snakke med andre om volden, og spesielt å søke hjelp hos tjenesteapparatet, henger sammen med beslutning om, og gjennomføring av, samlivsbrudd. Det gjelder både for menn og kvinner (Haaland et al., 2005: 151). Som vi har sett er det en tendens til at menn ikke erkjenner at de har vært utsatt for alvorlig vold før etter bruddet, og/eller de bagatelliserer voldshendelsene og mener at de burde taklet dem.

Harald løfter selv fram sin egen sårbarhet som mulig forklaring på at han ikke klarte å sette grenser for kona da hun startet med volden. Fredrik forteller at han som voksen mann har levd med mye usikkerhet og frykt på grunn av overgrepene han opplevde som barn. Han tror at angsten for å være utilstrekkelig medvirket til at han fikk en underordnet posisjon i forholdet til kona. Han var redd for å gå fra henne fordi han trodde at ingen andre ville ønske å være sammen med ham. I tillegg hadde han en stedatter og to barn som han ikke ville såre og lage problemer for. Et ønske om å beskytte partneren er også sentralt i Eriks fortelling. Hans nåværende kone har fortalt ham at hun ble utsatt for incest fra faren og at brødrene var voldelige mot henne i barndommen. Dersom han går fra henne, tenker han at det vil det få konsekvenser både for henne og for familien i hjemlandet. Kona er helt avhengig av ham økonomisk. Men det er ikke bare det økonomiske ansvaret han kjenner på. Han frykter at hun ikke vil tåle bruddet. Erik er også svært glad i kona og ønsker å fortsette livet sammen med henne.

Følelser av skyld, selvbebreidelser og frykt for å ikke å være gode nok er også en annen viktig årsak til at mennene har blitt i forholdet. Enkelte har vært så isolerte at de i lange perioder har vært uten nettverk og ikke hatt venner de kunne snakke med.

Ut fra mennenes omtale av kvinnene de har levd sammen med er det mye som tyder på at en del av kvinnene selv har vært ofre for vold før de møtte mennene, og at de derfor både er utøvere og utsatte. Men siden vi ikke har intervjuet kvinnene har vi begrenset kunnskap om hvorfor de tyr til vold. Det er likevel interessant å merke seg at over halvparten av mennene har/har hatt kvinnelige partnere som har fortalt dem om egen utsatthet for overgrep, omsorgssvikt og fysisk vold.

Som vi har beskrevet har flere av mennene opplevd trusler om å bli fratatt omsorgen for barna, og frykten for å ødelegge familien har bidratt til at de har unnlatt å anmelde volden. Forekomststudier har påvist at sannsynligheten for å bryte ut av et voldelig forhold er betydelig lavere om man har barn (Haaland et al., 2005:141).

5.1.6 Hvilke hjelpebehov har mennene?

Et viktig funn i denne delstudien er at mennenes opplevelse av volden har mange av de samme trekkene som kvinners. Men følelsen av å være "feil" type offer og frykt for å ikke bli trodd synes å være en felles mannlig erfaring. Spesielt vanskelig synes det å være for mennene å forholde seg til en latent trussel om å bli fratatt barna og/eller bli anklaget for selv å være voldelige. Mye av hjelpebehovet til mennene vi har intervjuet er nettopp knyttet til å bli trodd og få dokumentert volden.

Mennene som har levd lenge i voldelige forhold med kvinner forteller at kvinnene har hatt et psykologisk overtak på dem gjennom en rekke ulike former for kontrollerende atferd. Det har vært latterliggjøring, trusler og degradering.

Mennene vi har intervjuet som har vært utsatt for vold fra kvinnelige partnere har først og fremst et behov for å bli trodd. Menn som utsettes for grov fysisk og psykisk vold over tid uttrykker behov for oppfølging i psykisk helsevern og støttesamtaler for å reorientere seg etter volden.

5.1.7 Erfaringer med familievernet

En del av vårt oppdrag er som tidligere nevnt å synliggjøre mennenes erfaringer med hjelpeapparatet. Sju av ni menn har vært i kontakt med familievernet. De fleste av disse har oppsøkt familievernet i forbindelse med pålagt mekling på grunn av samlivsbrudd. To av mennene tok kontakt for å få samtale vedrørende konflikt, og en mann tok kontakt på grunn av gjentatt sabotasje av samvær.

Mekling

Didrik

Didrik og kona møtte på fellessamtale for å få til en bosteds- og samværsavtale for barna. Han forteller at han mente at kona ikke strakk til som omsorgsperson,

og han mente at barna ville få det minst like godt hos ham etter bruddet. Han ønsket minst en 50 prosent-deling av omsorgsansvaret, og ønsket å bringe dette videre på meklingssamtalen. Da truet eks-kona ham med rettsak.

> *Jeg synes jo møtet med familievernet var litt som forventet. Min kone ville ha 60 prosent omsorg. Det var jo helt greit for familievernet, men jeg mente at det ikke var rimelig fordi jeg var en minst like god omsorgsgiver som henne. Jeg måtte bare gi meg på det fordi hun truet meg med rettsak, og det endte med at jeg godtok 60 prosent omsorg.*

For å unngå problemer skrev Didrik under avtalen om 40/60 til tross for at han gjerne ville ha barna mer. Det har han i praksis også, men kona mottar likevel både bidrag fra ham og full barnetrygd. Han forteller at han skjønte at det ikke var noen hensikt å kjempe kampen om 50 prosent deling fordi hun "*ville ha fått det som hun ville uansett*."

Harald

Som nevnt er det en viktig oppgave for familieterapeuter å avdekke vold og maktforhold blant par med konflikter. Etter om lag 10 år ville Harald bryte ut av ekteskapet. På spørsmål fra oss om han da fortalte at han var utsatt for vold fra kona, svarer Harald:

> *Jeg fortalte ikke der at jeg var utsatt for vold. Det ble ikke tematisert av meg, men vi ble heller ikke spurt om det. Det var ikke noe én til én-samtaler hvor man prøvde å legge til rette for at partene kunne åpne seg.*

I følge Harald var det mekling om samvær og bosted for barna som var fokus for fellessamtalene med familieterapeuten. Han og kona hadde blitt enige om at de skulle forsøke å få til delt omsorg ved å flytte ut og inn av huset og en hybel de hadde leid. Vi spurte ham om hvorfor han ikke kunne fortelle terapeuten om volden:

> *Harald: Jeg hadde jo mine erfaringer med inn i det rommet, men jeg husker at når vi gikk ut av de meklingssamtalene - min kone – altså hun var en smarting, hun var pen, hun framstod som en kvinne med mye ressurser, hun kunne jo trillet dem rundt lillefingeren.*
>
> Forsker: Hva tenkte du om situasjonen, kan du beskrive?
>
> *Harald: Nei. Der sitter det to damer da, min kone og en kvinnelig familieterapeut, så skal jeg som mann på 30 år si da at: du, jeg tror kona mi driver med psykisk vold mot meg. Jeg antok at de ville tenke sånn: åh, prøver han å få mer foreldrerett nå, liksom. Nei. Jeg hadde ikke opplevelsen av at dette var riktig forum. Hvorfor skulle jeg si noe om det? Jeg ville jo ikke bli trodd uansett, liksom. Det følte jeg, pluss at – så er det også det her med egen bevissthet da – på det som foregår. Fordi på det tidspunktet så var jeg jo langt nede. Min forklaringsmodell ble jo blåst av vannet, jeg trodde at jeg var verdt null og niks og ingenting. Det var den følelsen jeg satt med da. Litt sånn; tusen takk for at dere tar dere tid til å mekle i skilsmissesaken mellom meg og den gale kona mi.*

Harald mener at familievernet bidro til å skjule volden fordi de var for opptatt av å være en nøytral meklingsinstans. Dessuten følte han at kona hadde et psykologisk overtak på ham, og at hun styrte diskusjonene på møtene. Hans oppfatning er at familievernet opptrådte «for nøytralt» og antok at ingen ville tro på ham likevel:

> *Ja. Jeg tror at gjennom å være nøytrale, så skal man alltid høre på begge sider av saken og prøve å nå fram til en eller annen felles forståelse av ting. Så vil man på en måte ikke få fram en annen felles forståelse enn til den som har makten i forholdet. (…) Men hadde hun villet hatt mer omsorg, så kunne jeg bare blitt skrudd. Jeg hadde blitt rævkjørt. Ingen ville trodd på meg.*

Fredrik

Fredrik forteller at eks-konas emosjonelle mishandling av barna ikke var et tema i det første meklingsmøtet. Heller ikke den psykiske volden hun utøvde ble snakket om. I det andre meklingsmøtet tok Fredrik opp at kona kastet ting på ham og truet ham med kniv, men han opplevde at familieterapeuten behandlet ham ”som en flue på veggen” (hans uttalelse). Oppmerksomheten ble rettet mot å styrke relasjonen mellom moren og barna. Heller ikke i de videre meklingsmøtene med familievernet snakket Fredrik om den psykiske volden: «Jeg følte mye skyld og skam og ville ikke vrenge sjela mi i en fellessamtale med kona og en ukjent person.» Dessuten hadde familieterapeuten allerede bagatellisert volden han først fortalte om.

Intervjuene viser også eksempler på at familievernkontoret har møtt menn med forståelse. Da Jostein og kona ble skilt oppsøkte de familievernet til mekling. De hadde tre møter og fikk hjelp til å lage en detaljert avtale om delt bosted. Jostein opplevde at familieterapeuten så hans situasjon og anerkjente at eks-kona var ”vanskelig”. Ifølge Jostein var dette møtet første gang han opplevde at hjelpeapparatet tok ham på alvor:

> *De gjorde det som var riktig i en tidlig fase av et brudd. De forklarte sin oppgave og målsetting om å mekle til barnets beste. (…) Jeg tror de så at hun var den vanskelige parten som ikke var innstilt på å samarbeide.*

Problemene for Jostein kom senere. Da kona tok med seg barnet og flyttet uten å varsle ham.

Bjarne

Bjarne møtte også forståelse i de første samtalene med familieterapeuten da han tok kontakt på grunn av ”konflikter”, men samboeren ville ikke ha hjelp til å takle sinnet:

> *Vi var der om lag fire ganger. Det var veldig positivt. Det var en godt voksen dame der som var familieterapeut. Hun var veldig lydhør, det husker jeg. Hun sa etter hvert til min samboer at hun hadde et tilbud om sinnemestring som hun ville anbefale henne. Da reiste min samboer seg, gikk ut døra, og kom aldri tilbake.*

En annen som oppsøkte familievernet for samtale om samlivsproblemer er Erik (52 år). Hans nåværende kone nekter å ta i mot hjelp selv om Erik mener at hun

opplagt trenger betydelig støtte for å håndtere vanskelige barndomserfaringer. Etter flere år med mange voldsepisoder og mye krangling tok Erik kontakt med familievernkontoret. For ham var, og er, hjelp utenfra en forutsetning for å klare å fortsette forholdet. Kona ønsket helst ikke å delta i parterapi eller oppsøke familievernet. På intervjutidspunktet hadde Erik og kona vært til fellessamtale med terapeut på familievernet om lag fem ganger. Vi spurte Erik om volden hadde vært et tema i disse samtalene:

> *Det har vært så vidt nevnt, men vi har ikke kommet så langt at vi har kommet inn i de tingene. Det er fremdeles veldig overfladisk. Vi har ikke snakket om voldssituasjonen, vi kan liksom nevne at det har vært episoder, men vi har ikke gått inn i detaljer om det som har skjedd. Det er ting som vi heller egentlig ikke snakker om hjemme, fordi at når det har vært en sånn episode så er man helt knust og lei seg dagen etterpå. Og så passer det seg liksom ikke å snakke om det, og så neste gang, hvis man ønsker å ta det opp så blir det en ubehagelig situasjon og så blir det til at man bare skyver det under teppet.*

Erik har ikke bedt om enesamtale med terapeuten, og han vil heller ikke fokusere på volden siden han opplever at kona er den som trenger hjelp. Erik svarte som følger på vårt spørsmål om han tror terapeuten har mistanke om at kona er voldelig:

> *Jeg vet ikke, men han er på en måte flink til å prøve å unngå en del av disse situasjonene. Når han ser at vi beveger oss fra hverandre, avslutter vi ofte. Da går vi videre til å snakke om noe annet litt hyggeligere - slik at vi kan nærme oss hverandre.*

Erik forteller at han er glad i kona og ønsker å hjelpe henne. Han ønsket ikke å fortelle familievernet om at hun slår og sparker og skjeller ham ut når hun er full fordi han er redd for at det skal ødelegge mer for forholdet. Han synes synd på henne og vil beskytte henne. Han er hovedforsørger og har nettverk, hun har verken jobb eller nære venner. Kona har flere ganger truet ham med å ringe krisesenteret. Siden han er gift med en minoritetskvinne, tror han hjelpere vil se ham som den utøvende parten.

Kliniske samtaler

Andreas forteller om da han oppsøkte familievernet for å få til en avtale om samvær med sønnen:

> *Jeg dro til familievernet like før moren tok sønnen vår med seg og flyttet. Da møtte min eks-kjæreste svært motvillig opp. Men hun var der og følte vel at hun var i krigen fordi hun var veldig nervøs, og på tuppene i situasjonen. Hun var aldri med på mer enn et minimum av samvær – på det hun måtte for å ikke ha sabotert. Jeg søkte også hjelp hos familievernet før dette. Det kom veldig lite ut av møtene hos familievernet. Min eks ble liksom tvunget inn der og mente selv at det var bare tull. Hun følte vel at det var et angrep på den kontrollen hun hadde da.*

Forsker: Fornektet hun at det var en grunn til at dere var der?

Ja. ja. Det hadde ikke skjedd noe galt i hennes øyne. Det var jo ikke noe særlig som kom ut av møtene. Vi fikk tilbud om å gå der videre. Jeg kan ikke huske at de hadde noen makt eller myndighet til å gå inn i noe som helst.

Andreas snakket åpent med familieterapeuten om hvordan moren til sønnen hans nektet ham å få ta del i omsorgen, men familievernet kunne ikke gripe inn med annet enn rådgivning. Vi spurte om han oppfattet at familievernet forstod hans situasjon:

Jeg vet ikke helt om de var i stand til å forstå min situasjon fordi det var to forklaringer. Min og hennes. Det jeg opplevde var at alle de instansene som hadde noe med foreldre og barn å gjøre bare var rådgivende og kunne prøve å styre i en retning, men dersom den ene parten bruker sin makt, så er jo det verdiløst. I mitt tilfelle hadde moren all makt.

En latent trussel om sabotasje av farsskapet og omsnuingen av voldsforholdet er et viktig argument flere av mennene bruker når de forklarer hvorfor de ikke tok opp volden med familieterapeuter. Mennene opplever at kvinnene har en posisjon som gir sterk troverdigheten både hos familievernet og barnevernet, og at de lett kan fremstille mannen som voldsutøver. Trusselen kommer til uttrykk på forskjellige måter. Gunnar fortalte for eksempel at hans eks-kone satt i møtet hos barnevernet etter episoden hvor hun hadde kastet ut minstegutten og parerte hans fortelling: *"Ja. hun satt der og sa at: Ja, men hvilken mor kan gjøre noe slikt mot sine barn? Det var jo et retorisk spørsmål. Hvem ville vel trodd at hun kunne utsette mann og barn for psykisk mishandling?"*

Familievernets mandat er å komme tidlig inn i familiekonflikter og tilby behandling og rådgivning i familiesaker hvor det foreligger vansker og konflikter. Familievernets mandat er som tidligere nevnt også å mekle etter ekteskapsloven (§ 26) og barneloven (§ 51).

Mennene som har barn har ulike erfaringer med forskjellige former for sabotering av samvær. Josteins eks-kone brøt samværsordningen og tok med seg datteren og flyttet langt unna uten at han fikk beskjed. Ifølge Jostein kunne ikke familievernet gjøre noe med saken og paret endte opp i rettssalen. Dette opplevde også Andreas. Siden han aldri hadde bodd sammen med eks-kjæresten, fikk han en marginal posisjon i relasjon til sønnen. Familieterapeuten han snakket med var hyggelig nok, og delvis anerkjente hun hans frustrasjoner, men hun kunne ifølge Andreas ikke bidra med noe som kunne hjelpe ham i den avmaktssituasjonen han stod i som far. Han forteller om hvordan han opplevde samtalene med familieterapeuten:

Jeg ville ikke bedt dem la være, men for meg var hele situasjonen merkelig. Jeg visste ikke hva jeg skulle gjøre. Du møter et apparat som egentlig er ment for å takle voldelige menn, dårlige fedre. De skal passe på at mor og barn blir vernet. De er ikke innrettet på å hjelpe en far som er utsatt. Så det er rått parti, etter min mening. Du har ikke noen å gå til for å få hjelp.

Spesielt de fedrene som har tapt samværsrett, og/eller blitt utsatt for gjentakende trusler om å miste kontakten med barna, opplever at familievernet har vært for passivt, beskyttet moren og/eller inntatt en nøytral holdning til voldserfaringene de har fortalt om. Funnene tyder på at familievernet har utfordringer med å avdekke kvinners vold.

Konsekvenser for de involverte barna

Trusler om sabotasje av samvær med barna, å bli anklaget som en dårlig far og bli ydmyket og slått foran barna er psykisk og fysisk vold som også har konsekvenser for de involverte barna. Barna har vært vitne til konflikter, vold og uro hjemme. Frykt, skyldfølelse og hjelpeløshet er utbredte reaksjoner på å være vitne til vold mellom foreldrene. Vi vet fra tidligere studier at å være vitne til konflikter og vold mellom foreldrene kan være like skadelig som å selv bli utsatt for vold (Se Øverlien, 2010; Mossinge og Stefansen, 2016). Barn ønsker å være lojale mot begge foreldrene og skjuler ofte volden i familien. Alle fedrene i denne delstudien forteller om situasjoner hvor deres barn har hatt behov for oppfølging fra skolehelsetjeneste, BUP eller andre helsetjenester. Det er også gjennom norske studier påvist sterk sammenheng mellom vitneerfaringer og utsatthet for vold (Mossinge og Stefansen, 2016).

5.1.8 Oppsummerende kommentarer

Mennene har vært utsatt for flere ulike former for partnervold. De fleste har vært utsatt for grov og systematisk vold over flere år. Mennenes historier indikerer at flere av dem kunne hatt behov for et krisesentertilbud i korte eller lengre perioder. Svært få beboere ved norske krisesentre (1 prosent) er henvist fra familievernet (Bufdir, 2015:13). Den lave henvisningsprosenten kan tyde på at familievernet i liten grad avdekker pågående vold og/eller at det er lite samarbeid mellom tjenestene.

Mennene vi har intervjuet forteller også om barn som har lidd under familievold og konflikter. Mennene som har levd lenge i voldelige forhold med kvinner forteller at kvinnene har hatt et psykologisk overtak på dem gjennom en rekke ulike former for kontrollerende atferd. Flere av mennene har opplevd trusler om å bli fratatt omsorgen for barna, og frykten for å ødelegge familien har bidratt til at de har unnlatt å anmelde volden.

Krenkelser i kjærlighets- og omsorgsrelasjoner kan være spesielt vanskelig å bære, og mennene har strukket seg langt for å unngå å skape irritasjon og konflikt hos partnerne ved å gjøre det de tror er forventet av dem. Slik atferd gjenfinnes også i studier om kvinner som lever i mishandlingsforhold. I boken *Bjørnen sover* skriver Kjersti Alsaker om hvordan krenkelser og tillitsbrudd bryter ned kvinners tillit til seg selv og andre (Storberget (red.), 2007). Vårt materiale viser at selvbebreidelser og angst synes å være et allmennmenneskelig, heller enn et kjønnet, fenomen blant mennesker som opplever vold fra sine nærmeste.

Mennene som har vært voldsutsatte i parforhold har brukt tid på å erkjenne og bearbeide volden de har vært utsatt for. Det har ofte gått mange år før mennene

har tatt kontakt med hjelpere, og én strategi for å håndtere volden er å jobbe mer. Slike tendenser er også dokumentert i en rekke internasjonale studier om menns helseatferd - menn utsetter kontakt med lege i det lengste selv når de har alvorlige symptomer på somatisk og psykisk sykdom (Lilleaas, 2006; Schei og Bakketeig (red.), 2007; White et al., 2011). Vi vet også fra andre studier at menn i liten grad søker hjelp for psykiske lidelser, og at menn generelt, og unge menn spesielt, er overrepresentert på selvmordsstatistikken.[4]

Mennene har lenge bagatellisert volden. I kontakt med hjelpeapparatet har de ofte ikke fortalt om voldshendelsene. De har opplevd at de ikke passer med hjelpeapparatets oppfatning av utøver og utsatt, og har vært redde for ikke å bli trodd fordi volden de opplever ikke passer inn i stereotypiene.

Som vi har vært inne på tidligere, har de mennene som har opplevd systematisk vold over tid vært involvert i kvinner med psykiske lidelser som ser ut til å mangle adekvate mestringsstrategier for å håndtere konflikter. Felles for disse mennene er at de opplever at familievernet og andre hjelpeinstanser bruker mer tid på å støtte psykisk ustabile mødre enn på å vurdere fedrenes ressurser og omsorgskompetanse. Vi har imidlertid ikke tilstrekkelig antall informanter til å hevde at disse mennenes erfaringer representerer en utbredt tendens blant menn som er i kontakt med familievernet. Her trenger vi flere og større studier. Det er også viktig å påpeke at flertallet av våre informanter som har benyttet familievernet har kommet sent i prosessen – i situasjoner med samlivsbrudd. Men det er gjort lignende funn av at menn opplever at hjelpeapparatet orienterer seg mot kjønnstradisjonelle forestillinger om menn og kvinner i andre studier. Blant annet har Gro Lopez tematisert hvordan minoritetsmenn opplever at ansatte er farget av kjønnstradisjonelle forestillinger om menn og kvinner, og at fordommer bidrar til at de ansatte nesten automatisk tar parti med kvinnen (Lopez, 2007:10-11). Tove Ingeborg Fjell fant at flere av de voldsutsatte mennene hun intervjuet hadde lignende opplevelser av hjelpeapparatet (Fjell, 2013:140).

Vi finner en interessant ambivalens i denne delen av studien med hensyn til mennenes orientering mot klassiske mannsidealer som aktiv beskytter og hovedforsørger, og deres erfaringer som voldsutsatt. Hvordan forsørgermaskulinitetet og ønsket/forventningene om å beskytte kona og barna forhandles i mennenes selvforståelse som voldsutsatt, er et interessant felt som hittil er lite tematisert i voldsforskningen.

[4] Hentet fra: https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/selvmord/selvmord-og-selvmordsforsok---fakta/ Hentedato: 27.09.2016.

6 Menn på krisesenter

Denne delstudien er basert på intervjuer med menn som bor på krisesenter. Vi beskriver omfang og former for vold som mennene er utsatt for, og hvilke konsekvenser volden har hatt for mennenes liv. Deretter følger vi opp med en diskusjon om mannlighet og det å være utsatt for vold. Til slutt beskriver vi mennenes erfaringer med hjelpeapparatet.

I 2015 kom rapporten *Menn på krisesenter* (Grøvdal og Jonassen, 2015), og den har vært et viktig utgangspunkt for vår studie. De fleste mennene i studien har norsk-etnisk bakgrunn, derfor har det vært viktig for oss å rekruttere menn med innvandrerbakgrunn, i og med at denne gruppen har vært klart økende de siste årene.

Vår studie er basert på intervjuer med ni menn. Seks av mennene i utvalget har innvandrerbakgrunn. Tre av de ni mennene har opplevd vold fra homofil partner. En av de homofile mennene er norsk, de andre to er av utenlandsk opprinnelse. De øvrige har opplevd vold fra en kvinnelig partner. Når det gjelder de kvinnelige voldsutøverene har de både norsk og utenlandsk bakgrunn, selv om det i vårt materiale er en overvekt av kvinner med utenlandsk bakgrunn. Det har sammenheng med at vi bevisst har rekruttert voldsutsatte menn med innvandrerbakgrunn.

At utvalget vårt er sammensatt av menn med forskjellig bakgrunn gjør at vi har en rik flora av fortellinger om menns opplevelse av vold i nære relasjoner. I analysen av materialet forsøker vi å vise mangfoldet i erfaringer og hvilke konsekvenser volden har.

Gjennom de kvalitative intervjuene har vi ønsket å finne ut mer om hvordan voldens fenomenologi arter seg, og da er det ikke minst viktig å være vår for de fortellinger som bryter med tidligere stereotype forestillinger om vold.

6.1 Hvilke former for vold er mennene utsatt for?

Mennene vi har intervjuet har blitt utsatt for alle former for vold; psykisk og fysisk vold, økonomisk og materiell vold – og seksuell vold. Det er uten tvil den psykiske volden som er mest framtredende, og kombinasjonen av sinne og aggresjon, kontroll og psykisk terror er gjennomgående i intervjuene.

6.1.1 Voldserfaringer i barndommen

Flere av mennene vi har intervjuet har voldserfaringer fra barndoms- og ungdomsår. Åtte av de ni vi har intervjuet har enten blitt slått av foreldre, steforeldre eller blitt mobbet på skolen. Den eneste som kan fortelle om en barndom uten noen form for vold, har norsk opphav. De seks mennene med utenlandsk opphav har flest og mest omfattende erfaringer med vold fra barndommen, og to av dem har også blitt utsatt for seksuelt misbruk.

Flere av mennene med utenlandsk bakgrunn forteller om en barndom hvor det var ganske vanlig at barn ble slått, spesielt av far, men også av lærere og andre autoritetspersoner. De kvier seg for å kalle det vold, de opplevde det som så vanlig at det ikke var noe spesielt ved det.

Slik forteller Ali (55), som kom til Norge da han var voksen, om sine erfaringer med å bli slått som barn:

> Forsker: Kan jeg spørre deg om voldserfaringer som barn, ble du utsatt for vold av mor eller far?
>
> *Ja. Fordi, ikke på den harde måten som dere forstår, fordi i vår kultur så tenker de på en annen måte, foreldre tenker at dersom de bruker litt vold eller at de er harde mot barna, så er det til det beste for dem. Ja, i blant er det slik faktisk. Jeg husker det at jeg fikk mange slag av min far.*
>
> *Jeg tenkte at det var normalt fordi dersom du ser på situasjonen til meg og andre på samme alder, så var det jo bra – jeg hadde det bra, det er normalt å slå barna. Jeg fikk ikke noe vold, men han slo meg. Det skjedde. Når jeg hadde gjort noe han ikke likte.*

Ali sin erfaring er ikke unik. Flere underkommuniserer den volden de er blitt utsatt for i barndommen, normaliserer eller bagatelliserer den. Å bli slått var en del av det å vokse opp for mange av mennene. Deo (34) svarer at nei, han har ikke noe erfaring med vold. Da vi spør en gang til svarer han nei igjen, deretter:

> *Nei. De er strengere i hjemlandet, det er vanlig.*
>
> Forsker: Hva tenker du er vanlig?
>
> *Ja. Det er vanlig at lærere slår. Jeg fikk masse skade da jeg var ti år fordi lærerne slo og var veldig strenge, mange regler.*
>
> Forsker: Hvordan slo lærerne, med kjepp?
>
> *Ja. De slo her og de slo der (viser på kroppen) og de slo på beina her og.*
>
> Forsker: Men mor og far da?
>
> *Ja. far slo, men ikke mamma. Far slår barna, han slo ikke mamma.*

Vi må stille spørsmålene flere ganger før historien begynner å komme, og det han kaller vanlig, viser seg å være ganske omfattende slag mot kroppen og hodet. Deo hadde hele sin oppvekst i utlandet, og kom til Norge for å gifte seg. Han ønsker seg ikke tilbake, forteller han.

To av de utenlandske mennene kan også fortelle at de ble utsatt for seksuelle overgrep som barn, begge to fra en nabo. Bashir (20) forteller at han ble misbrukt av en av naboene sine:

> *Når jeg var omtrent ti år, så var det en mann i nabolaget som misbrukte meg når han ville. Etterpå så skjønte alle at jeg hadde blitt misbrukt. De mobbet meg og ropte etter meg.*

Daniel (25) forteller om sin opplevelse:

> *Da jeg var i ungdomsskolen så ble jeg misbrukt av min mors venninnes kjæreste. Hun bodde over gaten. Det skjedde i bassenget. Vi svømte i bassenget. Det var meg, han, sønnen hans og datteren hans. Hans kone hadde kalt inn ungene deres fordi de skulle gå. Så kom han rundt meg og holdt meg og dro ned buksene mine og lemmet hans var allerede hard. Så dyttet han penisen sin inn i meg.*

Både Bashir og Daniel kom til Norge når de var ca. 20 år, og de forteller om opplevelsene sine uten å holde så mye tilbake. Det er stor forskjell på hvordan Bashir og Daniel forteller om sine opplevelser av vold etter at de kom til Norge i forhold til Ali og Deo. Både Ali og Deo underkommuniserer den volden de har blitt utsatt for i voksen alder, noe vi skal se senere.

Mennenes opplevelser av volden de ble utsatt for som barn som «normal» kan ha bidratt til deres aksept for et liv med vold også som voksne – i hvert fall fram til den ble for alvorlig til å kunne holdes ut.

Petter (44) forteller for eksempel at det at han ble utsatt for vold og opplevde mye vold hjemme som barn, har gjort at han skyr alle konfrontasjoner:

> *Jeg liker ikke diskusjoner som fører til amper stemning. Det liker jeg ikke. Da trekker jeg meg tilbake, inn i meg selv.*

Petter har bitt tennene sammen og heller trukket seg tilbake enn å konfrontere. I Petters tilfelle og for flere av de andre, gjelder det også at de har en stor evne til å forsøke å forstå og vise omsorg overfor voldsutøver på en slik måte at de har bortforklart de konsekvensene volden har hatt for dem selv. Dette kommer vi tilbake til.

Når det gjelder sammenheng mellom vold i barndom og som voksen, vet vi som nevnt fra tidligere forskning at det er en statistisk sammenheng mellom vold i barndommen og vold som voksen, både for kvinner og menn. Surveyen *Vold og voldtekt i Norge* viser en tydelig multiviktimisering, og om forholdet mellom å være voldsutsatt som barn og voksen heter det: ”Det var en betydelig økt forekomst av voldshendelser i voksen alder hos respondenter som hadde vært utsatt for vold fra foresatte eller for seksuelle overgrep i barndommen” (Thoresen og Hjemdal, 2014:117). Denne sammenhengen er sterkere for de som har vært utsatt for voldtekt som barn/ung enn de som har vært utsatt for fysisk vold.

Også andre studier finner en sammenheng mellom partnervold og annen vold, og i den første landsdekkende undersøkelsen i Norge *Vold i parforhold* heter det: ”Videre har det vist seg at de som er utsatt for vold fra andre enn sin partner også har større risiko for å bli utsatt for vold fra sin partner” (Haaland et al., 2005 s. 50). Det samme finner Pape og Stefansen i sin undersøkelse *Den skjulte volden?* (Pape og Stefansen, 2004). Disse funnene gjelder imidlertid ikke forholdet mellom barndom og voksen, men forskjellige former for vold som voksen. Dette har ikke vi spurt spesifikt om i våre intervjuer.

I undersøkelsen *Vold og voldtekt i Norge* understreker forfatterne at de ikke kan si noe om hvilke mekanismer som virker og som kan forklare sammenhengen mellom det å være utsatt for vold som barn og som voksen. Dette har heller ikke vært en del av vår studie, men det er viktig å påpeke at kvantitative studier viser en slik tydelig sammenheng, og at funnet understøttes av vår begrensede kvalitative studie. Det vil kunne styrke samfunnets beredskap når det gjelder å ta vare på og gi hjelp så tidlig som mulig, til barn og unge som er utsatt for vold. På den måten kan vi bidra til å gi dem et liv uten vold og slik bedre livskvaliteten deres betraktelig.

6.1.2 Voldserfaringer i voksen alder

Alle mennene vi har intervjuet oppsøkte krisesenteret fordi de selv opplevde at volden gikk for langt. Alle hadde vært utsatt for partnervold bortsett fra en, Carlos, (22), som kom til krisesenteret fordi hele familien flyttet hjemmefra og inn på senteret, og siden Carlos var over 18 år måtte han bo på mannsavdelingen. Carlos sin historie er annerledes enn de andres i og med at han ikke har blitt utsatt for vold fra *partner*, men vært en del av et hjem hvor vold og sinne var vanlig – helt fram til voksen alder. Vi vil komme tilbake til Carlos sin historie senere. Carlos viser nemlig i stor grad noe som vi finner hos mange av mennene – en utrolig innsats gjennom store deler av livet for å ta seg av andre.

I rapporten *Menn på krisesenter* konkluderer forskerne med at menn som utsettes for vold fra partner har mange av de samme behovene som kvinner med tilsvarende erfaringer har (Grøvdal og Jonassen, 2015). Mennene frykter både mer vold og erfarer skam. De har bekymring for hvordan det skal gå med barna, og samtidig omtanke for den som bruker vold. Vår undersøkelse bekrefter mange av de samme funnene. Vi finner forskjellige former for vold og skam, kombinert med en stor omtanke for barna og den som utøver volden. Mennene forsøker å beskytte både seg selv og den som utøver volden, inntil det viser seg å være umulig, og de oppsøker krisesenteret.

Sett i forhold til Johnsons skille mellom situasjonsbestemt partnervold og intimterrorisme, er de fleste av mennene i vår studie utsatt for intimterrorisme. Voldshandlingene inngår i et mønster som karakteriserer forholdet. Det er en kombinasjon av aggressiv og kontrollerende atferd, trusler, nedvurderinger og andre former for psykisk terror kombinert med forskjellige former for fysisk vold, og i enkelte tilfeller seksuell vold. Det er nettopp det vedvarende og gjentakende i opplevelsene som kjennetegner denne volden. De fleste av mennene fokuserer i intervjuene mye på det som var den siste voldsepisoden, den som gjorde at de rømte ut på gata, flyttet ut og til slutt oppsøkte krisesenter. Men denne siste voldsepisoden, og reaksjonene på den, kan kun forstås når den sees i sammenheng med en vedvarende voldsutøvelse fra partneren.

Ingen av mennene vi har intervjuet forteller at de selv har brukt vold mot partneren. I noen av tilfellene forteller de at de har brukt former for selvforsvar: holdt partneren fast når hun har gått løs på ham, prøvd å låse hendene hennes, eller i et tilfelle lagt henne ned på gulvet for å få henne til å stoppe. I de tilfellene

der det er en kvinnelig voldsutøver, sier mennene tydelig at de opplever det som umandig å slå kvinner og derfor har det ikke vært aktuelt å slå tilbake.

Arild (43) er et typisk eksempel på hvordan mennene svarer på spørsmål om de selv har slått:

> Forsker: Kan jeg spørre deg om de situasjonene hvor det ble fysisk, slo du også da eller ble det liksom slik at dere sparket og slo litt begge to?
>
> *Nei, jeg har aldri slått henne, men en gang da hun var rabiat og fløy på meg, så klarte jeg å holde hendene hennes og slo beina hennes til side, veldig forsiktig og holdt henne i bakken i et par minutter, men da var hun jo helt rabiat.*

Mennene ser stort sett på seg selv som fysisk sterkere, og bruker denne styrken til å forsvare seg mot volden. I relasjon til Johnsons begreper om vold, kan vi muligens kalle den formen for vold *motvold*, det vil si en form for voldsbruk som skjer i selvforsvar som en respons eller motreaksjon på partnerens voldsbruk.

Kjønnsforholdet er ikke det samme for de som har opplevd vold fra mannlig partner. Heller ikke de har brukt vold, men vi finner ikke den samme refleksjonen rundt mann/kvinne. For dem har det rett og slett ikke vært en tanke å skulle slå sin partner. For mennene som lever med en kvinnelig partner, er det å bruke vold som selvforsvar svært risikofylt på grunn av den fysiske forskjellen som ofte er mellom kvinner og menn. En av informantene påpeker at dette er en vesentlig grunn til at han oppsøkte krisesenter, at han rett og slett er så redd for at han skal ta igjen og de mulige konsekvensene av dette, til og med at han kan risikere å ta livet av henne.

Flere av historiene har mange fellestrekk, og de er også svært like fortellinger fra tidligere forskning om vold mot kvinner. Historiene til Deo og Petter følger i stor grad de samme sporene. Deo er utenlandsk, mens Petter er norsk, men begge hadde partner med utenlandsk bakgrunn (som de nå begge to er skilt fra). Begge har også erfaring med vold fra barndommen.

Petter forteller at volden begynte med sjalusi overfor Petters barn fra tidligere forhold, at han brukte for mye tid på dem, koste med dem og satt med dem istedenfor å sitte med henne i sofaen. Konas sjalusi resulterte etter hvert i en mer kontrollerende atferd, både kontroll over hans relasjon til barna, og når og hvordan han skulle kommunisere med barnas mor. Alle meldinger til ekskona måtte gå gjennom den nye konas telefon, i tillegg til at hun skulle diktere hva han kunne skrive. Det måtte ikke være noen hyggelige ord som «hei» eller «hvordan går det».

Etter hvert eskalerte volden og hun begynte å bruke kredittkortet hans og kjøpe ”idiotiske ting bare for å bruke penger” og ta kniven og skjære opp sofaen og lage knivmerker i stueveggen. Hun begynte også med selvskading og å knuse tingene hans. Petter forklarer hele hennes oppførsel som ”hun skviser meg noe jævlig. Hun skal ha meg til bristepunktet liksom”.

Om den episoden som til slutt førte ham ut av forholdet – og inn på krisesenteret, forteller han:

> *Hun oppfører seg akkurat slik hun vil, fordi hun vet at jeg får ikke gjort noe. Etter en stund gikk hun fysisk, hun drev med selvskadinga, så begynte vi å slåss, hun begynte å fike til meg da. Hun har slått meg med knyttneven midt i fjeset. En gang tok hun kvelertak på meg. Da var jeg hos legen noen dager etterpå. Jeg tok opp dette med legen fordi jeg fikk vondt for å svelge. Hun hadde klemt så hard på strupen. Legen spurte meg hva som hadde skjedd da. Jeg sa at kona hadde tatt kvelertak på meg. Legen sa at han kunne ikke kjenne noe, men at det nok var veldig vondt. Så kom vi til den situasjonen som førte til at jeg kom hit. For først hadde hun truet meg med – i stedet for å true seg selv da, så begynte hun å true meg med kniv. Dette gjorde hun to ganger. Med kniven i hånda. Hun hadde stått og kokt tåteflasker og så var det en gang hun gikk og hentet kasserollen med kokende vann og kom bort med den og truet meg med at dersom ikke sånn og sånn, så kaster jeg denne på deg. Da tenkte jeg: fader, dette her blir for dumt. Jeg kan ikke ha det slik.*

Resultatet ble at han forlot hjemmet, og "surret rundt i byen på kjøpesenteret og slikt til klokka 18-19 på kvelden". Han visste ikke hva han skulle gjøre eller hvor han skulle dra, men på internett på telefonen fant han fram til krisesenteret, hvor han ble boende i flere uker.

Historien til Deo har mange av de samme elementene i seg, foruten at her er kontrollen over Deos liv enda sterkere. Deo kom til Norge for å gifte seg og opplevde et par år etter at han kom hit at kona begynte å krangle med ham, true ham, beskylde ham for ting og ta kontrollen over livet hans. Flere ganger har hun skadet ham, kloret ham, kastet ting på gulvet og kastet ting på ham: "kastet lamper og sånt på soverommet". Hun kontrollerte også pengebruken hans, og etter hvert brakte hun også inn familien sin for å være med å bestemme over penge- og tidsbruken til Deo. Deo opplever dette svært ydmykende, og gråter flere ganger i løpet av intervjuet.

> *De vil se på økonomien min, det er veldig ekkelt. Det er leit. Min far har aldri sett på det. Venner av henne har også gjort det. Jeg liker ikke å leve fordi … kona mi vet jo hvor mye jeg tjener og hvordan jeg sender hjem. Alt det vet kona mi. Jeg viste ofte kona mi konto og hun vet hvordan jeg sender penger. Jeg har ikke noen hemmeligheter, ingenting.*

Kona kontrollerer nesten livet hans i detalj, hun bestemmer når Deo skal gå ut og truer regelmessig med å sende ham til hjemlandet.

> *Hun reiser til hjemlandet, men jeg har ikke lov til å gå ut eller besøke venner. Det er ikke lov. Hun er streng. Hun kan reise. Men jeg kan ikke gå ut, og hun vil høre hvem jeg har snakket med og hvem du har ringt. Når vi har fått lønn så samles vi på jobben og de tar en øl, jeg drikker ikke. Jeg gikk en gang, men neste gang ville ikke kona at jeg skulle gå. Jeg er bare hjemme, jeg kan ikke gjøre noe, jeg vasker hus og måker snø og er på jobben. Ikke frisk luft.*

Til slutt blir truslene fra både henne og familien så sterke at Deo søker hjelp. Via kontakter på voksenopplæringen blir han oppfordret til å ta kontakt med krisesenteret, hvor han flytter inn.

6.1.3 Omsnuing av skyld/utøver-rollen

Både Petter og Deo forteller om en ekstra belastning som vanskeliggjør forholdet til partner og omverden; at konene deres anklager dem for å være voldelige. Dette gjør de ved å løpe ut på gata og hyle og skrike at de er blitt utsatt for vold. Deo forklarer:

> *Jeg slår ikke kona mi. Hun truer meg ofte, ringer til politiet flere ganger. Jeg slår ikke henne, men hun roper og løper ut på gata ofte og sier at jeg slår henne. […] Jeg ringer politiet og spør om hjelp. Fordi kona mi skader meg og plager meg og løper ut på gata og roper og det er mange naboer som ser og mange naboer forstår jo ikke fordi de tenker at: han er utlending og han gjør vold. Jeg liker ikke fordi de ser at vi har krise og det er ikke noe jeg liker. Hun roper og løper på gata – det liker jeg ikke.*

På lignende måte forteller Petter:

> *Ja. Hun har hylt og skreket og hun har jo forsøkt å løpe ut da. Hun vet at jeg føler på dette her at naboer – hva skal dem tenke og tro liksom. Du kan jo se for deg dersom hun kommer løpende ut og skriker – hvem sin feil tror alle det er da? Det er jo min feil det, så sitter jeg igjen med svarteper og alle tror at jeg er den … dette har hun skjønt fordi det har jeg sagt til henne og det forsøker hun å løpe ut i hytt og pine, igjen og igjen.*

Mennene er ekstra sårbare fordi kvinnene lett vil bli trodd hvis de løper ut og roper at de blir slått av mannen sin. Begge mennene utrykker fortvilelse over dette og stor grad av hjelpeløshet over den samfunnsmessige kjønnsorden de føler seg utsatt for. De blir handlingslammet og vet ikke hvordan de skal takle situasjonen. For både Petter og Deo er det høyst trolig at nettopp det at de er menn som blir utsatt for vold av kvinnelig partner, samtidig som deres kvinnelige partner beskytter seg selv gjennom å si at det er mennene som utøver volden, har forlenget volden de har blitt utsatt for. Begge forteller hvordan det har vært vanskelig for dem å bli trodd.

En annen variant av den samme omsnuingen av voldsforholdet opplever Arild. Han forteller om en gang kona hadde vært ute på byen og drukket, og kom hjem helt forslått på den ene siden av ansiktet. Hun fortalte at hun hadde sklidd på isen på veien hjem. I fire uker hadde hun store blåmerker i ansiktet. Etter bruddet, har hun fortalt alle sine kolleger at det var Arild som banket henne i alle årene de var sammen, ved å henvise til den gangen da hun hadde store blåmerker i ansiktet. Arild forteller: ”*Jeg tenker at: deres reaksjoner vil jo være at – ja, det hadde jeg ikke trodd om han og det skjønner man jo ikke når man*

ser dette utenifra og – hun var jo helt blå og banka, ikke sant. Det synes jeg er ille".

En slik omsnuing av voldsforholdet må anses for å være en viktig form for psykisk vold som menn utsettes for. Dette er en mulig strategi for kvinner, men ikke for menn, og den er basert på samfunnsmessige diskursive forestillinger om vold i nære relasjoner hvor kun kvinner er legitime ofre for vold. Dette er en form for vold som man vanskelig kan tenke seg at kvinner utsettes for.

Arilds historie har for øvrig ganske mange likheter med Petter og Deo sine. Alle har erfart trakassering, kontroll, sinne og psykisk vold. Men det er først når volden blir fysisk og livstruende at Arild blir redd og oppsøker krisesenteret. Før det skjer har han levd med psykisk terror i flere år.

6.1.4 Bagatellisering av alvoret i volden

Mennene utsettes for systematisk psykisk, materiell og økonomisk vold og sterk kontrollerende atferd fra sine kvinnelige partnere. Den fysiske volden rettet mot mennene er mindre systematisk, og mennene forteller bare om to eller tre tilfeller av alvorlig fysisk vold. Det er også kjennetegnende at verken Deo eller Petter ønsker å fortelle så mye om den fysiske volden. De starter gjerne med å bagatellisere den, deretter kommer de med noen få detaljer, før vi til slutt får vite at de faktisk har fryktet for livet sitt – og derfor har de oppsøkt krisesenteret. Dette gjelder også flere av de andre mennene.

Muligens er det slik at menn som lever i voldsforhold blir utsatt for mindre fysisk vold enn kvinner i lignende forhold, men ut fra de intervjuene vi har gjort kan man også tenke seg at den fysiske volden underkommuniseres, og at omfanget av den fysiske volden er mer omfattende enn de gir uttrykk for. Det er kun gjennom ganske detaljerte spørsmål, og av og til en viss grad av insistering fra intervjuers side, at vi har fått avdekket den fysiske volden.

La oss gjengi en hel sekvens av intervjuet med Ali, for det er ganske illustrerende for bagatelliseringen av den fysiske volden:

> Forsker: Kan du beskrive hva som skjedde?
>
> *For eksempel så tenkte jeg aldri at dette skulle skjedd, men livet er umulig å beskrive fordi vi er mennesker, i blant skjer det plutselig noe som man ikke kan forstå hvorfor det skjedde, men i blant hører jeg at alderen påvirker og …*
>
> Forsker: Ja, men dersom du skal beskrive konkret hva som har skjedd uten å tolke det?
>
> *Det som skjedde – den andre siden, hun tenker bare på seg selv – fordi dersom du tenker på deg selv, så hører du ikke på noen.*
>
> Forsker: Hva har hun gjort deg da, helt konkret?
>
> *Hun har gjort det?*
>
> Forsker: Hva har hun gjort?
>
> *Hun hører ikke på meg, ikke på barna, ikke tenker på hele situasjonen, kamerater.*

Forsker: Kan jeg spørre deg helt konkret – hva har hun utsatt deg for, er det fysisk vold eller psykisk vold?

Ingenting.

Forsker: Ingenting? Ikke noe fysisk vold.

Nei.

Forsker: Hun har ikke slått eller sparket eller?

Jo, hun har gjort det, men jeg kan ikke beskrive som vold, nei.

Forsker: Glem ordet vold, bare beskriv konkret hva som skjer?

Hun har kastet nøkkelen mot meg, ja, i ansiktet, veldig sint, dyttet meg mot døren?

Forsker: Falt du?

Ja, hun har kontrollert meg fordi jeg har tenkt at dersom jeg falt så ville det blitt alvorlig for meg fordi jeg er syk og har problemer med ryggen og mister av og til balansen.

Forsker: Hun har dyttet deg?

Ja, to tre ganger, men jeg …

Kona til Ali har kastet nøkler i ansiktet på ham og dyttet ham gjentatte ganger kraftig så han har falt. Situasjonene har vært så fulle av aggresjon at Ali har blitt redd for hva som ville skje, og han har derfor forlatt huset og oppsøkt krisesenteret. En annen årsak er at han er redd for sitt eget sinne, at han skal bli trigget til selv å utøve vold. Ali er en av dem som åpent sier at det er ikke bra for en mann å innrømme at han er blitt slått. Han har da også store vanskeligheter med å fortelle om det som har skjedd.

På samme måte beretter Jonas (46) om at han egentlig ikke skjønte helt at han var utsatt for systematisk vold. Han mente at det bare skjedde tilfeldig at han ”fikk en arm i trynet” eller en ”albue rett i fleisen”. Han klarte ikke å forstå at hun kunne ha gjort det med vilje. Derfor levde han i flere år med at en albue og en arm kunne komme fykende opp i ansiktet hans, i tillegg til at hun kastet ting etter ham og stadig mistet besinnelsen.

Når Johnson i sin forskning bestemmer seg for å endre begrepet *patriarchal terrorism* til *intimate terrorism* så er det nettopp fordi han innser at det ikke bare er menn ut fra en patriarkalsk ideologi som utøver grov vold mot sin kvinnelige partner, men at det også er kvinner som utøver grov og systematisk vold. Likevel er det svært lite i hans forskning om hvordan den kvinnelige voldsutøvelsen utfolder seg, og hvordan den mannlige utsatte opplever volden i en relasjon som er preget av intimterrorisme. De foreliggende intervjuene er derfor viktige for å få en bedre forståelse for hvordan intimterrorisme kan forstås når det er menn som er den utsatte part.

6.1.5 Seksuell vold

Vi har tidligere nevnt at to av mennene er blitt utsatt for seksuell vold. Det mest graverende eksemplet er Daniel, som gjentatte ganger er utsatt for seksuelle overgrep fra sin ektemann. Han hadde avsluttet utdanning og hadde en god jobb i hjemlandet da han treffer sin norske tilkommende ektemann. De blir kjærester og bestemmer seg for å gifte seg og flytte til Norge. Daniel forlater hjemlandet (og en god jobb) og blir med til Norge for å starte et nytt liv. Kjæresten hadde ikke vært voldelig før de kom til Norge, selv om han hadde vist manipulerende trekk når han drakk seg full. Ganske kort tid etter at de kom til Norge, begynte partneren med seksuelle praksiser som involverte gruppesex, fisting og bruk av harde narkotiske stoffer. Daniel ønsket ikke å være med på dette, men ble tvunget til det. Partneren ble svært kontrollerende, og etter kort tid utviklet det seg også til direkte fysisk vold, slag, spark, spytting, bruk av kniv, innlåsing og seksuelle overgrep. Daniel forteller:

> *Han begynte å bli voldelig, som for eksempel å presse meg til å ha sex, han slo meg noen ganger, dyttet meg på sengen … og sa han skulle voldta meg og knulle meg.*

Daniel har ikke permanent oppholdstillatelse. Partneren truet mange ganger med å fortelle politiet forskjellige historier slik at de ville sende ham ut av landet. Kontrollerende atferd kombinert med manipulasjon og vold holdt Daniel i en vanskelig situasjon til han bestemte seg for å ringe krisesenteret, og flyttet dit.

Både Daniel og Deo er i en spesielt vanskelig situasjon på grunn av at de ikke har permanent opphold i Norge, og begge ble truet med at ektefellen skulle få dem kastet ut av landet. Slike trusler er spesielt nedverdigende fordi det gjør at de opplever seg som rettsløse. Begge opplever seg spesielt sårbare, og de er usikre på rammene rundt sitt eget liv. Derfor har det vært særlig viktig for dem å få hjelp av krisesenteret. Denne hjelpen har bidratt til at de nå er i ferd med å gjenetablere livene sine.

6.2 Konsekvenser av volden

Vi finner at volden preger de utsatte mennene på en rekke måter, og gjerne i større omfang enn det de selv innser mens den pågår. Som vi har sett er det en tendens hos mennene til å underkommunisere den volden de har blitt utsatt for, spesielt den fysiske volden, og hvor redde de egentlig var for hva som kunne skje – både med dem selv og med barna. Det samme gjelder også konsekvensene av volden. Mennene ønsket i stor grad å vise at de hadde kontroll over sitt eget liv, mens de i realiteten i økende grad isolerte seg fra omverdenen og følte seg mer ensomme enn tidligere. For flere av dem var volden etter hvert livstruende.

Stortingsmelding nr. 15 (2012-13), *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner*, slår fast at ”konsekvensene av vold i nære relasjoner kan være omfattende, alvorlige og potensielt livstruende” (s. 75). Vold og seksuelle overgrep har større betydning for psykisk helse enn andre belastende hendelser. I all hovedsak baserer slike beskrivelser seg på den forskningen vi har om kvinner som blir utsatt for vold i nære relasjoner. For eksempel i en

studie av kvinner ved norske krisesentre konkluderes det med at disse kvinnene har dårligere livskvalitet enn andre norske kvinner i samme alder (Alsaker, 2008). De nasjonale surveyene *Vold i parforhold* (Haaland, Clausen og Schei (red.), 2005) og *Vold og voldtekt i Norge* (Thoresen og Hjemdahl, red. 2014) påpeker også at vold i nære relasjoner har omfattende helsemessige konsekvenser.

Særlige konsekvenser for utenlandske menn

For noen av mennene har volden fått så omfattende betydning for livskvaliteten, at mye av intervjuet dreier seg om nettopp dette. I og med at vi bevisst har rekruttert flere menn med utenlandsk bakgrunn, er det interessant å se om det finnes noen forskjeller mellom de norske mennene og de utenlandske. Funnene her er ganske tydelige. Konsekvensene av volden i hverdagen er betydelig mer omfattende for mennene med utenlandsk bakgrunn som ikke har varig opphold i Norge. Også de norske mennene har fryktet for sitt liv og fått redusert sine livsbetingelser, men for de utenlandske mennene kommer i tillegg frykten for å bli kastet ut av landet og konsekvensene av dette, frykt for å bli isolert fra egen gruppe og dyp angst for stigmatisering og fullstendig ensomhet. Ut fra et interseksjonalitetsperspektiv ser vi at kombinasjonen av flere undertrykkelsesmekanismer gir et mer komplisert bilde. Menn med minoritetsbakgrunn som er utsatt for vold i nære relasjoner forteller om omfattende reduksjon i livskvalitet og stor ensomhet To av mennene opplever det som en ekstra belastning at de er homofile.

Bashir kjemper en kamp på mange fronter. Han opplever nesten hvor enn han går at han blir forfulgt av menn fra sin egen region, de truer ham og mobber ham. Svært mye av tiden sitter han alene hjemme og er redd for at noen skal komme. Det eneste stedet han føler seg trygg, er i klasserommet på skolen. Men selv skolen er ikke trygg, i gangene og i friminuttene er han igjen redd for andre elever, bare inne i selve timen kan han slappe av. Bashir ble truet i hjemlandet fordi han var homofil, og han fortsetter å bli truet i Norge.

> *Jeg er lei meg og redd og jeg er sliten fordi jeg har opplevd så mye i livet mitt. Jeg er redd på skolen og på gangen. Alle fra mitt land kjenner liksom meg, uten at jeg kjenner dem, de sier "han er homofil, han er homofil". De sier han er muslim, hvordan kan han være homofil? Jeg skal drepe ham, slik sier de. De vil ikke gjøre det her, det vet jeg, men jeg er redd og lei meg. Jeg liker ikke å være homofil, men jeg kan ikke velge det selv.*
>
> Forsker: Har du angst for at noen skal komme og ta deg?
>
> *Jeg er jo trygg, men kroppen min har hatt så mye problemer, så mange har mobbet meg og sagt at de skal knulle meg og at jeg skal dra til helvete. Du kan ikke møte gud, du kommer til helvete. Jeg er så redd selv, jeg er født homofil, jeg er mislykket, jeg har problemer med mange ting.*
>
> Forsker: Drømmer du …?

Ja.

Forsker: Hva er drømmene dine da?

Bare overgrep og at folk mobber meg, skjeller meg ut.

Bashir lever med en omfattende utrygghet og selv drømmene hans er fylt av grusomheter og overgrep. Han føler aldri at han helt kan slappe av. Intervjuet med Bashir er også det vanskeligste intervjuet å gjennomføre, fordi han i en alder av 20 år er så preget av tapsfølelse og av at han sliter med å finne fotfeste i livet.

Forsker: Hvordan tenker du om livet ditt fremover?

Jeg hater livet mitt, men jeg lever her og jeg er homofil, spørsmålet er – jeg vet at jeg bor i Norge og skal ha frihet, men fordi de andre mobber meg, jeg har knust hjerte, jeg har problemer her og jeg kan ikke … noen sier at jeg kommer til helvete og det er trist, jeg har tenkt at jeg er mellom liv og død. Jeg liker jo livet mitt også. Jeg har problemer, men er glad i livet mitt.

Noe av den samme dobbeltheten preger livet til Zaid (29), også han har flyktet fra uroligheter i sitt eget land. Zaid har flyttet ut fra kjæresten sin, som utsatte ham for grov fysisk vold flere ganger. Etter å ha vært en periode på krisesenter, er han overført til NAV som skal hjelpe ham med et sted å bo. Når vi treffer ham har NAV enda ikke funnet noe sted Zaid kan bo, og han må flytte fra hotell til hotell. Intervjuet ble gjennomført med tolk.

Forsker: Jeg vil nå spørre deg om hva du tenker om din nåværende situasjon?

Veldig dårlig. Han sier at selv når han levde i hjemlandet var det et så, så, så mye bedre liv enn det han har her på alle måter. Han sier han kom ikke til Norge for å spise, drikke og bo på et hotell, jeg ville komme hit og være en del av samfunnet, å gi noe tilbake til samfunnet og være en del av det funksjonelle i samfunnet og ikke sitte på et hotell og vente.

Flere ganger i intervjuet sier han at han hater alt. Han kom til et fredelig land med respekt for homofile, fant en leilighet og flyttet sammen med kjæresten sin. Men nå, som et resultat av volden, opplever han at han sitter tilbake med ingenting.

Som innvandrer kan opplevelsen av isolasjon og ensomhet bli overveldende, fordi kontaktnettet i stor grad er knyttet til ektefellens nettverk. Deo kom til Norge for å gifte seg, og etablerte seg alene i et nytt miljø hvor kona både hadde sin egen familie rundt seg, og all kontakt med de andre i miljøet. Da Deo valgte å flytte ut på grunn av de omfattende truslene og volden, forlot han også hele det kontaktnettet som han hadde hatt i de årene han har bodd i Norge. Familien ba de andre i miljøet om ikke å ha noe mer med ham å gjøre.

Jeg gråter fordi jeg er veldig ensom, jeg kommer til Norge og har ingen venner og har bare henne og familien hennes. Jeg har jo ikke noe annet,

jeg gråter og jeg har ingen å snakke med. De andre vil ikke snakke med meg.

Deo gråter flere ganger under intervjuet. Selv om han har flyttet ut og volden har opphørt, blir han stadig kontaktet av eks-kona med trusler. Det som nå oppleves som verst for ham er at de har begynt å true familien i hjemlandet. Konas venner forteller familien hans i hjemlandet at de skal drepe Deo, og de truer Deo med at de skal drepe søsteren hans i hjemlandet.

Etter at Deo kom til Norge har han hatt flere jobber. Det var nødvendig for å kunne sende penger til familien, og for å kunne tilfredsstille konas krav. Nå har han én jobb og trives godt. Han forteller at det er jobben som holder liv i ham. Der har han kollegaer og det han kaller sin eneste venn. Utenom jobben er han fremdeles helt alene og frykter for å gå ut.

Som vi var inne på i forrige kapittel trekkes jobben fram som viktig for mennene. De som har hatt en jobb, har klart å opprettholde jobben, selv om det av og til har vært svært vanskelig. Jonas forteller at han i perioder måtte sove flere dager i en container fordi kona hadde kastet ham ut, og han passet godt på at ingen skulle oppdage det. Andre ganger jobbet han kontinuerlig for å tilfredsstille konas behov for penger og forteller at han en gang "endte opp med å sove bare noen få timer på 14 dager".

6.3 Mannlig(hetens) sårbarhet

Hverken i folkelige forestillinger eller i mannsforskning er sårbarhet et framtredende aspekt knyttet til mannsrollen. Tvert imot, forskningen på menn har heller vært opptatt av menns styrke og mot, eller kanskje vi skal si menns ønske om å vise styrke og mot. Allerede en av de første studiene av menn og maskuliniteter viste tydelig hva som senere har vært gjeldende fokus i kunnskapsoppbygging om menn. I sin bok *The male sex role* fra 1976 deler den amerikanske sosiologen Bob Brannon opp mannligheten i fire kategorier. Disse er *No sissy stuff* (altså hold deg unna alt som smaker av feminitet), *The big wheel* (altså kampen for suksess og status), *The sturdy oak* (altså sørg for alltid å være tøff og ha kontroll, gjerne over både deg selv og andre) og til slutt, men ikke minst *Give'em hell* (altså vær modig, vis aggresjon og hold deg kampklar). Det var nok både en vesentlig grad av stereotypisering og en viss grad av ironi i Brannons kategorier. Imidlertid vil nok svært mange fremdeles si at det er noe i denne forståelsen når man ser på den måten mannligheten utfolder seg i verden, både i fiksjonen og i den virkelige verden.

Også hos andre mannsforskere er fokuset i stor grad rettet mot hegemonisk mannlighet. Når vold er tema er fokuset rettet mot menn som utfører vold, og, svært sjelden mot de mennene som faktisk blir utsatt for volden. I vårt materiale får vi imidlertid et innblikk i den mannlige sårbarheten. Mennene er utsatt for systematiske overgrep, og de ønsker ikke å svare på denne volden med vold og slik knytte seg til noen nedarvede forestillinger om maskulinitet. Tvert imot viser flere av mennene vi har intervjuet en sterk vilje til å forstå sin partner og vise

omsorg og kjærlighet for partneren. Flere svarer for eksempel på spørsmål om hvorfor de ikke har anmeldt volden til politiet at de ikke vil utsette partneren for den belastningen en eventuell anmeldelse vil kunne få, det være seg i forhold til arbeidsgivere, i forhold til barna eller andre sosiale forhold.

Petter er en av de mennene som i flere år har stilt opp for kona si og hjulpet henne med hennes problemer på tross av at hun har utsatt ham for fysisk og psykisk vold over flere år. Siden hun har åpenbare problemer selv (driver blant annet med selvskading) har han tatt henne til både lege og psykolog og prøvd å få hjelpeapparatet til å stille opp for henne. På spørsmål om hvorfor han ikke har anmeldt henne etter episodene med grov vold, så svare han at "dersom jeg anmelder henne for vold, så vil jo det skape trøbbel og konsekvenser senere for henne i arbeidslivet", og det ønsker ikke Petter. At hun har åpenbare vanskeligheter selv, gjør at Petter forstår henne og forsøker å hjelpe henne, med de konsekvenser at volden mot ham i realiteten blir underkommunisert.

Vi nevnte Carlos tidligere, som er på krisesenteret fordi moren i flere år var utsatt for vold. På tross av omfattende erfaring med vold i familien gjennom hele oppveksten, viser Carlos, på tross av sin unge alder, en utrolig forståelse for voldsutøver. Han har i flere omganger gått i mellom stefaren og moren, stoppet situasjoner som lett kunne eskalere, snakket med stefaren om problemene hans, og også fått ham til å snakke om hans erfaringer med seksualisert vold fra sin far. Carlos har også utsatt utdanningen sin for å kunne være hjemme og sikre at ikke moren utsettes for mer vold. Selv om både politi og andre instanser har vært involvert, har Carlos' innsats vært helt avgjørende for hele familien. Carlos er også en av dem som var svært lettet og glad over å kunne komme på et krisesenter, og få den støtten de der fikk.

Et av spørsmålene vi stilte mennene var om det å bli utsatt for vold hadde hatt noen betydning for deres identitet som menn. Vi ønsket å få mennene til å reflektere over sin egen opplevelse av seg selv som mann og det å være utsatt for vold, nettopp for å utfordre stereotypiene om mannlighet. Jonas fortalte om en psykolog han hadde vært hos som hadde liten forståelse for at han levde så lenge i et voldelig forhold.

> Forsker: Du nevnte han psykologen sa at det er ikke menn som blir i slike forhold med så mye trakassering., men har du noen tanker for hvordan dette her har påvirket din identitet som mann når du har vært utsatt for partnervold på denne måten?
>
> *Jeg vet at jeg har tenkt på det. Hva det har gjort med meg som mann? Jeg vet ikke.*
>
> Forsker: Jeg tenker kanskje at det ikke er så lett å svare på det, men det er jo gjerne noen sjablongforestillinger om at menn ikke finner seg i sånt eller.
>
> *Jeg var sånn selv en gang i tiden. Men det krever styrke å ikke slå. Det har jeg ofte tenkt. Jeg har brukt mer krefter både psykisk og fysisk på å ikke slå igjen. Så jeg har ikke – hva det har gjort med meg som mann, jo jeg har en utrolig mental styrke og jeg har brukt utrolig mye krefter på å ikke slå. Det hadde vært mye lettere for meg å slå.*

Jonas hadde tenkt over forholdet mellom mannlighet og vold, og han reflekterer nettopp over den forventningen som egentlig ligger i det å være mann i samfunnet vårt – han tenker at det hadde vært mye lettere for ham å slå. Likevel velger Jonas en annen løsning, nemlig å ikke bruke vold, og mobiliserer mye styrke for å la være å svare med vold på den omfattende trakasseringen og volden han har blitt utsatt for gjennom flere år. Men det gjør ham også svært sårbar, og konsekvensene er at han nesten utsletter seg selv i forsøket på å forstå og leve med volden. Han tenkte mange ganger at det ville være bedre bare å dø, og i ettertid kan Jonas se at han nærmest ble selvutslettende i sin måte å være på.

Det er nødvendig å reflektere litt over dette spørsmålet om volden hadde betydning for de voldsutsattes identitet som mann. For oss var dette et av de vanskeligste spørsmålene å stille, og vi ser når vi hører gjennom intervjuene etterpå at vi nærmest har kviet oss for å stille det, og av og til har vi omformulert spørsmålet slik at vi ikke stiller det direkte knyttet til deres mannlighet, men heller har spurt om volden har hatt betydning for dem som person. Dette sier mye om forestillinger og forforståelser når det gjelder synet på mannlighet. Det kan se ut som om bare å stille spørsmål *om* dette har hatt betydning for dem som menn, er en antydning om at deres mannlighet er svekket. Denne forutinntattheten er helt vesentlig for å kunne forstå mannlighetens sårbarhet

Å bli utsatt for vold, og ikke være den som utøver vold, å være mottaker og ikke giver, å være utsatt og ikke utøver, å være passiv og ikke aktiv, kan være en vanskelig erkjennelse for menn. Også Fjell er inne på denne problematikken i sin bok om mannlige ofre: ”Menn som ikke forsvarer seg, men forholder seg passivt antyder noen forskyvninger i forståelsen av maskulinitet” (Fjell, 2013:139). Når det gjelder vold er det to forhold som gjør dette vanskelig. For det første en århundrelang idehistorisk forestilling om menn som aktive, handlende, maktfulle og i kontroll, og for det andre en førti år lang feministisk tradisjon om at det bare er kvinner som utsettes for vold i nære relasjoner. Begge deler er problematiske forestillinger, og begge deler medvirker til at det er vanskelig for menn å tro på seg selv og å bli trodd av andre når de forteller at de blir utsatt for vold av sin kjæreste. Mange av mennene har ikke vært klar over at det de har blitt utsatt for faktisk er vold, fordi de ikke har hatt språk og begreper for det.

Det viktigste ved denne undersøkelsen er kanskje å bidra til å sette ord på den erfaringen mange menn faktisk har. Fjell kommenterer når det gjelder mennenes språkbruk: ”Med unntak av noen få menn, som i selve intervjuet resonnerer seg frem til at de er utsatt for vold, er dette et begrep som mennene ikke bruker. Snarere trekkes frem betegnelser som blant annet ”galskap”, ”surhet” og ”manipulering” (Fjell, 2013:138). Flere av mennene vi har intervjuet har først begynt å kalle det vold etter at de har vært på krisesenteret og kunnet snakke om erfaringene sine, og dermed sette dem inn i et større perspektiv.

Derfor var det kanskje ikke helt overraskende at vi ikke får så mange fyldige svar på spørsmålet vårt. Flere av mennene svarer at de ikke har tenkt noe på det. Noen svarer at de ikke synes det er flaut eller at de føler skam, mens andre

opplever volden som svært nedverdigende og skamfull. Flere av dem synes volden har vært vanskelig å snakke om, men at de har møtt stor forståelse når de endelig har snakket med familie eller venner om hva de har vært utsatt for. Den mest omfattende dialogen om temaet kom i samtalen med Daniel:

> Forsker: Kan jeg spørre deg om du har stilt deg spørsmål som: hvorfor skjer dette med meg og hvem du er som person, som mann …
>
> *Jeg mistet min personlighet, jeg brukte å være glad og være ute med venner som 23-åring og til tider føler jeg meg som en kvinne med 10 barn som er støkk i et forhold fordi hun ikke vil at ungene skal miste faren, noe sånt om du skjønner hva jeg mener. At jeg ofrer noe for å være der, jeg forstår nå at jeg ikke bør bruke tid på dette, jeg burde være glad og ikke bekymret meg over en partner som vil ta livet av seg og tvunget til sex og spyttet på. Jeg stilte spørsmål om meg selv og så kom jeg til det at dette er ikke slik jeg brukte å være, dette er ikke noen som jeg er.*
>
> Forsker: Noen menn har fortalt at å bli slått som mann kan ta fra en mannligheten. Fordi dette skal liksom ikke skje med menn, som du nevner når du søker på nettet, så finner du informasjon om kvinner som utsettes for vold. Har du tenkt noe over dette?
>
> *På nettet er det jo også noe for menn, men for det meste er det tilbud til kvinner. Men jeg har ikke følt meg mindre mann fordi jeg er ganske åpen om at dette kan skje med hvem som helst, det kan skje med kvinner og det kan skje med menn. Men dersom noen ser en kvinne slå en mann på gaten, vil folk stoppe opp: her skjer det noe, han har sikkert vært utro eller.. Dersom de ser en mann slå en kvinne – ring politiet!! Det er sant for samfunnet er slik. Dersom de ser en mann bli slått, han er en mann, han vil ikke bli skadet, han må være en mann og bare tåle det. Men dersom det er omvendt. Men for meg er det det samme og det får meg ikke til å føle meg som mindre mann eller … nei, jeg var åpen, dette kan skje med hvem som helst. Jeg skammer meg heller ikke fordi dette har skjedd. Fordi jeg er homo og dersom dette skjer i et forhold – det kan skje.*
>
> Forsker: Kanskje det er en annen situasjon dersom du er i et heteroseksuelt forhold og du blir slått av en kvinne, jeg vet ikke.
>
> *Ja, selvsagt, det er jo noe annet å snakke om at du har blitt banket opp av kona. Det er vanskelig å snakke om.*

De tre mennene som har vært utsatt for vold fra sin mannlige partner opplever ikke at dette har hatt betydning for deres følelse av seg selv som mann, selv om livssituasjonen deres er svært dårlig på grunn av volden de har blitt utsatt for. Når relasjonen er mellom en kvinne og en mann ser mennene ut til å være mer preget av den heteronormative forståelsen av maktrelasjonen mellom kvinner og menn, og i en slik relasjon er det ikke mennene som utsettes for vold.

Line Bjerkeseth stiller også spørsmål om mennenes opplevelse av seg selv som mann i masteroppgaven *Den mannlige offerrollen* (2010). Heller ikke Bjerkeseth finner at volden truer deres selvfølelse som menn. Mennene hun

intervjuer definerer mannsrollen som omsorgsfull, ivaretakende, kjennetegnet av åpenhet, integritet og at man skal være i stand til å snakke om følelser (Bjerkeseth, 2010:77). På den ene siden, hevder Bjerkeseth, så underkommuniserer mennene alvoret i volden og tenderer mot å bagatellisere den volden de har blitt utsatt for, på den andre siden så opplever de det ikke som truende å snakke om det. På tross av at vold mot menn har vært usynlig i forskning, i samfunnsdebatt og i den historiske diskursen om menn, virker det som mennene i stor grad er i stand til å snakke åpent om egne voldserfaringer uten å definere seg selv som offer. Men de underkommuniserer samtidig alvoret i volden de blir utsatt for.

De mest påtagelige konsekvensene av volden er tilbaketrekning og ensomhet. Selv om mennene ikke knytter det direkte til sin opplevelse av seg selv som mann, ser det for oss ut til å være en sammenheng mellom deres ønske om å opprettholde en verdig mannlighet og en eller flere av følgende forhold:

- at de ikke erkjenner for seg selv at det de blir utsatt for er systematisk vold før volden blir livstruende
- at de holder det for seg selv svært lenge og tenker at dette skal de håndtere
- at de opplever seg ensomme og isolerte
- at de trekker seg tilbake fra sosiale situasjoner og ikke blir med på aktiviteter som de ellers ville deltatt på
-

Jonas sier at ”*jeg prøver å ikke ha personlige forhold, jeg prøver å ikke involvere meg i andres liv*” og føler at han blir selvutslettende. Petter forteller at han ”skyr konfrontasjoner”, Deo følte seg veldig ensom og Arild forteller han var kuet i forholdet, mens flere av mennene enten fryktet for sitt eget liv eller ønsket å dø.

6.4 Erfaringer med krisesenter

I intervjuene uttrykker mennene stor tilfredshet med den hjelpen de har fått fra sentrene. Noen av mennene er ikke helt fornøyde og noen har også forslag til forbedringer, noe vi skal komme tilbake til, men det overordnete bildet er at krisesentrene på flere måter har vært helt vesentlige for mennenes syn på seg selv, forståelsen av hva de har vært utsatt for og hvordan de skal komme seg videre i livet. Både de norske og de utenlandske mennene er i all hovedsak fornøyd med tilbudet.

Dette stemmer godt overens med funnene i rapporten *Menn på krisesenter*. Forskerne skriver: ”For i det store og hele kan vi si at de fleste mennene var positive til krisesentrenes innsats, og noen kunne ikke få rost sentrene nok” (Grøvdal og Jonassen, 2015:73).

Arild forteller at han er ”veldig fornøyd” med oppholdet på senteret. Bashir forteller at «de var hyggelige og så var det trygt», Deo understreker at ”de har hjulpet meg veldig mye, og så er de veldig snille”, Ali sier at ”jeg ble godt

mottatt, det var veldig fint at man kan føle seg slik at man har noen som kan hjelpe en i denne vanskelige situasjonen".

Når vi spør Jonas om hva han tenker om den hjelpen han fikk svarer han:

> *Jeg hadde nok ikke sittet her i dag uten den hjelpen. Det viktigste de gjorde for meg var vel egentlig å begynne å innse hvilket liv jeg hadde levd. Det tok lang tid før jeg ville innrømme at det hadde vært noe som kalles vold fra hennes side. De lærte meg også – de brukte mye tid på å kjefte på meg, utrolig nok, de lærte meg hvor mitt ansvar begynner og hvor det slutter. Jeg kan ikke ta ansvar for de tingene hun gjør og i hvert fall ikke de tingene hun gjør når jeg ikke er tilstede.*
>
> Forsker: De fulgte deg opp da?
>
> *Ja, jeg tror ikke jeg hadde klart dette uten dem, i ettertid så tror jeg at – dersom jeg hadde klart meg uten dem, så tror jeg ikke at jeg hadde vært en helt grei person i dag, spesielt mot kvinner. Det var en fordel med det fordi – som sagt jeg kjenner jo en del andre menn i samme situasjon, jeg treffer noen rundt. Mange av de er jo regelrett kvinnehatere. Jeg ser kvinner som er utsatt som er mannshatere, og det er veldig lett å gå inn i den. Nå var det tross alt kvinner som tok imot meg, det er kvinner jeg har snakket med.*

Jonas opplever at han har en helt annen forståelse av seg selv og av det han har vært gjennom etter oppholdet på krisesenteret. Han er glad for at han kom seg dit for det var med nød og neppe, ifølge ham selv. Først ble han nærmest tvunget av moren sin til å ta kontakt, og hun kjørte ham ned og satte ham på trappa utenfor. Der møtte han en bekjent, som også bodde der, men han fortalte henne at han ikke hadde tenkt seg inn, han skulle bare se, men så fortalte han sin historie og hans bekjente begynte å dra ham opp trappa. Jonas forteller:

> *Så begynte hun å dra i meg og ville hale meg opp trappen og jeg holdt igjen. Jeg sa: du får ikke meg inn der, i hvert fall ikke – jeg vet at du bor her, du tar ikke meg inn der. Da ringte hun på døren og så kom en ansatt ut, hun dro meg regelrett inn og dyttet meg inn døren. Men jeg var så sikker på at den plassen der, den er ikke for meg, jeg var redd for å bli beskyldt for noe og at jeg skulle få høre hvor snill og grei kona mi var.*

Da han kom inn på samtalerommet skalv han så mye at han sølte kaffen ut over gulvet. Han var livredd. Jonas ville ikke snakke om volden, og slik vise sin egen sårbarhet. Han var også redd for ikke å bli trodd. Jonas forteller selv at han var redd for at de skulle si at kona hans er jo bare snill og grei, og at det er han som er problemet. Så sterkt innarbeidet er ideen om hvem den skyldige er i vold i et forhold mellom mann og kvinne, at de mennene som selv blir utsatt for det, tenker at de aldri vil bli trodd. Det kan også tenkes at nettopp det kvinnefellesskapet mange forbinder med krisesenteret øker angsten til Jonas.

Også for Petter var senteret av vesentlig betydning, og også han synes det var vanskelig å ta den første kontakten.

Før jeg dro hit, så føltes det veldig nedverdigende, det gjorde det. Men på den annen side, når jeg først kom hit og ringte på døra og gikk opp til samtalerommet, så var det akkurat som å miste 1000 kilo fra skuldrene. Det ble en sånn lettelse og kunne sitte der og så sier de at: du kan sove her. Det var deilig fordi da følte jeg meg så fri. For meg var det som å sitte i himmelen.

Kombinasjonen av uvisshet om hva de går til, generell manglende kunnskap om krisesenteret, og det at de blir mottatt på en profesjonell og omsorgsfull måte, får stor betydning for mennenes fortolkning av møtet med senteret. De har lave eller ingen forventninger, og i Jonas tilfelle, negative forventninger. Når de da blir møtt med støtte og anerkjennelse, gir det en følelse av å komme til «himmelen». De mennene vi har intervjuet ser på mange måter på seg selv som heldige utvalgte som fant fram til senteret, og de er takknemlige for at noen i det hele tatt ville snakke med dem og ta dem på alvor.

6.4.1 Ønske om separate botilbud og utilstrekkelig hjelp

Carlos (22) er i en litt spesiell situasjon fordi han er voksen, men kom til krisesenteret sammen med moren og broren sin. Carlos sin historie illustrerer utfordringer i hvordan krisesenteret er organisert. Ettersom Carlos var over 18 år, måtte han bo for seg selv på mannsavdelingen, han kunne ikke bo sammen med moren og lillebroren. Carlos var i en situasjon hvor hele familien var utsatt for vold fra far og stefar. Mannsavdelingen er fysisk atskilt fra kvinneavdelingen, og siden det ikke var noen andre menn som bodde på senteret de ukene Carlos var der, bodde han alene. Moren fikk imidlertid besøke ham på mannsavdelingen, men Carlos fikk ikke besøke moren på kvinneavdelingen. Dette viser hvor problematisk skillet mellom botilbud for menn og for kvinner kan være. Fordi Carlos ble definert som en mann, kunne han ikke sette foten innenfor kvinneavdelingen og delta sammen med familien sin på de sosiale aktivitetene som ble arrangert der. Likevel er Carlos svært fornøyd med den profesjonelle hjelpen han fikk:

Forsker: Du kom jo som et voksent menneske. Tok de seg av deg også, eller tok de seg bare av mammaen din. Det er jo et viktig spørsmål for meg.

Ja, jeg følte virkelig at når de hadde samtale med meg, så var det jeg som var fokuset og det var jo selvfølgelig snakk om hele sammenhengen, men de ville ivareta meg. De luftet noen ideer om at kanskje jeg kunne bo for meg selv og satse mer på meg for jeg skulle ta opp noen eksamener og sånn. Men det var ikke noe jeg ville, men de ville jo i hvert fall ivareta mine interesser utenom mamma sine. Jeg følte at de tenkte sånn.

Forsker: Ja, for dette er ganske traumatiske situasjoner som du har vært igjennom i flere år?

Ja.

Forsker: Så det er viktig å møte det også, å se det.

Jeg følte de møtte meg på det. Ja. Det var jo utrolig snilt at det finnes et sånt tilbud. Hva skulle skjedd? Hva skulle vi gjort? Det var jo helt fantastisk. Virkelig.

Noen av de andre vi intervjuet tok også opp dette med separate enheter. Petter fortalte at en dag det var grillkveld, fikk han ikke være med. Isteden kom de inn med grillmat til ham. Petter synes dette var både kjedelig og leit, og skjønner ikke hvorfor ikke han kunne være med. "*Vi kunne jo faktisk ha noe å snakke om, de kommer jo hit på lignende grunnlag som meg*", kommenterer Petter. Ut fra mennenes perspektiv er det vanskelig å forstå den lovpålagte segregeringen mellom kjønnene.

Også Ali reflekterer over denne forskjellen. Han synes det hadde vært bra om noen spisetider kunne være felles og at kvinnene og mennene kunne møtes noen timer på ettermiddagen. "*Hvorfor kunne vi ikke spise fellesmaten sammen?*", spør han. Ali er heller ikke misfornøyd med oppholdet, tvert imot, men han mener det er forbedringsmuligheter. Han kommenterer også at han opplever at det er forskjellig behandling av kvinner og menn, "*kvinnene her får hjelp raskt og med en gang*".

De fleste mennene som bodde på senteret bodde stort sett der alene, og måtte klare seg selv. Det at mennene isoleres fra et større fellesskap på senteret, forlenger på sett og vis den ensomheten mennene opplevde før de kom på senteret. Ut fra den sårbare situasjonen mennene er i anser vi dette som problematisk.

Den tydeligste kritikken av behandlingen ved krisesenteret kommer fra Zaid og Daniel. Da Daniel ringte kommunens krisesenter og ba om hjelp, fikk han til svar "at tilbudet de hadde var for kvinner". Selv om Daniel ikke hadde noe sted å bo, fikk han ikke tilbud om å bo på senteret, og ble heller ikke informert om at kommunen har plikt til å finne et sted til ham. Krisesenteret ba ham kontakte Røde Kors eller noe annet. Daniel er kanskje en av de mennene i undersøkelsen vår som var utsatt for den mest omfattende volden, og han har selv ingen forklaring på hvorfor han ble avvist av krisesenteret.

Senteret lovte også å ringe tilbake, noe de ikke gjorde. Daniel var utrolig skuffet over dette, men fikk heldigvis svært god hjelp av *Skeiv verden* da han kontaktet dem. Daniel er også den eneste som sier at han ikke kan anbefale andre menn å kontakte krisesenteret.

Zaid synes han fikk helt fantastisk hjelp av krisesenteret, men så, etter at han hadde bodd der i fire uker, fikk han plutselig beskjed om at han måtte flytte ut dagen etter. Dette kom som et sjokk på ham og situasjonen hans forverret seg betraktelig. Han fikk beskjed av krisesenteret om å oppsøke NAV, og at NAV skulle finne et bosted for ham. Hele situasjonen hans etter at han ble kastet ut fra krisesenteret gjør at han under intervjuet forteller at han nå har det svært dårlig og "hater alt". Zaid opplever at senteret ga ham dårlig informasjon og han forstår ikke hvorfor han ikke kunne bo der lenger.

6.4.2 Anbefaler krisesenter til andre menn

Alle mennene utenom Daniel anbefaler menn i lignende situasjoner å kontakte krisesenteret. De fleste påpeker samtidig at det er vanskelig å finne fram til sentrene. I all hovedsak er informasjonen slik at det virker som om tilbudet bare er for kvinner. Både barnevern, familievernkontoret og til og med politiet har fortalt enkelte av mennene at krisesenteret bare er for kvinner. Deo forteller:

> *Det er mange som spør meg. Hvordan kan du – det er ingen som har hørt at mannfolk kan dra på krisesenter. Det er første gang noen hører. Politiet sa til meg med en gang: Krisesenter? Nei, det er bare for damer.*

Når selv sentrale instanser som politiet ikke vet at kommunene, etter den nye krisesenterloven fra 2010, er forpliktet til å ha tilbud til både menn og kvinner, avdekker det et stort informasjonsbehov. Informasjonen må bli bedre, også på sentrenes hjemmesider.

Flere av mennene påpeker også at det hadde vært fint om det var menn som jobbet på sentrene. Selv om, som vi har nevnt, nesten alle mennene er svært fornøyde med den hjelpen de har fått, og de har blitt møtt av både kvinner og menn, etterspør de flere menn. På ett av sentrene var det en pensjonert politimann som var ansatt. I intervjuene blir han trukket fram og flere understreker hvor bra det var å treffe en erfaren og voksen mann. Her er det åpenbart noe flere av sentrene kan la seg inspirere av.

I rapporten *Menn på krisesenter* var mennene som ble intervjuet "svært fornøyde med både de kvinnelige og de mannlige ansatte", men ingen av mennene problematiserer mangelen på mannlige ansatte (Grøvdal og Jonassen, 2015:77). Hovedtendensen er at mennene er fornøyde og ikke reflekterer så mye over kjønnet på den personen de har snakket med. Det er grunn til å reflektere over hvorfor kjønnet da skulle ha større betydning når det er kvinnelige utsatte som besøker senteret. I Elin Skogøys studie av nettopp dette spørsmålet hadde kvinnene hun intervjuet ulike oppfatninger (Skogøy, 2009). Grøvdal og Jonassen spør også de kvinnelige *ansatte* på sentrene, og de har også ulike syn på om det er behov for mannlige ansatte.

Også Grøvdal og Jonassen tar opp denne diskusjonen, og påpeker motsetningen i synet på kjønn når det gjelder voldsutsatte. De skriver: "Mens det gjerne har vært hevdet at kvinner som er blitt utsatt for vold fra en mann må få slippe å møte menn på krisesenter (jf også krisesenterloven), får vi her inntrykk av at menn som har vært utsatt for vold fra en kvinne, helst bør møte kvinner på de samme sentrene" (Grøvdal og Jonassen 2015:78). Vi deler denne undringen, og mener at dette peker mot at det er nødvendig med en revidering av krisesenterloven i retning av større grad av integrering mellom kvinner og menn.

6.5 Oppsummerende kommentarer

Intervjustudien av mennene som har oppsøkt krisesenter, viser at også menn utsettes for systematisk og til dels grov vold, selv om det er den psykiske volden som er mest omfattende og dyptgripende i mennenes historier.

Mennene blir utsatt for vold både fra mannlige og kvinnelige partnere, men seksuell legning har lite med opplevelsen av volden å gjøre, å bli utsatt for vold har i stor grad fellesmenneskelige trekk. Den traumatiserende effekten som volden har på enkeltmennesket på mange måter er svært lik uansett hvilke forhold den utsatte lever under. Det er imidlertid én vesentlig forskjell på utsatthet hos homofile menn versus heterofile menn, og det er opplevelsen av seksuell vold. To av mennene med homofil partner har blitt utsatt for systematiske seksuelle overgrep, mens ingen av de heterofile mennene forteller om seksuelle krenkelser. Homofile menn kan derfor ha et mer komplekst voldsbilde.

Vi har bevisst rekruttert menn med innvandrerbakgrunn til studien. Også menn med innvandrerbakgrunn blir utsatt for vold både fra mannlig og kvinnelig partner, men i tillegg viser flere av intervjuene en mer kompleks situasjon med en mer omfattende angst for hva som kan skje med dem. Flere opplever at deres bosituasjon i Norge er truet, og uten fast oppholdstillatelse i landet er de redd for returnering hvis de flytter ut fra hjemmet – altså hvis de forlater det voldelige forholdet. De rapporterer også at de utestenges, og til dels mobbes, av folk fra samme land eller område. Dette gjelder både heterofile og homofile menn. Utenlandske menn er dermed ekstra utsatt for marginalisering og utestengelse, og vil trenge en ekstra oppmerksomhet fra hjelpeapparatet. Når det gjelder utfordringer med hensyn til oppholdstillatelse og ensomhet er det også typisk for kvinnelige brukere av krisentere med minoritetsbakgrunn.

Vi har også funnet en særegen form for vold som menn utsettes for, nemlig det vi har karakterisert som omsnuing av voldsforholdet. Det er et stort og vesentlig problem for mennene at deres kvinnelige partnere er dyktige til å snu om på virkeligheten og fortelle omverden at det er de som er utsatt for vold. Nettopp fordi den samfunnsmessige diskurs er slik at kvinnene har lett for å bli trodd, mens mennene ikke blir trodd, når det gjelder utsatthet for vold i nære relasjoner. Dette gjør at mennene føler seg ekstra hjelpeløse i disse tilfellene. De er selv med på å internalisere denne forståelsen, og uttrykker at ingen ting kan hjelpe for det er likevel ”ingen som vil tro meg”.

Et annet interessant funn er at på tross av volden de blir utsatt for, viser mennene en stor grad av omsorg og kjærlighet for partner, og forsøker å forstå og beskytte henne/ham. De ønsker for eksempel ikke å politianmelde volden av hensyn til partner. Denne omsorgen gjør det vanskeligere for mennene å oppsøke hjelp og ta vare på seg selv. De setter seg selv til side, og er tydelige på at de trodde de kunne håndtere volden de ble utsatt for, inntil den ble for grov eller farlig.

Vi ser at volden er mer mangefasettert enn det vi tidligere trodde, og at studien gir oss et rikere bilde av den volden som foregår i nære relasjoner. Ved å ta

dette innover seg vil vi som samfunn også være bedre i stand til å hjelpe dem som utsettes for vold i nære relasjoner.

7 Menn som har benyttet tilbudet ved sentre mot incest og seksuelle overgrep

Kapitlet bygger på intervjuer med 10 män som har sökt hjälp för sexuella övergrepp. Merparten av dessa män har även upplevt andra former av fysiskt och psykiskt våld, liksom omsorgssvikt. Samtliga dessa typer av erfarenheter beskrivs här ingående, liksom de olika konsekvenser detta har haft för männen. Avslutningsvis återges männens erfareneheter av samhällets olika vård- och hjälpinstitutioner, inklusive Centren mot incest och sexuella övergepp, samt tankar om hur detta bemötande kan förbättras.

Även om följande avsnitt bygger på intervjuer med dessa män som sökt hjälp på grund av att de utsatts för sexuella övergrepp, bör det betonas att inga strikta gränslinjer kan dras mellan olika former av våld. Som framgår på annat håll i denna rapport finns det män i studien som sökt och erhållit hjälp på andra kriscentra för fysiskt och psykiskt våld, men även kan ha erfarenheter av sexuella övergrepp. Å andra sidan är det ytterst vanligt att de män som utsatts för sexuellt våld också utsatts för fysiskt våld. Så långt intervjumaterialet innehållet material som visat på, eller indikerat, psykiskt våld eller omsorgssvikt, har även detta uppmärksammats. En rad studier visar exempelvis att barn och unga som har utsatts för en traumatisk händelse ofta är utsatta för andra, liknande händelser, ett faktum som i forskningen beskrivs med begreppet polyviktimisering (Finkelhor et al., 2007).

Då man inom forskning de senaste decennierna även påvisat de djupgående psykologiska konsekvenserna även av psykiskt våld och omsorgssvikt, det vill säga inte enbart sådant våld som är fysiskt handgripligt och därför orsakar fysiska skador och smärta, har vi valt att så långt det finns täckning i materialet inbegripa även detta i föreliggande studie.

De flesta av männen som intervjuades var i medelåldern (mellan 36-48 år), med undantag av en något yngre man (28) och två, som var över sextio år. Sammanfattningsvis representerar männen ett relativt brett spektra av olika yrken och livssituationer. Några levde ensamma, med eller utan egna barn, eller var frånskilda. Andra var gifta eller levde med en käresta, med eller utan egna barn, styvbarn eller hade utflugna barn (och barnbarn).

7.1 Hvilken våld er mennen utsatt for?

Påfallande många av de intervjuade männen har erfarenheter från tidiga tonår eller strax innan de gått in i puberteten (10-15 år). I många fall har övergreppen skett eller inletts i denna ålder, även om de ibland fortgått även senare. Men det finns även de som utsatts för övergrepp ännu tidigare i barndomen och därför har sådana erfarenheter från mycket tidiga år i livet (4-12 år; 6-8 år). I par fall är det också erfarenheten av återkommande sexuella övergrepp i vuxen ålder, eller i ena fallet kanske snarare utpressning, som upplevts som kränkande och psykiskt påfrestande.

Omfånget av övergreppen männen utsatts för varierar starkt från att det rört sig om enstaka händelser (ibland i och för sig vid flera tillfällen), ett antal gånger under en begränsad period eller tämligen regelbundet med samma förövare under flera års tid. Det finns även de män som utsatts flera gånger av olika förövare.

Påfallande ofta, men långt ifrån i samtliga fall, kan de män som intervjuats också rapportera om andra former av våld under barndom och uppväxt. De har ofta egna erfarenheter av eller bevittnat skrämmande fysiskt våld, hotats och utsatts för psykologiskt våld, eller upplevt omsorgsvikt. Det senare kan ur ett utvecklings-psykologiskt och mänskligt existentiellt perspektiv också ses som en form av våld. Definitionen överensstämmer för övrigt med den som använts av Sogn och Hjemdal i en tidigare gjord rapport från ett pilotprojekt om våld mot män i nära relationer (Sogn og Hjemdal, 2010).

Förövarna har i regel funnits i släkten eller närområdet, men uppvisar relativt stor variation: i några fall har det varit fäder eller styvfäder som utfört övergreppen (3), i andra fall en onkel (3), eller så är det grannar och bekanta till någon av föräldrarna. Till den senare kategorin kan eventuellt en brevbärare och en scoutledare (speiderleder) hänföras. Många av förövarna är män men inte uteslutande. Här finns också i ett fall en väninna till fadern, i ett annat fall en något äldre flicka. För en av männen var det en moster (tante), som visserligen inte själv förgrep sig på sitt syskonbarn, men indirekt bidrog till skapandet av en övergreppssituation. I ett fall har det varit en svärmor som utsatt sin dotters man för oönskade sexuella handlingar under åratal. Nämnas bör också att en av de intervjuade männens mamma regelbundet slog honom, sonen, under barndomen. En annan moder hotade sin son och dennes bröder med faderns våld, när denne inte var hemma, och understödde på olika sätt de fysiska bestraffningarna av pojkarna.

7.1.1 Våldserfarenheter i barndomen

Sexuellt våld

Gemensamt för samtliga, vars berättelser här sammanfattas och analyseras, har utsatts för sexuellt våld under barndom och/eller ungdomstid. Som redan framgått varierar såväl omfånget av dessa övergrepp, tiden när under uppväxten de skett, liksom vem förövaren varit. Här är några av männens egna berättelser om sina konkreta erfarenheter.

Bjarnar (48) var som elvaåring tillsammans med sin far, som var anläggningsarbetare, ute på ett jobb hos en man i bygden. Vid något tillfälle blev Bjarnar lämnad ensam med denne man, som då tar honom med in i skogen, bakom huset där han bor. Elvaåringen blir avklädd och sedan utsatt för både oral och anal penetrering. Mannen som förgriper sig på honom säger att han ”var så fin som en liten jente”. Samma sak upprepas senare vid ett drygt halvdussin tillfällen med samma förövare, ackompanjerat av hotet att om pojken berättade för någon om det som skett, skulle han bli dräpt. Hot av nämnda slag

återfinns i flera av de intervjuade männens berättelser och är en av anledningarna till att de ofta länge hållit tyst om vad de varit med om.

Terje (46) blev första gången utsatt för sexuella övergrepp i nio-tioårs åldern, av en man som var granne och bekant till modern. Även om detta endast skedde vid ett par tillfällen, och innebar att Terje skulle beröra mannens kön, innebar det en skrämmande upplevelse, då han var så liten. Förövaren hade också en tendens att vara fysiskt våldsam, vilket Terje bevittnat i andra situationer. Senare när han fyllt tolv år, utsattes han återigen för övergrepp, denna gång mer ihärdigt och under en längre tidsperiod av en annan man. Även denne man bodde i grannskapet och var bekant med modern. Övergreppen, ofta orala, kunde ibland upprepas flera gånger samma dag, och varade till och från under minst ett halvår.

Kjartan (36) brukade vara med sin onkel, som jobbade i en kiosk på kvällarna, och fick då allt godis han ville ha. Onkeln körde även taxi och brukade hämta upp systersonen i sin bil. Kjartan sov ibland över hos onkeln, som drack mycket alkohol och tittade på pornografisk film. Det var oftast i samband med dessa övernattningar övergreppen skedde, men kunde även äga rum på dagtid. Det hela började redan när Kjartan var 4-5 år, fortsatte tills han var 11-12 år, men var som värst åren kring skolstarten.

Just kombinationen av ett överflöd av godis, läskedryck (brus), mat, som det bjuds på hemma hos förövaren, samtidigt som man tittar på porrfilm, återkommer i några av berättelserna.

I Odds (63) fall var förövaren en före detta väninna till fadern. Pojkens mor hade dött när Odd var tio år och därefter växte han upp ensam med sin far. Fadern kunde dock inte ge sonen den omsorg som ett barn behöver, och kunde egentligen inte ens ta hand om sig själv. Däremot hade han många, mer eller mindre tillfälliga relationer till olika kvinnor. När fadern inte längre var intresserad av en viss "vennine", tog hon sig i stället an Odd. Hon gav honom mat och tvättade Odd, något ingen annan gjorde. Tvättningen utvecklade sig efter hand till ett slags sexuellt förspel. I samband med tvättritualen onanerade hon Odd, ”og brukte meg i sengen og (...) *jeg skulle gjøre ting med henne som ja, gjorde det som man gjør da, ja fikk beskjed om å gjøre ting og så gjorde jeg det* (...)”. Det här fortgick under flera år tills han själv satte stopp för övergreppen.

Våldets olika spektra: aga, mobbing och psykiskt våld

Ett par, eller högst några få av männen, tycks ha växt upp under mer stabila och trygga förhållanden. Samtidigt finns det även här ibland tecken som kan tydas som att kanske inte allt stått rätt till. Bjarnar som växte upp i en synbart trygg och normal familj, och utsattes för övergrepp utanför familjen, fick inget gehör vare sig hemma eller i skolan, när han beklagade sig för den mobbning han utsattes för i skolan. Detta bidrog till att Bjarnar teg om övergreppen. Kjartan berättar att hans föräldrar hade bra jobb, och har förblivit gifta med varandra i alla år. Hemmet har i den meningen varit stabilt. Samtidigt har både Kjartan själv och hans två bröder blivit narkomaner. Anders (45) kan berätta om

en trygg uppväxt i ett litet samhälle i Nord-Norge, utan vare sig fysiskt våld eller sexuella övergrepp i den egna familjen (men väl av en onkel i en annan stad). Samtidigt antyds närvaron av ett starkt ordbruk hemma, bland annat med en skam- och skuldbeläggande kommunikation från en sliten och psykiskt instabil moder.

I de flesta andra fallen har uppväxtvillkoren varit mer instabila, ofta med inslag av uttalat våld.

Bredden av svåra barndomsupplevelser fångas väl av en av studiens äldre informanter, Odd (63). Som barn var han utsatt för både omsorgssvikt och för sexuella övergrepp. Dessutom präglade Odds skolvardag av, som han uttrycker det, en ”*helt forferdelig mobbing*”. Modern dog när han var i tioårsåldern och fadern kunde inte ge sonen den omsorg han behövde. Ingen tvättade Odd eller såg till att han hade ordentliga kläder, än mindre tröstade eller såg till att mobbingen i skolan fick ett slut.

Tre informanter berättar om regelbundet återkommande fysiska bestraffningar under uppväxten. Sølve (61) utsattes för en sexualiserad form av stryk av fadern, som suddar ut gränsen mellan fysiskt och sexualiserat våld. När Sølve eller någon av hans bröder hade gjort något som i deras strängt religiösa och auktoritärt styrda hem misshagade föräldrarna, tvingades de klä av sig nakna och gå och hämta den käpp, som användes vid bestraffning. Därefter gick man in i badrummet, där pojken som skulle straffas fick lägga sig i faderns knä. Bestraffningen inleddes alltid med frågan hur många slag som utdelats vid senast föregående tillfälle, varvid två extra slag adderades till den aktuella bestraffningen. Sølve märkte även att fadern fick erektion när han slog: ju hårdare han slog, ju kraftigare erektion fick han.

Odd blev slagen med ett bälte av sin pappa. ”*Han slo, han hadde hardslående argumenter*...” Ola (46) blev också ofta slagen, men av sin mamma. I det fallet tycks den fysiska bestraffningen ha skett mer nyckfullt och impulsivt. Mamma kunde slå utan att Ola som liten pojke egentligen förstod varför det skedde. I efterhand tolkar han det som att han inte förmådde leva upp till hennes standard för olika förmågor och beteenden. Samtidigt fick Ola egentligen ingen hjälp med att lära sig det som krävdes av henne. Det var mycket skrikande och emotionella övergrepp, berättar han, ofta under alkoholpåverkan. Rätt som det var kunde det också smälla fysiskt. Informanten beskriver sin mor som skambeläggande, labil och psykiskt frånvarande.

Att bevittna våld och sexuella övergrepp

Ola berättar också om en morfar, som i och för sig aldrig slog honom själv, men som generellt gärna drack och slogs. Morfadern var kroppsarbetare och oerhört starkt. De män som modern tog med sig hem, fick ofta smaka på morfaderns nävar. Ola beskriver sin mor som narcissist: ”*hun drev og dro inn menn hele tiden inn i leiligheten til bestefaren min og han slo dem ut igjen og jeg så på. Så det var mine 12 første leveår*.”

Även om Ola beskriver positiva känslor för sin morfar, så förefaller dennes våldsamhet också satt negativa avtryck i pojkens själ. Vid ett tillfälle då han exempelvis varit och handlat mat med morfadern, hamnar de på tillbakavägen i en ordväxling med några pojkar i en park. Det slutar med att morfadern klådde upp dem med en saftflaska. När Ola senare skulle ta saft hemma, upptäckte han att det var blod på flaskan. På frågan hur dessa händelser påverkat honom, svarar Ola att han nog redan då dissocierade från mycket av sina obehagliga upplevelser, det vill säga, han hade redan då utvecklat tendensen att avskärma sig och stänga av sitt känsloliv.

Joar (28) berättar att ända sedan han var liten har upplevt bråk och våld. Han såg sin mamma misshandlas av fadern och bevittnade hur brodern utsattes för incest av densamme, förutom att Joar också själv drabbades av samma saker. Olika former av sexuellt, fysiskt och psykiskt våld var en del av vardagen. Exempelvis så kunde fadern ta med sina båda söner i sin bil och kraftigt berusad köra längs vägarna i hög fart, vilket skrämde dem. Trots relativt tidig skilsmässa och flytt, letade fadern gång på gång upp familjen och fortsatte att terrorisera och plåga dem. Tyvärr blev situationen inte bättre med någon av de två nya män som modern i tur och ordning hade relationer till därefter, efter att hon lyckats skilja sig och komma ifrån sin förste man (Joars biologiske far). En av dessa män trakasserade pojkarna sexuellt, medan den andre var fysiskt och psykiskt våldsam, bland annat utsattes Joar för tvångsmatning. Modern våldtogs även medan barnen hörde på.

Att bevittna våld kan vara nog så skrämmande och ha liknande traumatiserande konsekvenser som att själv utsättas för detsamma, något som för övrigt betonas i DSM, den nordamerikanska psykitarins diagnosmanual. Terje berättar om en man som var bekant med hans barndomsfamilj. Även om ingen i familjen utövade våld, så drack mannen mycket och kunde dessutom vara våldsam (och förgrep sig även sexuellt vid ett par tillfällen på Terje). Våldet skedde inte i informantens eget bostad, men då de var på besök hemma hos mannen. Terje berättar att då ”*begynte han å krangle med en annen kompis, av denne fikk han rundhjuling, stryk. Han var råsterk sånn at han løftet kompisen opp og kastet ham opp på et gjerde*”. Detta var naturligtvis en skrämmande upplevelse för en nioårig pojke.

Det finns forskning som visar på olika former av negativa konsekvenser av att bevittna våld, liksom detta fenomens samband med andra former av våld. Bland annat finns dokumenterat ett tydligt sammanhang mellan egna erfarenheter av att bevittna våld och utsatthet för våld (Mossige och Stefansen, 2016). Barn som utsatts för våld av föräldrar löper även ökad risk för att utsättas för våld av jämnåriga (Mossige och Stefansen, 2007). Att vara vittne till våld och/eller att själv erfara våld i hemmet får allvarliga konsekvenser för barnen, eftersom hemmet är den viktigaste arenan för trygghet och utveckling (Thoresen och Hjemdal, 2014; Braarud och Nordange, 2011).

Som tidigare nämnts har begreppet polyviktimisering (Finkelhor et al., 2007) kommit att användas i forskningen för att beskriva det faktum, att den som exempelvis utsatts för någon form av våld, mycket ofta också upplevt annat

våld. Detta gäller flertalet män i föreliggade studie, och vi skall nu även se närmare på dessa mäns erfarenheter av mobbing och omsorgssvikt.

Mobbing och omsorgssvikt

I likhet med flera andra av de intervjuade männen blev Terje mobbad i skolan som pojke, *"fra første dag på barneskolen helt til ungdomsskolen. Daglig nesten. Jeg måtte gå omveier for å komme meg hjem, fordi det var noen som pleide å kaste stein etter meg."* Odd berättar om ständigt pågående och plågsam mobbing i skolan. Han bad om hjälp hos läraren utan att få gehör. I stället tog Odd saken i egna händer och beväpnade sig med en cykelkedja. När han vid ett tillfälle blev intryckt i ett hörn av sina klasskamrater, tog han fram och började slå omkring sig med cykelkedjan. Odd blev av läraren inkallad till rektor och fråntagen kedjan. Men då Odd inte upplevde att han fick hjälp någonstans eller kunde känna sig säker, beväpnade han sig nu i stället med en bajonett, som han bar dold i stöveln.

Erlend (41) berättar att hans frånskilda mor träffade en ny, mer stabil man när han själv var 12 år gammal, vilket gjorde att man flyttade till ett annat område. Men även nu var det mycket trakassering och mobbing. Man flyttade till en hård miljö. Erlend beskriver det som en nedvärderande trakassering som en vuxen kanske klarat att hantera, men inte ett barn. Bland annat kunde Erlend av sin grovt berusade styvfar tvingas tjänstgöra som chaufför, trots att han själv inte var mer än 13 år gammal. Efter en lång kvälls (olaglig) bilkörning orkade inte pojken längre, varvid styvfadern berusad fortsatte själv med bilen. Denne körde snart av vägen, men gav Erlend skulden för olyckan.

Mer än hälften av de intervjuade männen berättar om återkommande mobbing under barndom och skoltid. Man kan fråga sig om den finns ett samband mellan utsatthet för mobbing och sexuella övergrepp, om det är en slump eller delvis avhängigt den allmänt otrygga uppväxt som präglat flertalet informanters barn- och ungdomstid. Då vårt material inte är tillräckligt stort eller haft denna fråga som primärt fokus kan vi inte annat än påtala dess vanliga förekomst i intervjuerna. En indikation på den möjliga riktigheten av detta finns dock i den forskning som visar att barn med ambivalent tillknytning ofta är impulsiva och hjälpelösa, vilket i sin tur ofta gör dem utsatta för mobbing (Bunkholdt, 2000).

Terjes egna reflektioner över varför han själv blev mobbad är i detta sammanhang väl värda att återge:

> *Dersom man ser ut som et offer, så tar folk deg som et offer. Dersom du ikke ser ut som et offer, så går man tryggere dager i møte. Den erfaringen med å bli mobbet på skolen, de brukte å slå meg. Jeg satt jo hjemme og lagde sånne tegnestifter i klærne slik at dersom de slo meg så fikk de selv vondt. Men de gangene jeg hadde slikt under armene mine, så fikk jeg aldri juling. Fordi jeg var ikke redd for å få juling da.*

En tydlig och uttalad omsorgssvikt finns i flera fall med, som framskymtat ovan, och kan i några andra intervjuer anas. Skilsmässor bland föräldrarna under informanternas uppväxt och missbruk av alkohol eller droger i uppväxtmiljöerna är ofta redovisade. Flera av männen har en uppväxt utan nära relation till en far. Ett par av männen har å andra sidan tidigt förlorat sin mamma eller tappat kontakten med henne. Den stora majoriteteten av de intervjuade männens syskon (i de fall man har syskon) har också haft likartade svåra upplevelser, med snarlika negativa konsekvenser.

7.1.2 Konsekvenser av sexuellt och annat våld i barndomen

Oberoende av hur och när övergreppen skett, liksom omfånget och arten av dessa, har de i samtliga fall haft djupgående och varaktiga konsekvenser för alla de intervjuade männen. Mest dramatiskt beskriver Arnfinn (38) konsekvenserna av de övergreppen han utsattes för som 12-åring, som ett ”virkelig før og etter”. Efter en relativt harmonisk barndom skildes hans föräldrar när han var sju år. Men trots skilsmässan är det först med de sexuella övergreppen fem år senare, begångna under en period av Arfinns fotbollstränare, som livet tar en dramatisk vändning: ”*noen måneder etter det så raste jo alt det gode sammen. Det kommer klart frem i - ja, både legejournaler og politi og rus og alkohol og det er flere selvmordsforsøk og inleggelse på psykiatrisk [klinik] som 16 åring.*” Kjartan beskriver i lika dramatiska ordalag att det ”*har ødelagt alt i min fremtid. Livet mitt, jobb, familie, datter alt sammen. Hele livet mitt.”* I det senare fallet är det närmast hävandet av tidigare delvis bortträngda minnen och känslor av barndomens sexuella övergrepp, fem-sex år innan intervjutillfället, som delvis skapat den beskrivna situationen för Kjartan.

Även om konsekvenserna uppvisar stor variation beträffande *vilka* psykiska besvär och vilka slags relationssvårigheter som de intervjuade männen kämpat med, liksom symptomens varaktighet och omfattning, framgår med önskvärd tydlighet att erfarenheten av sexuella övergrepp påtagligt och på ett ofta plågsamt sätt senare präglat männens liv. Det handlar exempelvis om periodvis eller varaktig sömnlöshet, koncentrationssvårigheter och problem med ångest, i några fall mycket svår sådan.

Skam och skuld

I likhet med andra barn som utsatts för övergrepp eller exponerats för våld eller andra destruktiva beteenden, har de intervjuade männen även känt skam- och skuldkänslor över vad de upplevt. Denna säregna reflex att skämmas eller ta på sig ansvaret för vad andra utsätter en för, tycks vara en mycket vanlig och allmänmänsklig företeelse, särskilt för barn. Logiken tycks vara, att eftersom man utsätts för så hemska och negativa handlingar och omdömen, måste det vara något fel på en själv. Denna slags förenklade logik får dessutom ofta näring av att förövaren eller den bestraffande föräldern hävdar samma sak. När det gäller människor som utsatts för övergrepp tycks skam och skuld snarare vara regel än undantag.

Enligt studier av bland andra Mullender et al. (2003) och Steinsvåg (2007) upplever barn som växer upp med våld i familjen vanmakt och att världen i grunden är oförutsägbar. Inte sällan tar de på sig ansvaret för våldet, och känner skuld för att de gjort något fel som har bidragit till våldet. Detta påverkar barnets självbild och självkänsla, och barn med denna typ av erfarenheter beskriver ofta en påtaglig känsla av skam (Mullender et al., 2002; Steinsvåg, 2007). Detta är även synligt i vårt material.

Joar har i och för sig framför allt känt skuld gentemot sin mor och sina syskon - de var alla utsatta - över att han inte gjorde mer för att sätta stopp för styvfaderns våld och övergrepp, när han själv var i 13-årsåldern. Joar protesterade och försökte, men har efteråt tänkt att han borde gjort mer. Skam har också funnit kring de tidiga övergrepp han själv tvingats utstå. Terje som beskriver sig själv som väldigt blyg och lätt generad i unga år, tänkte skamfyllt i tonåren att alla nog kunde se vad han varit utsatt för (det vill säga sexuella övergrepp), att han var som en öppen bok. Särskilt som tonåring gick Terje nästan alltid med nedslagen blick.

Enligt forskning på området är vanliga konsekvenser av våld och övergrepp i barndomen problem med anknytning, socialt undvikande beteende, sömnsvårigheter, koncentrations- och aggressionsproblem, liksom ångest (Braarud och Nordange, 2011; Glad, Øverlien och Dyb, 2010). Som vi snart skall se nedan, i avsnittet om PTSD, är detta samtidigt vanliga symptom vid traumatisering (Scaer, 2005; van der Kolk, 2015).

Självkänsla, alkohol och droger

I princip samtliga här intervjuade män talar om att de har dålig självkänsla. På olika sätt har de slitit med känslan av att inte duga, inte vara tillräckligt bra. Även de män i vår studie som varit utsatta för partnervåld, kan berätta om upplevelser av otillräcklighet och att känna sig värdelösa. Flertalet män som utsatts för sexuella övergrepp, men inte alla, har i perioder också använt sig av exempelvis alkohol, smärtstillande medel, anabola steroider, hasch och/eller annan narkotika, för att hantera såväl detta (och) som andra svåra känslor. I flera fall har alkohol, och ibland även narkotika, funnits närvarande redan i den tidiga uppväxtmiljön.

Ett tidigt minne för Erlend är att han redan som treåring sitter på frysboxen och dricker öl, medan pappan pratar i telefon. Och fadern tillät detta. Över huvud taget präglas uppväxtmiljön av mycket festande och alkohol. Erlend var själv bara fyra, fem år första gången han drack sig full på en fest. Pojken var så berusad att han inte kunde gå ordentligt, utan raglade runt och föll omkull. Folk på festen skrattade och tyckte detta var lustigt. Även om detta fall är extremt, verkar tillgängligheten och närvaron av alkohol (ibland också narkotika), vara mycket vanlig i dessa mäns bakgrund.

Missbruk av olika berusnings- och bedövningsmedel är något som också senare funnits med i kortare eller längre perioder i männens liv, eller att de

åtminstone i vissa situationer behövt använda alkohol för att hantera sin osäkerhet och ångest (exempelvis i större sociala sammanhang). Arnfinn berättar att han började dricka regelbundet efter att han utsatts för övergrepp som 12-åring. När Arnfinn var 16 år hade han säkert redan 10 gånger varit i fyllecell. Som 21 åring påbörjades dessutom ett mångårigt narkotikabruk. Erlend gjorde en liknande missbrukskarriär med tilltagande alkoholbruk från 15-års ålder och framåt. Efter några år tillkommer också hasch, amfetamin, kokain och andra droger (”*jeg prøvde alt*”) in i bilden, ett missbruk han dock lyckas bryta vid 29-års ålder. Kjartan berättar att han började berusa sig redan som 12-13-åring. Han verkar trots rusbehandling fortfarande som 36-åring kämpa med att inte återfalla i narkotikabruk.

Även om majoriteteten av de tio här intervjuade männen i kortare eller längre perioder missbrukat alkohol och/eller narkotika, skall det framhållas att några av dem inte alls gjort det eller att deras användning av alkohol handlar om ett mer normalt och socialt accepterat bruk. Det finns för övrigt liknande tendenser att dricka för att döva smärtan och slippa ifrån plågsamma tankar hos andra män i vår studie än de som utsatts för sexuella övergrepp, om än inte lika accentuerat och framträdande.

7.1.3 Sociala konsekvenser

Att utsättas för våld och övergrepp tidigt i livet skapar ofta olika former av sociala begränsningar därefter. Från såväl modern psykologisk forskning om anknytning (Bowlby, 1994; Wennerberg, 2010) och psykoanalytiska studier av relationernas betydelse (Stern, 1995; Mitchel, 1988), som neurologisk och annan forskning om trauma (Scaer, 2001; Scaer, 2005; Gerge, 2010; van der Kolk, 2015), vet vi idag mycket om den avgörande betydelse karaktären av barns tidiga relationer till sina föräldrar och andra nära omsorgspersoner har på deras relationer till andra i vuxen ålder (Bunkholdt, 2000).

Precis som sannolikheten ökar för psykiska svårigheter för det barn som är utsatt för sexuella övergrepp, våld, mobbing, trakassering eller upplever omsorgssvikt, finns en förhöjd risk att barnets framtida sociala relationer påverkas negativt. Våra vuxna relationer har en tendens att anta liknande former som våra första, emotionellt betydelsefulla relationer till andra människor, särskilt de nära omsorgsgivande personerna. Inte så att senare relationer på ett överdeterminerat sätt skulle anta exakt samma former som våra allra första sociala erfarenheter, men här finns ofta ett samband.

De intervjuade männens relationer i vuxen ålder har ofta påverkats av de övergrepp och andra former av våld och omsorgsvikt de upplevt under barndomen, om än på lite olika sätt: en svårighet att känna tillit till andra människor generellt (vilket förstärks om dessa liknar den/de som utfört övergreppen, alternativt har samma kön som denne) är framträdande och vanlig. Svårigheter särskilt med nära relationer är en återkommande tematik, liksom obehag inför olika större sociala sammanhang. Arnfinn berättar

exempelvis att han visserligen har många bekanta, men få riktiga vänner, nu kanske egentligen bara en riktigt god vän. Annars är det här med vänner och familj lite av en drömvärld för Arnfinn. En annan man, Erlend säger mycket talande, ”*jeg slapp ikke noen inn. Jeg hadde så høye murer. Det var ingen som slapp inn, jeg stengte ned følelsene*”.

Vissa män som varit utsatta för övergrepp av män, när de var pojkar, kan ha speciellt svårt med relationer till just män, som Bjarnar här beskriver:

> *Nei, det er nok det her med å stole på folk, spesielt menn da. Jeg hadde jo ikke så mange venner da og ... de kompisene jeg har i dag, de møtte jeg jo i barndommen, men jeg har sikkert brent mange broer og holdt folk på avstand. (...)*
>
> Intervjuare: Er det lettere med kvinner?
>
> *Sikkert ikke bevisst, men ubevisst så er det nok det, ja. Jeg føler jo at jeg har lettere å ha tillit til kvinner enn menn, jeg har jo mer kvinnelige venner og kompiser enn mannlige.*

Odd med en motsatt övergreppshistoria, det vill säga att han i barndomen blev utsatt för övergrepp av en vuxen kvinna, säger sig sedan alltid ha varit rädd för kvinnor och ha svårigheter att relatera till dem. Ungdomens erfarenheter med flickor var också dålig. Men samtidigt antyder Odd att hans sociala relationer generellt inte är helt enkla: ”*ordentlige folk vil ikke ha noe med meg å gjøre*”. Han tror sig sända ut signaler och själv dras till dem ”*som ikke akkurat er guds beste barn*.”

Mönstren är emellertid inte helt enkla och entydiga. Joar berättar att det främst är i sina nuvarande relationer till kvinnliga partners som det uppstår svårigheter, trots att han blev utsatt för övergrepp av sin biologiske far och annat våld av två styvfäder.

Även Terje berättar om ett liv präglat av stor ensamhet, såväl under uppväxten som i vuxen ålder har han varit mycket ensam och utan så många vänner. Terje har aldrig haft någon käresta eller sambo. En av de män som förgrep sig på honom i barndomen hade flera gånger under själva övergreppen sagt, att detta var något man gjorde när man tyckte om varandra (”*når man var glad i hverandre”*). Eftersom erfarenheten för Terje själv enbart var skrämmande blev att tycka om varandra liktydigt med att utsätta varandra för övergrepp. Konsekvensen blev för hans del en generell rädsla för emotionell närhet och fysisk intimitet.

Sexuella övergrepp sker ofta i en viss typ av sociala sammanhang, inte sällan i dysfunktionella familjer och miljöer, även om man av detta inte skall dra förhastade slutsatser att dessa män enbart är begränsade till en viss social grupp typ. Som föreståndaren för ett av de center vi samarbetat med i denna studie framhåller, har de män som söker hjälp det gemensamt att de har slitit

med periodvis dålig hälsa och/eller psykiskt lidande, liksom andra negativa konsekvenser av de övergrepp de utsatts för. Men de är enligt föreståndaren, inte i egentlig mening sjuka. De har PTSD och har växt upp under förhållanden som präglats av omsorgssvikt.

Flera av männen har förvisso växt upp i påtagligt otrygga och ibland också trasiga familjer. Ett tydligt tecken på det är att så många av männen berättar om syskon, som ofta också utsatts för övergrepp och haft liknande svårigheter som de själva, eller att de på annat sätt kämpat med psykiska problem. Joar bevittnade hur hans bror blev utsatt för incest. Inte förrän brodern blev tio år började han tala. Terje har en bror och två systrar, varav den ena systern diagnosticerats som bipolär, den andra begick självmord för fem år sedan. Även brodern har sökt hjälp vid samma center för sexuella övergrepp. Erlends syskon har inte heller haft det lätt eller mår särskilt bra. Även om Erlend själv tagit sig ur många år av tungt missbruk och börjar få ordning på sitt liv, är hans äldre brors liv fortfarande präglat av narkotikamissbruk och socialhjälp. I Kjartans fall är det gemensamma tunga sociala arvet än mer tydligt. Av fyra syskon har samtliga tre bröder blivit narkomaner.

Flera andra av de intervjuade männen kommer dock från synbart mer stabila familjeförhållanden.

Ett tydligt tecknen på negativ social påverkan är det emotionella avstånd till andra och ibland också självvalda isolering som många traumatiserade personer intar, vare sig de traumatiserats under barndomen eller i vuxen ålder. Det är exempelvis känt att krigsveteraner och andra som har diagnosen PTSD, eller på annat sätt drabbats av psykisk ohälsa på grund av traumatiska händelser, ofta bosätter sig på ensliga platser, skiljer sig eller uppvisar andra sociala svårigheter (Ruzek, Curran, Friedman et al, 2004; se även Scaer 2005, Figley & Nash 2007; Tick 2005). Det finns också här i föreliggande material redovisat en tendens till isolering hos flera av männen, att dra sig undan eller undvika vissa sociala situationer eller aktiviteter. Eller som Sølve uttrycker sig, om han är på konferens fungerar det så länge det handlar om jobbet:

> (...) *men jeg står over den sosiale minglingen om kvelden. For da er jeg helt lost, jeg vet ikke hva jeg skal gjøre, så da kan jeg like gjerne sitte alene på rommet som å sitte alene der nede.*
>
> Forsker: Har du følelser av å være fjern fra eller fremmed for andre mennesker?
>
> *Ja, jeg får – det jeg ikke greier å fange opp ikke sant, det er om folk liker meg eller ikke. Da blir jeg skeptisk. Jeg har helt naturlig utviklet en meget velfungerende radar på mennesker jeg skal unngå og mennesker jeg skal omgås (...). Jeg kan på en måte spotte. Men samtidig så ser jeg at den barrieren, komfortsonen min, jeg har bygget meg barrierer for å være sikker. Og alt det som er mellom der og der – det mister jeg jo fordi jeg avslører, jeg blir unnvikende, ikke imøtekommende, folk gir meg opp, jeg trekker meg tilbake.*

Som vi sett präglas och begränsas de vuxna männens liv i många avseende av de våldserfarenheter de gjort som barn. Förutom problem med ångest, skuld, skam och andra svårhanterliga känslor, har många haft problem med alkohol och droger. Dålig självkänsla tycks vara regel snarare än undantag. Männens sociala relationer har ofta påverkats på ett negativt och begränande sätt, om än i olika grad. Emellanåt kan man ana ett mer påtagligt samband mellan barndomens smärtsamma erfarenheter, och liknande upplevelser i vuxen ålder.

7.1.4 Tidig utsatthet – ökad risk för destruktiva relationer som vuxen?

En fråga som intervjuerna väcker är om det finns ett möjligt samband mellan tidig utsatthet för våld och övergrepp, som gjort att männen även i vuxen ålder löpt större risk än de flesta andra att återigen hamna i liknande situationer? Begreppet upprepningstvång är välkänt och diskuterat i den psykoterapeutiska litteraturen, sedan Freuds tid, och har fått förnyad aktualitet i den moderna litteraturen om trauma. Hos många med trauman finns en tendens att ständigt upprepa mycket plågsamma upplevelser, exempelvis vid självskadebeteende, trots det synbart ologiska och destruktiva i sådant beteende (Scaer, 2005; Thoresen og Hjemdal, 2014). Även om vårt material här är begränsat finns likväl några intressanta exempel värda att återge för att belysa frågan.

Joar (28) har i vuxen ålder av kvinnliga partners blivit utsatt för mycket psykiskt och även fysiskt våld, bland annat blev han vid ett tillfälle knivhotad av sin före detta sambo. Joars egen förklaring lyder: ”*fordi jeg går konsekvent etter jenter som ikke har det bra med seg selv og så tenker jeg at: Ok, nå kan jeg hjelpe deg, fikse det slik at du kan få et bedre liv*.” Den sista, nämnda relationen blev slutligen så destruktiv att Joar förlorade livsglädjen och fick självmordstankar. Joar menar att denna situation, som han lyckligtvis tagit sig ur, uppstått på grund av att han alltför lätt låter sig undertryckas av kvinnor, något han inte låter män göra. Joar reflekterar över det faktum att hans mor blev utsatt för incest som barn, och sedan valde män som i sin tur utsatte Joar och hans bror. Och Joar själv *”jeg velger jo kvinner som ikke er bra, jeg fortsetter jo den samme stien*”.

Odd som i barndomen blev utsatt för sexuella övergrepp av en vuxen kvinna har i vuxen ålder gång på gång blivit sexuellt trakasserad av sin svärmor, som blottat sig och på andra sätt kommit med oönskade sexuella antydningar, trots att han bett om att få slippa det (”*for meg har dette her vært et helvete*”). Vid intervjutillfället har Odd sedan några år tillbaka brutit all kontakt med svärmodern och vägrar att träffa henne. Som ovan framgått är hans relationer särskilt till kvinnor starkt präglat av rädsla, även om han själv upplever sociala relationer som ett komplicerat område. Symptomatiskt nog bor Odd med sin sambo i sin hytte på landet.

Erlend reflekterar över den gränslöshet som präglade hela hans uppväxtmiljö, men tog sig sina kanske mest drastiska uttryck i de sexuella övergrepp han utsattes för som barn. Han blev påtvingad en sexualitet som han egentligen inte

skulle behövt uppleva. Erlend menar att detta kom att påverka honom i hans vuxna sexualitet, som under mycket lång tid blev något tvångsmässig och samtidigt likgiltig, i den meningen att sexualiteten frikopplades helt från andra känslor. Även när han tidigare befann sig i ett längre, stadigt förhållande med en kvinna, kunde han ha tillfällig sex med andra kvinnor. Erlend berättar att han några år innan intervjutillfället vid ett tillfälle blev inlockad i en trekant, med en kille och en tjej som han kände. På ett för honom själv överraskande sätt involveras Erlend i sexuella handlingar med kvinnan av den andre, mycket aktiva mannen, utan att han själv riktigt förstår hur det går till. Han beskriver själva den sexuella akten som den andre mannen samtidigt genomför med kvinnan som brutal och obehaglig, trots att kvinnan går med på vad som sker. Efteråt känner Erlend själv bara olust och upplever sig utsatt för ett nytt övergrepp. Han reflekterar över sin egen oförmåga att säga nej i den konkreta situationen, ”*den psykiske låsen som man går i*”, har ett samband med barndomens övergrepp. Egentligen ville han inte vara med om detta, men lät sig ändå dras in i den sexuella situation.

Sølve berättar om en komplicerad och allt mer olustig sexuell relation han hade en period med en kvinnlig arbetskamrat. Efteråt beskriver han det som att han blev utsatt för ett övergrepp, han hamnade i kvinnans klor, och förmådde först inte ta sig ur förhållandet. Sølve berättar: ”*For hun spilte på de samme strengene som min mor, så jeg var i et ufrivillig forhold eller en overgrepssituasjon i to år med henne*.” Hela situationen gick över styr och höll på att driva Sølve till självmord. Det var enbart tack vare hjälpen han fick från stödcentret, som han kunde ta sig ur det destruktiva förhållandet och komma vidare.

Undvikande, vaksamhet och andra traumareaktioner

Till de mer specifika svårigheter som enskilda män fått, vilka direkt kan kopplas till de sexuella övergrepp de utsatts för i barndomen, hör exempelvis svårigheter att äta viss mat, tvättmani eller återkommande mardrömmar om det som hänt. Samtliga av dessa reaktionsformer kan i vissa fall ses som tecken på traumatisering, och i dessa specifika fall handlar det uppenbarligen om detta. Typer av situationer eller aktiviteter som andra män i vår studie undvikit av liknande skäl, därför att de inneburit ett fysiskt blottande eller kroppskontakt som därför associeras till de egna erfarenheterna av övergrepp, kan vara exempelvis fotboll, träning på gym och bad i bassänger eller fysisk intimhygien i vårdsammanhang (deras arbete) eller som de själva behövt nyttja (tandläkare). Några män anger att erfarenheterna av övergrepp gjort att de också utvecklat ett överdrivet kontrollbehov, s.k. ”hypervigilance” eller alarmberedskap. Det senare innebär en mer eller mindre ständigt påkopplad och överdriven uppmärksamhet på faror i omgivningen. Särskilt före detta militärer som under lång tid befunnit sig i krigszoner, där man för sin överlevnad varit tvungen att hela tiden vara ytterst uppmärksam på fientliga aktiviteter och rörelser, kan utveckla ”hypervigilance”. Men även traumatiserade personer som varit utsatt för långvarig psykisk eller fysisk misshandel kan uppvisa samma symptom, trots att de egentligen inte längre befinner sig i en situation där de är utsatta för sådana faror. ”Hypervigilance” innebär att den drabbade personens centrala

nervsystem är överdrivet mobiliserat, en slags ständigt påslaget stresstillstånd (Figley och Nash, 2007:50ff; Scaer, 2001:79, 86, 99).

I flera fall kan informanterna berätta att mötet med någon person som utseendemässigt liknat en tidigare förövare, utlöst starka obehagskänslor. Terje, som i vuxen ålder nyligen på en fest exponerades för en blottare, blev av denna händelse så starkt och överväldigande påmind om barndomens övergrepp att han svimmade. Terje vaknade först upp igen på akutmottagningen, men svimmade av igen när han skulle lämna densamma. När Terje vid ett tidigare tillfälle faktiskt stött på sin barndoms värsta förgripare i en affär, beskriver han det som om allt frös till i butiken, från golv till tak. Allt vitnade omkring honom själv, ”sånn tåkeskygge”. Terje tog sig snabbt och vaksamt ut ur butiken, rädd att stöta ihop med mannen.

Genom traumaforskning och behandling vet vi också att reaktionerna på traumatiska upplevelser kan, så att säga, gå åt två motsatta håll: även om det är mycket vanligt med förhöjd stresskänslighet, lättväckt ångest och panikkänslor, eller den just nämnda ”hypervigilance”, kan effekten ibland var den synbart motsatta. En del personer som varit med om traumatiska händelser kan i stället reagera med så kallad dissociering, att överväldigande känslor och obehagliga upplevelser spjälkas av från medvetandet, trängs bort eller fjärmas genom en allmän nedsläckning av känslolivet. Begreppet ”freeze” är en reaktionsform, som beskrivs i litteraturen, och innebär att när en person som är utsatt för ett överväldigande hot, inte längre kan vare sig kämpa eller fly undan, så stängs i stället hela systemet ner. Man spelar död, blir synbart livlös eller upphör åtminstone att stå i normal kontakt med sina sinnen och känslor (Scaer, 2005; van der Kolk, 2015; Berceli, 2008).

Ola, som växte upp både med omsorgssvikt, återkommande fysiskt våld och dessutom utsattes för sexuella övergrepp, menar att han tidigt lärde sig dissociera. Även om Ola emellanåt upplevt obehagliga minnen, minnesbilder och flashbacks, har han inte känt av särskilt mycket ångest eller inre obehag. I stället har detta genererat inre flykt hos honom, en tendens att försvinna bort och att medvetandemässigt vara någon annanstans. Redan som barn blev Ola därför orädd och risktagande, och kunde tvärtom få kickar av att tillsammans med vänner provocera securitasvakter och andra vuxna, till exempel genom att låta sig jagas eller klättra över tak. Den här dispositionen kom så småningom att leda Ola vidare både till en framgångsrik militär- och sedan kriminell karriär.

Terje föreställde sig att han själv var en annan person, när han utsattes för övergrepp. Genom, som han säger, att förtränga sin egen existens, dämpades smärtan.

Joar berättar att han är väldigt skicklig på *att ”å stenge meg helt ute og gjøre ingenting og bare se rett fram*.” På frågan om det är ett slags tunnelseende, bekräftar Joar, att så är fallet. Erlend berättar att han själv egentligen inte plågats nämnvärt av vare sig ångest eller plågsamma minnen och bilder, utan

att det ”*var stengt ned og låst bort*”. Såväl de sexuella övergreppen som andra obehagliga upplevelser ”*hadde jo egentlig bare gjort som jeg har gjort med alt annet, puttet det bak og glemt det, vi snakker ikke mer om det, så har det ikke skjedd.*” Kjartan lyckades också länge förtränga de tidiga och omfattande sexuella övergrepp han utsatts för alltifrån tidig barndom till pubertet. Men när väl förträngningarna brast och minnena kom tillbaka i vuxen ålder hamnade Kjartan i en svår kris med kraftig ångest och panikattacker.

Samtliga de här beskrivna reaktionerna och tillstånden som beskrivs av de intervjuade männen är också samtidigt möjliga symptom på PTSD, posttraumatiskt stress syndrom, även om de i sin enskildhet inte alls behöver vara det eller också kan förbindas med andra tillstånd. Några av männen har också fått diagnosen PTSD.

Självmordstankar

Enligt studier som gjorts på sambandet mellan personer som i barndomen varit utsatta för traumatisering eller omsorgssvikt och olika former av ohälsa som drabbar desamma i vuxenlivet, är självmord och självmordsförsök betydligt vanligare inom denna grupp än i en normalpopulation av befolkningen (Filetti et al., 1998). Studier av PTSD visar samma sak. Ett färskt talande exempel på detta finns från amerikanska armén och deras krigsveteraner. De sista åren av stor, aktiv närvaro av stridande markförband i Afghanistan och Irak, förlorade USA fler soldater på grund av självmord, än som stupade i strid. Det är dödsfall som ofta sker efter att soldaterna lämnat stridzonen, ibland långt efter själva krigstjänstgöringen.

En liknande utsatthet i barndomen finns även för de här intervjuade männen. Självmordstankar har funnit hos de flesta av dem, vare sig dessa funnits där hela tiden eller under någon period av livet. Även om inte alla de tio männen berättar om återkommande eller periodvis existerande tankar på att ta sitt eget liv, säger ändå den frekventa förekomsten av detta i materialet något om smärtan och allvaret i det lidande som utsatta män bär på.

Erlend var bara 16 år då han fösta gången tänkte att han lika gärna kunde dö, för vad skulle han ändå göra här (i världen/livet)? Joar säger med hänvisning till sin dåliga självkänsla och brist på självtillit, att han periodvis starkt tvivlat på livets mening: ”*altså jeg kan jo bare gå å hoppe i havet rett og slett*”. På ett snarlikt sätt talar Odd om sin känsla av att vara misslyckad, med liknande konsekvenser. När han kört bil har han ibland tänkt vid möten med trailers, att de gärna får köra på honom, bara det går fort. Odd berättar att han många gånger kört längs vägarna och vid sådana möten bara tänkt ”*kom igjen, kom igjen!*” I stället för att bromsa har han själv gasat på. I perioder har Odd allvarligt funderat på och till och med detaljerat planlagt att ta sitt liv, men aldrig kunnat med att genomföra det.

Kjartan genomgick en svår psykisk kris fem år innan intervjutillfället. Tidigare bortträngda minnen om övergreppen kom tillbaka med tillhörande känslor och han kunde inte sova. Då höll Kjartan på att till slut ta livet av sig, en impuls som då och då dykt upp även senare.

PTSD[5]

Som en av de som arbetar på ett centra sexuelt utnyttjade män noterade, har de flesta av de drabbade männen PTSD. Kunskap om detta tillstånd kan därför ge viktig kunskap om de långvariga konsekvenserna av incest och sexuella övergrepp. I forskning och behandling av psykiska trauman har begreppet PTSD fått en alltmera framskjuten roll. Som diagnos är PTSD samtidigt ett relativt modernt fenomen, som införs första gången i DSM-lll, den nordamerikanska psykiatrins diagnosmanual, år 1980 (tredje upplagan). Det var inte minst den stora mängden hemvändande krigsskadade soldater från Indokina (läs traumatiserade män) som utgjorde bakgrunden till PTSD-begreppets framväxt. Men betydelsefull var också den tidiga kvinnorörelses uppmärksamhet på effekterna av det fysiska och sexuella våld som drabbade många kvinnor. Snart såg man allt flera likheter mellan de reaktioner som kunde drabba alla individer, vare sig de var män, kvinnor eller barn, när de utsatts för överväldigande, emotionellt svårbemästrade upplevelser.

Psykiatrin definierar trauma som att en person upplevt, bevittnat eller konfronterats med en eller flera händelser som involverat död eller hot om död eller allvarlig skada, eller att ett hot förelegat mot den personliga integriteten. Reaktionen skall ha inbegripit stark rädsla, hjälplöshet eller skräck. Upplevelsen är överväldigande och därför omöjlig att hantera i den situation, när detta sker. Vid sådana, ofta chockartade händelser, sätts fysiologiska och psykologiska processer igång i den mänskliga organismen som kan resultera i fysiska och neurologiska symptom, liksom i emotionella svårigheter och en försämring av de kognitiva förmågorna.

Händelser som är potentiellt traumatiserande är exempelvis alla former av våld, tortyr, våldtäkt, allvarliga olyckor och naturkatastrofer. Men lika viktigt är i vilket sammanhang händelserna sker och den drabbade personens individuella motståndskraft eller sårbarhet. Inom traumaforskningen har man ibland skiljt på vad som kallats ”hard traumas” och ”soft traumas”, eller så kallat utvecklingstrauman. ”Hard traumas” är sådana som just räknats upp, som tydligt och skrämmande våld, olyckor och andra i tid avgränsade och chockartade händelser. De senare kan exempelvis röra sig om en, kanske inte lika tydlig, men länge pågående och malign psykisk misshandel i ett äktenskap eller en allvarlig omsorgssvikt, som ett barn kan uppleva under uppväxten. Trots att bakgrunden till traumatiseringen här inte är en lika synlig och avgränsad händelse med ett starkt affektivt innehåll, innebär inte det att effekterna blir mindre. Snarare tvärtom.

Ibland klarar emellertid människor förvånansvärt bra att genomleva, utifrån sett mycket krävande och emotionellt svåra upplevelser, utan att detta ger några

[5] Avsnittet om PTSD bygger där inte annat anges på de allmänna resonemangen i Scaer 2001, Scaer 2005; van der Kolk, McFarlane & Weisaeth (eds.), 1996; van der Kolk 2015; Berceli 2008; Gerge 2010; Levine 2010.

synliga men. Andra gånger kan med tiden tydliga symptom på trauma, exempelvis efter en trafikolycka, läka ut av sig självt. Men när ångest och andra obehagliga känslotillstånd kvarstår, och ibland även andra former av fysiologiska reaktioner, efter en eller flera traumatiska upplevelser och leder till en mer varaktig symptombildning, kan det handla om PTSD, det vill säga posttraumatiskt stress syndrom. Ibland visar sig dessutom symptomen långt efter, månadsvis eller till och med flera år efter att själva de traumatiska händelserna inträffat.

De som utsatts för trauma har genom för tidig eller för stark exponering (har blivit överväldigade en eller flera gånger), fått ett förändrat sätt att svara på stress och känslomässig intensitet. Framför allt reagerar de väldigt starkt. Traumatiska minnen är lättaktiverade och detta sker ofta oerhört snabbt. Begreppet ”kindling”, det vill säga "antändning" eller ”uppflammande”, används för att beskriva just den hastiga aktivering som sker, när någon eller något i omgivningen väcker minnet av ett gammalt trauma. Detta sker närmast automatiskt och utan att den traumatiserade personen kan hindra eller stoppa det som sker, eftersom trauma lagras i de implicita (omedvetna) minnesfunktionerna. Vad som aktiverar en traumatisk reaktion hos en person med PTSD (utgör en så kallad *trigger*) är alltid individuellt präglat av just den personens specifika erfarenheter.

PTSD kan sammanfattningsvis beskrivas som ett svårartat komplex som utvecklas hos många (men inte alla) som utsatts för en eller flera överväldigande emotionellt svåra upplevelser av traumatisk karaktär, där traumats effekter blivit kroniska eller skapat svåra akuta symptom. Eftersom ett trauma slår mot hela den mänskliga organismen är det till sin karaktär på en gång fysiologiskt och psykologiskt. Symtombilden är i paritet med detta högst varierande. Hos en del dominerar emotionella och beteendemässiga reaktioner, hos andra mer renodlat fysiska symptom. Vissa drabbas av känslolöshet, nedstämdhet och negativa tankar. Ytterligare andra reagerar med extrem vaksamhet och kraftfulla reaktioner på yttre stimuli. De dissociativa symptomen är svårast för en del av dem som drabbats.

Karaktäristiska symptom för PTSD är ett ständigt återupplivande av traumat eller element från detsamma (så kallade ”flashbacks”). Mardrömmar och sömnsvårigheter är mycket vanliga. Intensiva känslor av ångest, panik eller raseri återkommer ofta och är typiska hos personer med PTSD. Ovanliga somatiska sensationer, stickningar, tinnitus, yrsel och värk finns ibland. Personen kan drabbas av minnessvårigheter och känna sig isolerad från andra. En traumatiserad person försöker oftast undvika tankar, platser och personer som kan förknippas med den traumatiska händelsen, men i vissa fall kan, som tidigare nämnts, personen tvärt om söka sig till liknande eller snarlika situationer. Vanligt är såväl symptom av både avdomning och känslomässig avtrubbning, som förhöjd agitering och vaksamhet.

7.1.5 Diagnosticering och bemötande av traumatiserade män

För att diagnosen PTSD skall sättas skall den drabbade personen ha känt av ett större antal av de uppräknade symptomen under minst en månad, med ett påtagligt lidande och funktionsnedsättning som följd. Som tidigare nämnts har flera av männen i vår studie föga förvånande fått diagnosen PTSD, men samtidigt är fortfarande kunskapen inom den offentliga vården kring trauma och PTSD bristfällig. Symptomatiskt nog har några av männen i stället, eller åtminstone tidigare, blivit diagnosticerade med ADHD.

Odd beskriver sina kontakter med ett distriktpsykiatriskt center. De hade där påbörjat en utredning om huruvida Odd hade ADHD. Där var det någon i personalen "som var veldig påståelig om at jag hadde den diagnosen". Även om en del av symptomen kunde tänkas stämma, kände sig Odd inte bekväm med diagnosen, eftersom han inte upplevde att det stämde. Genom sin ordinarie läkare lyckades han komma till en annan psykiatrisk instans och fick en ny utredning genomförd. Denna visade klart att Odd inte hade ADHD, men väl PTSD.

Det framgår i flera av intervjuerna att männen, i ungdomstid eller i vuxen ålder, trots tydliga tecken och symptom på traumatisering inte blivit förstådda eller mottagna utifrån de förutsättningarna. Trots att det genom en föregående rättsprocess mot Arnfinns förövare i hans barndom, var känt att han utsatts för sexuella övergrepp, fanns i omgivningen ingen förståelse för att hans utagerande beteende kunde ha ett samband med dessa erfarenheter. När Arnfinn började ungdomsskolan sågs han som ett problembarn. Både läraren och personal inom ungdomspsykiatrin var samtidigt mer fokuserade på att undersöka om Arnfinn hade ADHD eller inte, än att ta hans personliga historia på allvar. När han i vuxen ålder nämnde för en psykolog vad han varit med om, skedde samma sak. Psykologen negligerade detta och inriktade sig i stället på möjliga symptom på ADHD hos Arnfin.

Det framgår att männen många gånger känt sig illa bemötta, frustrerats och ibland till och med kränkts på grund av felaktiga diagnoser eller ett allmänt oförstående bemötande. Arild utsattes ju i 12-års åldern av sin fotbollstränare för sexuella övergrepp, vilket uppdagades och ledde till en rättslig process. Trots Arilds starka reaktioner åren efter på det som hänt (i form av utagerande beteende, polisingripande, alkohol, droger, självmordsförsök, inläggning för psykiatrisk vård), fick han inte någon reell hjälp att hantera sina upplevelser av vården eller rättsapparaten. Arild säger sig därför helt sakna tillit till den offentliga rätts- och vårdapparaten.

En liknande berättelse har Terje, som blev utsatt för övergrepp i barndomen av en man, som till slut åtalades för att ha förgripit sig på 19 barn och ungdomar. I samband med utredningen var Terje som pojke med om en vittnesförklaring. Även om polisen, som gjorde denna, behandlade Terje väl har han varken då

eller senare fått erbjudande om offentlig hjälp för att hantera, i hans fall, de helt klart traumatiska upplevelserna. Enda undantaget är en positiv psykologkontakt, Terje på eget initiativ fick via en läkare, efter att i tjugoårsåldern ha drabbats av en total kollaps. Men egentligen är det först kontakten med Centret mot incest och sexuella övergrepp som inneburit en förändring.

Ola upplever sig sviken av samhället. En våldtäkt som hans fru utsattes för togs inte på allvar av polisen, trots Olas försök att anmäla. När han i stället själv försökte ta saken i egna händer, på ett i och för sig mycket kraftfullt och våldsamt sätt, slog man däremot hårt och bestämt tillbaka från polisens sida och fängslade honom, medan våldtäktsmannen gick fri. Denna och liknande händelser från vuxen ålder bara bekräftade barndomens erfarenheter, som när Ola i femte klass ”*ble så griseslått av en lærer en gang”,* att han gråtande flydde ut på skolgården. Men läraren följde efter, tvingade in honom i skolsalen igen och fortsatte där misshandeln, utan att någon annan ingrep eller rättvisa skipades. När behovet av hjälp i vuxen ålder började bli mer medvetet och uttryckt av honom själv på distriktspsykiatriskt center, fick Ola höra att han var för skadad för att kunna hjälpas. Han fick avslag på sin begäran om att få fler behandlingstimmar. Ola upplever ett stor svek från samhället sida, det har mest varit ”*pissprat og mye tull*.”

Traumatiserade patienter kan som tidigare framgått lida av ett skiftande spektra av symptom och kan även uppvisa former av störande och svårbegripliga beteenden. Som den internationellt erkände traumaexperten Bessel van der Kolk skriver kan sådana patienter tilldelas fem eller sex olika divergerande diagnoser under loppet av sina psykiatriska behandlingar. Om deras läkare fokuserar på deras humörsvängningar, kommer de att identifieras som bipolära och medicineras med litium eller likande preparat. Om vårdpersonalen de möter emellertid tar starkast intryck av patienternas förtvivlan, får de höra att de lider av depression och får behandling utifrån den diagnosen. Om behandlande läkare däremot fokuserar på deras rastlöshet och svårighet med att fokusera, kan de kategoriseras som typiska fall av ADHD och behandlas med Ritalina. Tar sjukvårdpersonalen däremot deras traumahistoria, och patienten dessutom kan eller är villig att ge relevant information, kan diagnosen bli PTSD.

Ingen av de givna diagnoserna är helt irrelevant, men kan heller inte på ett meningsfullt sätt beskriva vilka dessa patienter är och vad de lider av. Att förstå vad som är "fel" med folk som på detta sätt söker vård är, enligt van der Kolk, i dagens psykiatriska praktik oftast mer en fråga om den medicinska praktikerns inställning, än om verifierbara, objektiva fakta (van der Kolk, 2015:138ff; jämför även Scaer 2005:122f, 248ff).

7.1.6 Andra erfarenheter av olika hjälpinstanser

Som antytts i exemplen ovan har tidigare kontakter med andra hjälpinstanser än centren mot incest och sexuella övergrepp, som DPS, läkare, psykiatriker, psykologer, polis, skola eller den offentliga hjälp- och vårdapparaten i en mer kollektiv bemärkelse, ofta varit otillräcklig eller negativ. Men här finns dock, som vi snart skall se, även en del goda, positiva exempel, även om också många

negativa erfarenheter återkommer.

Erlend lyckades tack vare goda förträngningsmekanismer, alkohol och droger hålla undan alla obehagliga känslor förknippade med de övergrepp och andra omsorgsbrister han upplevde under uppväxten. Med tiden trängde sig emellertid minnena på och behovet att tala om det han upplevt växte sig starkt. Därför tog Erlend först kontakt med en psykolog. Denne sägs dock ha haft dålig förståelse av övergrepp och överhuvud taget bemött informanten på ett olämpligt och kränkande sätt (”*han var jo mer gal enn meg*”). När Erlend trots försök att byta behandlare inte fick göra detta, utan utsattes av samme (chef-)psykolog för utfrågning om varför han inte ville gå hos denne (”*når jeg er så langt nede og så nært på å ta mitt eget liv*”) och övertalningsförsök att fortsätta hos densamma, bestämmer han sig för att bryta all kontakt med denna behandlingsinstitution. Det är efter denna erfarenhet Erlend tar kontakt med centret mot incest och sexuella övergrepp.

Sølve beskriver en liknande dålig erfarenhet från tidigare psykologsamtal (”*det var bare tullball!*”), liksom Odd. För många år sedan gick Odd på regelbundna psykologsamtal hos en kvinnlig psykolog på ett sjukhus, och berättade om de övergrepp han varit med om, men ”*hun tog ikke ballen (...) Hun ble veldig rar i ansiktet sitt.”* Denne psykolog tycks inte ha varit bekväm med att prata om de sexuella övergrepp Odd utsatts för.

Kjartan känner agg mot hela samhället. När han 2010 gjorde ett försök att anmäla förövaren för de sexuella de övergrepp ha utsattes för, blev han avrådd av sin advokat att göra detta, eftersom det enligt denne inte fanns några bevis. Senare har han också sökt ekonomisk ersättning, men ”*alt bare gikk imot meg og jeg kjente at fuck off hele greia altså, dra til helvete.*” En flerårig behandling de sista åren mot drogberoendet har dock hjälpt honom bort från just detta.

Ola har också, trots andra negativa erfarenheter från rätts- och vårdapparaten, fått god hjälp av AA. Tre månaders inläggning på en tolvstegsklinik blev en positiv vändpunkt. Ola går för närvarande även hos en psykiatriker, som kanske har en begränsad förmåga att hjälpa honom med hans PTSD symptom, men ändå är en bra kontakt och rollmodell för Ola, ”*han er nesten som en bestefar for meg*”. Även sin ordinarie läkare tycker han om och känner sig hjälpt av.

Arild kan trots tidigare redovisade negativa erfarenheter ändå konstatera att hans nuvarande ordinarie läkare är skicklig och engagerad. Även andra män i studien beskriver liknande positiva kontakter med läkare, psykiatriker eller annan vårdpersonal, men ofta mot en fond av mer negativa erfarenheter. Samtidigt antyds begränsningar här, att inte tillräcklig kunskap funnits just kring deras egen erfarenhet med sexuella övergrepp. Det verkar oftast vara först i mötena med företrädare för centren mot incest och sexuella övergrepp dessa behov verkligen mötts.

En av de få som mer entydigt kan redovisa tidigare positiva erfarenheter är Joar (28), som tillskriver den hjälp han fick på BUP som barn en livsavgörande betydelse. Även den rättsliga process som genomfördes mot fadern och en av styvfädrena har skett på ett för Joar konstruktivt sätt. Han säger sig generellt ha

blivit respektfullt och väl bemött, exempelvis i polisförhör. Symptomatiskt nog är Joar en av de yngre informanterna i vår studie och har därför sökt och fått hjälp vid en tidpunkt, då medvetenheten om sexuella övergrepp troligen generellt ökat i samhället. Men även för Joar har mötet med ett Center mot incest och sexuella övergrepp varit en vändpunkt i livet.

7.1.7 Erfarenheter av centren mot incest och sexuella övergrepp

De erfarenheter männen rapporterar från de två centra mot sexuella övergrepp som deltagit i vår studie, är överväldigande och entydigt positiva. Personalen på de två centra som här är aktuella får mycket beröm och uppskattning av de män vi intervjuat. Mötet med dessa centra beskrivs inte sällan som en avgörande vändpunkt, som gjort att livet börjat gå i en mer positiv riktning.

Bjarnar (48) hade aldrig talat med någon annan om de övergrepp han utsattes för som elvaåring, inte ens med sin tidigare sambo, före han tog kontakt med ett av centren år 2014. Det innebar att Bjarnar bar på minnen av övergreppen i 35 år inom sig, utan att tala med någon om dessa erfarenheter. Till slut blev dock behovet att tala med någon så starkt att det inte längre gick att negligera: ”*jeg hadde en sånn verkebyll i magen og det kjentes ut som om noe skulle besvime... jeg var kvalm og, ja*.” Han letade på internet och hittade där centret. Detta blev en vändpunkt för Bjarnar: ”*all heder og ære til de som jobber her altså, de er jo fantastisk dyktige folk*!” Kontakten med stödcentret har även gjort att Bjarnar därefter kunnat berätta bland annat för sin dotter, läkare och chef vad han var med om i barndomen. Han säger sig då ha blivit väl bemött och fått olika former av gott stöd.

Terje menar sig tidigare ha fått liten eller ingen egentlig hjälp att hantera barndomens sexuella övergrepp. Via sin bror fick han kontakt med centret, där han menar sig blivit väl mottagen. Den kontinuerliga kontakten med centret har hjälpt Terje att mildra konsekvenserna av barndomens övergrepp, ja rent av oskadliggöra hans förfärliga förhistoria.

Arnfinn utsattes som tidigare nämnts i 12-års åldern av sin fotbollstränare för sexuella övergrepp, vilket uppdagades och ledde till rättssak. Arfinn menar ändå att det först är i kontakten med centret, som han fått någon reell hjälp att hantera sina upplevelser. Innan han kom till centret hade han varit nära att ge upp, för känslan var att det inte fanns någon hjälp att få någonstans. Så detta var verkligen Arfinns sista hopp (dit han hänvisades av sin ordinarie läkare). Han är full av lovord för det bemötande han fått på centret, det har bara varit positiva upplevelser. Och hans kvinnliga samtalskontakt sägs ha varit helt fantastisk. Arfinns behov har blivit ”absolutt” bemötta och kontakten med centret framstår som en vändpunkt i hans liv. Även Erlend beskriver kontakten med centret som ”*helt fantastisk. Det var utrolig godt å komme hit*”. Han är i likhet med tidigare refererade män full av lovord för centret och dess anställda.

På en skala ett till tio ger Odd det centra han besöker betyget tio. Här möter han

förståelse, blir godtagen som han är och får hjälp att tänka nya och klarare tankar om sig själv och sina svåra erfarenheter. Odd antyder rent av att den hjälp han har fått där hjälpt honom att orka leva vidare och gett honom tillbaka en annars förlorad glädje.

Sølve var från början reserverad och skeptiskt till de aktiviteter och möjligheter som han erbjöds, men har med tiden blivit alltmera positiv. ”*Sentret fungerer for meg til 100 prosent. Ja*.”

Flera män nämner att det varit viktigt att få tala just med en annan man om sina erfarenheter av övergrepp. För de som blivit utsatta för övergrepp av kvinnor, verkar samtalspartnerns manliga kön vara ett absolut villkor. För en eller ett par av männen har könet på personen de möter för att tala om sina övergreppserfarenheter däremot ingen betydelse, eller att de rent av lättare talar med kvinnor. Men flertalet föredrar att möta en man och framhåller också starkt betydelsen av att det är en man med egna liknande erfarenheter. Det har bidragit till att man känt sig hörd, sedd och förstådd. I motsats till den officiella vården har man här på centret också kunskap, framhåller Odd (63) (”*gutta her har kunnskap, de vet av egen erfaring*”). Joar (28) säger att ”*det er utrolig godt å få noen å prate med i voksen alder, spesielt en mannlig person som kanskje også har opplevd ting*”. Joar säger att han skulle ha kommit hit tidigare om han vetat vilken bra hjälp han kunnat få på centret.

Man framhåller betydelsen av att snabbt bli mottagen, när man väl tagit det mycket svåra steget att ringa eller besöka centret. Det är oerhört viktigt att då slippa stå i kö eller behöva vänta på sin tur. Den obyråkratiska andan eller organiseringen av centren framstår därför som lika viktig, som upplevelsen att verkligen bli förstådd och bemött med respekt. Betydelsen av att snabbt och enkelt bli emottagen med öppna armar, utan att man känner prestationskrav eller fördöms är också avgörande för männens positiva erfarenhet av centren.

Hur man fått kunskap om centrens existens

Med tanke på den positiva betydelse centren har och har haft för de här intervjuade männen, blir ju en intressant fråga vad de vetat om centrens verksamhet och hur de kommit i kontakt med dem. De flesta av dem tycks haft mycket vaga eller egentligen ingen närmare kunskap om de aktiviteter som bedrivs vid centren. Man har helt enkelt drivits dit av ett starkt inre tryck och behov av att tala om de sexuella övergrepp man utsatts för, ofta i barndommen, utan att tidigare kunna dela dessa erfarenheter med någon annan människa eller utan att för den delen, ha fått någon professionell hjälp att bearbeta ofta plågsamma minnen. Inte sällan är det någon aktuell kris i livet, exempelvis en skillsmässa eller annan äktenskapskris, som är den utlösande faktorn. Men det kan också vara den samlade tyngden av svåra upplevelser, som tillslut inte längre går att bära inom sig. Ibland kan det vara små, men kännbara incidenter i vardagen (”triggers”) som väcker minnen och symptom förknippade med övergreppen.

I tre fall är det en nära anhörig (sambo, syskon) som tipsat om centrets existens och möjlighet att hjälpa männen. Tre har hänvisats dit av andra professionella hjälpinstanser eller personer (personal på andra kriscenter, exempelvis läkare). Tre andra har hittat dit genom att leta på näten, medan en man läst en liten artikel och på så sätt fått kunskap om centrets existens.

Hur kan centran mot incest och sexuella övergrepp utvecklas

Som redan framgått är männens erfarenheter av centren genomgående mycket positiva. Det finns få klagomål på någon egentlig aspekt av centrens verksamhet eller personal i intervjumaterialet. Däremot finns det en del synpunkter på hur verksamheten skulle kunna ytterligare förbättras.

Flera av männen uttrycker parallellt med sin uppskattning av centren kritik och frustration över att centren har så lite ekonomiska och personella resurser, med tanke på det värdefulla arbete som där görs. Över huvud taget borde centrens status höjas. Erlend är som tidigare mer än nöjd med hjälpen han fått på sitt center, men upplever de långa resvägarna som ett hinder.

På ett av centren bedrivs behandling i grupp, genom samtalsgrupper, men ibland även i form av mer alternativa terapiformer som psykodrama och musikterapi. De män som nyttjat detta är mycket positiva till detta. På det andra centret har gruppbehandling diskuterats men ännu inte realiserats, vilket flera av männen där önskar.

Terje, som vid flera tillfällen prövat den kroppsinriktade och alternativa traumabehandlingsmetoden EMDR, önskar att möjligheten till sådan terapi fanns på centret. Han har själv fått stor hjälp av denna slags behandling av en psykiatriker, han ibland träffat utanför centret.

Ett par av männen uttrycker behov av en djupare form av psykoterapeutisk bearbetning, som det dock saknas resurser för att ge på centren. Det är ju inte heller deras uppgift, utan det första mer akuta omhändertagandet när minnena av sexuella övergrepp gör sig påminda. (Likväl tycks en del längre terapeutisk behandling bedrivas på centren, eftersom få möjligheter tycks finnas för männen att få detta på andra håll. I andra fall verkar man försöka slussa de män vidare som önskar och behöver långvarig psykoterapi, till andra instanser där detta ges.)

Kjartan framhåller önskvärdheten av möjlighet till övernattning och lite längre heldygnsvistelse vid akuta skeden, som han exempelvis själv var i några år tidigare, då minnena av barndomens sexuella övergrepp vällde fram, tillsammans med mycket starka och svårhanterliga känslor. Han beskriver sig själv som farlig både för sig själv och andra under den krisperioden. Liknande tankegångar uttrycks även av ett par andra män.

7.1.8 Summering och diskussion

Det är helt klart att de män som i barndommen utsatts för sexuella övergrepp och andra former av våld (inklusive omsorgssvikt) både direkt och senare i livet drabbats av en rad svårigheter: man har haft koncentrations- och sömnsvårigheter, ofta känt mycket ångest, skuld och skam. Dessutom har man

slitit med dålig självkänsla och negativ självbild, och/eller ibland också lidit av depressioner. Alkohol och drogproblem är vanliga. I en del fall har tidiga svåra upplevelser satt stopp för eller markant inskränkt möjligheterna att kunna utbilda sig, som man ursprungligen önskat eller haft förutsättningar för. Vissa aktiviteter, som att spela fotboll eller bada i offentliga miljöer, har för enskilda män av samma skäl omöjliggjorts.

De sociala konsekvenserna är ofta påtagliga, alltifrån svårigheter att umgås och arbeta med vissa personer eller att detta gäller mer generellt. Tillitsbrist har hindrat eller inskränkt både vänskaps och kärleksrelationer. En del män menar sig söka sig till destruktiva relationer, eller själva ha svårt att umgås med andra på ett meningsfullt sätt. Påfallande många av de tio män som intervjuats på grund av upplevda sexuella övergrepp har periodvis plågats av allvarliga självmordstankar. Mer specifika symptom, som dissociering, extrem vaksamhet och ett överaktiverat nervsystem kan tillsammans med detta kopplas till PTSD. Som en av ledarna för ett av de centra vi besökt framhåller, detta är helt vanliga män från samhällets alla olika sociala skikt, men deras uppväxt har präglats av omsorgssvikt och övergrepp.

De ovan uppräknade konsekvenserna är sådana som ofta upprepas i de olika intervjuerna. Samtidigt går det naturligtvis inte att med fullständig säkerhet fastställa om vissa specifika svårigheter av socialt eller psykiskt slag just bottnar i den traumatiska erfarenhet som sexuella övergrepp gett för den enskilde mannen, eller om omsorgssvikt eller andra former av psykiskt- och fysiskt våld är lika betydelsefulla bakgrundsfaktorer. Eftersom traumatisering är en komplex psykologisk företeelse, som inte automatiskt kan kopplas samman med avgränsade, specifika händelser, utan är beroende av både situation, sammanhang, intensitet och den utsatta personens tidigare historia och aktuella status, kan inga enkla kausala sammanhang fastslås (Scaer, 2005; Berceli, 2008).

Samtidigt vet vi genom nyare forskning att exponering för vissa typer av händelser, som kraftfullt våld och hot, sexuella övergrepp och tidig omsorgssvikt, är potentiellt traumatiserande och ofta får påtagliga konsekvenser. Särskilt om detta sker när personen befinner sig i ett tillstånd av hjälplöshet och rädsla, och känner sig känslomässigt överväldigad av det som sker, ökar risken för traumatisering. Särskilt barn löper därför stor risk att traumatiseras av våld och sexuella övergrepp. Denna mångfaldigas om övergreppen görs av en person som offret står i familjär och/eller emotionell beroendeställning till (Scaer, 2001; Scaer, 2005; Gerge, 2010; van der Kolk, 2015).

Även om dramatiska och tydligt negativa händelser, som sker oväntat och chockartat, typ våldsamma överfall och våldtäkter av naturliga skäl kan vara enklare att koppla till traumatisering, än mer odramatisk och otydlig emotionell negligering eller omsorgssvikt, sätter även den senare typen av omständigheter spår. Som traumaforskning visar är också det meningssammanhang, inklusive

en individs specifika barndomshistoria och tidigare erfarenheter, avgörande för de konsekvenser som negativa händelser får (Scaer, 2005; van der Kolk, 2015). Särskilt i livets början, när barns behov är stora och deras relativa omognad gör dem extra sårbara, kan även, ur ett vuxenperspektiv, obetydliga händelser, få påtagligt negativa konsekvenser.

I den omfattande amerikanska ACE-studien (”Adverse Childhood Experiences”, Felitti et al., 1998; Felitti, 2003) har man kunnat kartlägga ett tydligt samband mellan ett brett spektra av svåra upplevelser och behovsbrister under barn- och ungdomstid och vuxen ohälsa, såväl fysisk som psykisk sådan, inklusive för tidig död. I ACE-studien kartlades en normalpopulation på 17.000 amerikaner (USA) med avseende på tio identifierade utsatthetstyper under uppväxten. Bland dessa finns faktorer, som vi känner igen även från föreliggande material, som fysiskt och sexuellt våld, emotionell försummelse, föräldrar som skiljt sig, varit psykiskt sjuka och/eller haft alkoholproblem. Dessa utsatthetsfaktorer har sedan korrelerats med individernas hälsa i vuxen ålder.

ACE-studien visar hur olika typer av svåra upplevelser under uppväxten skapar en påtaglig riskökning för ohälsa i vuxen ålder. Dit hör exempelvis en markant förhöjd risk för att drabbas av allvarliga fysiska åkommor som stroke, hjärtinfarkt och kronisk bronkit. Detsamma gällde ökad risk för relationsproblem, alkohol- och drogmissbruk. (Förekomststudier från Norge visar för övrigt ett samband mellan våldsutsatthet i barndommen och ökad förekomst av astma, fibromyalgi och kronisk bronkit som vuxen; Sogn och Schau, 2012). På motsvarande sätt visade ACE-studien att ju färre utsatthetsfaktorer en person haft under uppväxten, desto bättre var den genomsnittliga hälsan och andra positiva livsomständigheter.

Felitti, professor i medicin och forskningsledare för ACE-studien (Felitti et al., 1998; Felitti, 2003), menar utifrån dessa forskningsrön, att negativa barndomsupplevelser är en av de enskilt största orsakerna till vuxen ohälsa. Studien indikerar också att olika typer av svåra omständigheter ofta samverkar och ökar risken. Att exempelvis regelbundet uppleva fysiskt våld i en familj, där en förälder är psykiskt sjuk och den andre är alkoholiserad, mångdubblar ett barns utsatthet. Företeelser som brukar associeras med psykisk ohälsa, visar på mycket starka samband: risken var 12,3 gånger så stor att göra suicidförsök för de som hade en stor, angiven utsatthet i barndomen, än de som inte upplevt en sådan exponering. Även risken för att bli alkoholist var påtagligt större för de med en historia med många utsatthetstyper, jämfört med de som växt upp utan en sådan belastning (jämför även Lindqvist, 2015; van der Kolk, 2015:145ff).

Det går att dra många paralleller mellan den amerikanska ACE-studien och den här undersökta gruppen av män. De senare har alla varit utsatta för sexuella övergrepp under uppväxten, i flertalet fall dessutom för andra former av fysiskt och psykiskt våld, mobbing och omsorgssvikt. Det handlar i merparten fall om tydlig polyviktimisering (Finkelhor et al., 2007). Även om det inte gäller alla tio här intervjuade män, har påfallande många av dem upplevt tidiga skilsmässor under uppväxten och därför, eller av andra skäl, växt upp med enbart en förälder. Alkoholmissbruk har varit vanligt förekommande i de miljöer där de

växt upp, och så vidare. Och som vi ovan sett, de ohälsorisker som en stor utsatthet under barndommen enligt ACE studien medför, har på ett varierat men tydligt sätt, funnit närvarande i männens senare och närvarande liv.

När det gäller samhällets och den officiella vård- och omsorgsapparatens möjlighet och förmåga att bemöta männens behov, kan vi konstatera stora brister. Trots en del exempel på gott och respektfullt bemötande av pojkar och män som utsatts för sexuella övergrepp (särskilt när vi kommer nära vår samtid), dominerar negligerande, okunniga och ibland rent av kränkande bemötanden. Anmärkningsvärt nog gäller det i flera fall psykologer, men ibland också läkare och psykiatriker. Kunskapen om våldets och de sexuella övergeppens yttringar och effekter är fortfarande ojämn också inom vården. Trots en intensiv kunskapsutveckling om trauma och PTSD de senaste decennierna, har denna kunskap bara partiellt förankrats i vardagens vård- och omsorgspraxis.

Det är egentligen först i männens kontakter med de här två studerade centren mot incest och sexuella övergrepp, de har fått det bemötande och den hjälp de behövt. Erfarenheterna från dessa institutioner är entydigt och starkt positiva, uppenbarligen har de intervjuade männen ofta upplevt kontakterna här som en vändpunkt. Det är endast dessa centras begränsade resurser och svaga sociala erkännande som upplevs som negativt. Här finns även en hel del idéer om en möjlig utveckling av dessa uppenbarligen viktiga och högt uppskattade institutioner.

8 Behov for å videreutvikle etablert teori om vold

Vi startet denne rapporten med å vise til at vi i tråd med senere tids forskning ønsker å bruke Johnsons typologisering av vold i nære relasjoner. Det vil si skille mellom intimterrorisme og situasjonell vold. Vi finner at den volden som er utført mot de mennene vi har intervjuet, i all hovedsak må karakteriseres som intimterrorisme. Dette er for så vidt ikke overraskende. Johnson påpeker at situasjonell vold i stor grad avdekkes gjennom befolkningsundersøkelser, eller større surveys, mens intimterrorisme påvises gjennom kvalitative studier av bestemte grupper som er utsatt for vold. Grunnen til dette er den store forskjellen på omfanget av situasjonell vold og intimterrorisme. Som vi har sett i gjennomgangen av omfangsundersøkelser i kapittel 3, ser det ut til å være relativt små kjønnsforskjeller i utbredelse av mildere former for fysisk partnervold, og flere studier viser at både menn og kvinner hyppig utsettes for kontroll og krenkelser i parforhold. Vi vil derfor fokusere på intimterrorisme, og i mindre grad ha fokus på situasjonell vold.

Mangler teorier om kvinners vold

Et viktig premiss for Johnsons begrep om intimterrorisme er et asymmetrisk maktforhold. I alle relasjoner hvor det er grov og systematisk vold vil det være en dominerende part som har overtaket. Feministisk orienterte forskere har preget forskningen på familievoldsfeltet og bidratt til å synliggjøre kvinners og barns erfaringer med grov vold i nære relasjoner. De siste ti årene har det skjedd et kulturelt skifte som har ført til at forskningsmiljøer anerkjenner at menn kan bli utsatt for grov og systematisk vold fra både kvinner og menn. Johnsons teoretiske perspektiv på kjønn og makt har hatt stor innflytelse på analyser av kliniske studier av mishandlede kvinner. Implisitt i Johnsons perspektiv om intimterrorisme ligger en kjønnsmaktteori som tar utgangspunkt i at menn som gruppe dominerer kvinner som gruppe, og at systematisk grov fysisk vold og kontroll er motivert ut fra et ønske om dominans og undertrykking. Til tross for at Johnson i senere arbeider har argumentert for at også noen kvinner utfører vold som kan defineres under kategorien intimterrorisme, hevder han at de aller fleste ”intimterrorister” er menn, ”intimate terrorism is perpetrated almost exclusively by men” (Johnson, 2006:1003). Johnson har derfor orientert seg mot mannlige utøvere i sine arbeider (Johnson, 2008).

Flere forskere har forsøkt å kritisere Johnsons typologier og hans vektlegging av menns vold mot kvinner, og i større grad prøvd å få frem at det er langt mer symmetri mellom menn og kvinner i både situasjonell vold og intimterrorisme enn det Johnson vil erkjenne (Dutton, 2011; Straus, 2011). Grunnen til denne uenigheten ligger i uklarhet om hva intimterrorisme egentlig er. Legger man stor vekt på kontrollaspektet, slik Johnson gjør, så vil enhver ørefik eller dytt kunne bli betraktet som intimterrorisme, bare vi finner at kvinnen utøver kontrollen i forholdet. Da vil antall mannlige og kvinnelige utøvere nødvendigvis bli likere. Legges vekten på en mer systematisk og over tid, truende og grov vold, som kan inkludere psykologisk, fysisk og seksuell vold, så vil antallet voldsutøvere

bli færre, og vi vil nærme oss det som man mer intuitivt forstår med begrepet intimterrorisme.

En fenomenforståelse av partnervold som er utledet fra mishandlede kvinners erfaringer med voldelige menn – basert på en patriarkalsk samfunnsforståelse, må videreutvikles for å kunne belyse grov og systematisk psykisk og fysisk partnervold mot menn. Denne partnervolden kan være utført både av kvinner og menn (Simmons et al., 2015). Intimterrorisme kan utøves uten at partneren er fysisk overlegen. Vi finner menn som besitter en privilegert økonomisk og fysisk overlegen posisjon *og* som samtidig utsettes for grove voldshandlinger. Disse handlingene bidrar til at mennene opplever seg som verdiløse og ønsker å ta sitt eget liv. Som vi viste i kapittel 5 og 6, så er det ikke den fysisk overlegne (mannen), men kvinner med psykologisk kontroll over mennene, som dominerer i disse forholdene.

Vi finner sterke tendenser til at kvinnene bak volden har psykiske problemer og både har vært utsatte og utøvere. Det er mye som tyder på at kvinnene burde hatt psykiatrisk behandling. Psykologen Ingunn Rangul fant i sin avhandling om mannlige voldsutøvere at seks av ti menn som går til behandling, selv har opplevd vold i barndommen og/eller har store utfordringer med angst, depresjon og rus (Askeland og Heir, 2015). I en norsk intervjustudie av mødre som utsetter barn for vold, fant Kruse og Bergman (2014) at mødrene selv både har tidligere erfaringer med vold og har utsatt partner eller eks-partner for vold. Ofte skjedde volden fordi omsorgssituasjonen opplevdes som krevende og overveldende. Slike tendenser gjenfinnes i den internasjonale litteraturen om mødrevold (Ibid.). Denne kunnskapen utfordrer Johnsons sosiologiske perspektiver om partnervold, og viser behovet for å supplere med psykologisk teori. Vi finner lignende tendenser i vår studie.

I flere forekomststudier benyttes Johnsons teori om menns behov for dominans over kvinner for å forklare hvorfor kvinner er mer utsatte for grov vold i parforhold. Vi mener det er problematisk å ta motivet bak volden for gitt. Siden vi ikke har intervjuet kvinnene (utøverne) i vår undersøkelse, kan vi ikke si noe om deres ønske eller behov for å kontrollere mennene. Det vi kan si er at mennenes opplevelser av å være isolerte og over lengre tid å være utsatte for denne formen for vold, fratar dem deres egenverdi, deres ønske om å leve og deres følelse av å være et verdig menneske.

Den psykiske volden mange menn utsettes for, i form av degradering som fedre, latterliggjøring og ydmykelser, er ikke målt i flere av de store voldsundersøkelsene. Den siste og viktige studien i Norge om vold i nære relasjoner omfatter ikke spørsmål om psykisk vold fra partner (Thoresen og Hjemdal, 2014). Det medfører nok at studien ikke gir et tilstrekkelig bilde av omfanget av vold mot menn i nære relasjoner.

Både familievernet og krisesenterbevegelsen har vært preget av et ensidig fokus på menns vold mot kvinner, noe som til dels har blitt understøttet av tidligere feministiske studier og Johnsons fokus på menns vold. Det er grunn til å anta at dette har hindret utvikling av kunnskap om menns utsatthet og menns

behov for hjelp (Bakketeig, 2014; Fjell, 2013; Grøvdal og Jonassen, 2015). Vår studie viser at også menn utsettes for systematisk vold. Vi finner at voldsutsatte menn trenger hjelp, men at det er mye motstand som gjør hjelpesøkingen vanskelig. Motstanden er i dem selv, i institusjonene og i samfunnet. I tillegg støtter mye av den teoretiske forståelsen av vold i nære relasjoner opp om det ensidige fokuset på at det er kvinner som er utsatte. Teorifornyelse er vesentlig for å endre kunnskap og holdninger om vold mot menn.

Mannsforskningens fokus på menns vold

I klassisk mannsforskning har fokuset vært på menn som overgriper og voldsutøver, og i svært liten grad på menn som utsatt for vold (R. Connell, 1987;1995; M. Kimmel, 1996). Da mannsforskningen på slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet begynner å markere seg som et selvstendig forskningsfelt, var det et felt sterkt preget av datidens feministiske kritikk av patriarkalske strukturer. Historisk hadde kvinner som gruppe blitt undertrykt av menn, både økonomisk, sosialt og ideologisk. Når det kom til spørsmål om vold ble det løftet fram som et faktum at menn sto bak mesteparten av all vold, både på et kollektivt, samfunnsmessig nivå, og på et individuelt nivå. Det er volden på individnivå som rammer mange kvinner og barn. Menns vold mot, og generell undertrykking av, kvinner var det dominerende sosiale mønsteret i de fleste samfunn – det eksisterte en kjønnsundertrykkelse. Spørsmålet om makt ble dermed det mest sentrale spørsmålet, selv i den framvoksende feministisk-inspirerte mannsforskningen. En trend som ble forsterket av at denne forskningen ofte smeltet sammen med en marxistisk kritikk av det kapitalistiske samfunnet. Kjønnsrelasjoner ble forstått på samme måte som man innen marxismen forstod relasjonen mellom sosiale klasser. På samme måte som at borgerskapet i det kapitalistiske samfunnet alltid ble ansett som overlegent og mer ressurssterkt enn arbeiderklassen, ble også forholdet mellom menn og kvinner forstått. Denne tendensen er påtakelig i sosiologen R. W. Connells teori om en dominerende hegemonisk maskulinitet (Folkesson et al., 2000; Holter, 1998), som er den mest innflytelsesrike teorien i dette forskningsfeltet,

Connell (1987;1995) nyanserer absolutt den tidlige feministiske forskningens tendens til å beskrive og betrakte menn som en enhetlig og homogen gruppe. Connell gjør det gjennom å understreke at det er store forskjeller mellom menns faktiske livsforhold, slik at vi må snakke om flere typer maskulinitet*er*. Det er, for eksempel, grupper av underordnete menn som har mindre tilgang til økonomiske og politiske ressurser enn de mest innflytelsesrike mennene. Andre grupper menn er på grunn av avvikende etnisitet, eller av andre grunner, marginaliserte og i stor grad maktesløse. Imidlertid gjelder det for både underordnete og marginaliserte menn at de bare sees i relasjon til andre menn – de sees ikke som underordnet eller marginalisert i forhold til kvinner.

Men til tross for at Connell demonstrerer at det finnes ulike typer maskuliniteter i et gitt samfunn, med ulik tilgang til makt, innflytelse og ressurser, opprettholder han det opprinnelige feministiske premisset om at menn som gruppe alltid er overordnet kvinner. Visse menn kan selvfølgelig undertrykke andre menn, gjøre dem til offer for vold, utnytte dem økonomisk eller på andre måter marginalisere dem, likevel står selv disse offermennene i en overlegen posisjon til kvinner.

Den indre logikken i denne teorien gjør det tilnærmet umulig å se kvinner som noe annet enn underordnet menn, og som ofre for menns makt og voldsutøvelse.

Selv om Connells relativt innflytelsesrike teori særlig brukes innen samfunnsvitenskapelig forskning, har den samme logikken i stor grad påvirket store deler av mannsforskningen, inkludert den vitale historiske mannsforskningen (Rotundo, 1993; Kimmel, 1996; Tjeder, 2003). Til tross for ulike forsøk på å nyansere, har det feministiske kjønnsmaktperspektiv om mannlig dominans og kvinnelig underordnethet vært dominerende.

Behov for nye teoretiske perspektiver

Med utgangspunkt i et kjønnsmaktperspektiv hvor menn er overordnet kvinner, er menn makt- og voldsutøvere, og kvinner underordnet og offer. Ikke bare er dette en problematisk forståelse av kvinner, men det er også i høyeste grad en problematisk forståelse av menn. Ut fra et historisk perspektiv er det ikke vanskelig å forstå at de teoretiske analysene har lagt vekten på menns maktutøvelse. Også ut fra et globalt perspektiv er dette forståelig. Problemet er at det har stengt for en mer fenomenologisk og realitetsnær forståelse av vold i nære relasjoner, hvor både menn og kvinner er utøvere av vold og makt.

I skandinavisk mannsforskning har det vært et ønske om å vise at mange menn i denne delen av verden, tross alt, har vært positive til mer egalitære relasjoner mellom kjønnene. Og også på andre måter har distansert seg fra tradisjonelle negative sider av mannligheten, for eksempel vold eller uvilje til å ta ansvar for barn og familie (Holter, 2007; Aarseth, 2011). Ved å bruke begrepet *umannlighet* har noen forskere forsøkt å påvise de store variasjoner som preger ulike maskulinitetsformer, hvor ulike former for mannlighet nesten alltid skapes og formes i forhold til andre, mer desavuerte eller marginaliserte former for umannlighet (Liliequist, 1999; Andersson, 2004; Lorentzen, 2004; Lorentzen og Ekenstam, 2006; Ekenstam, 2006; Nordberg, 2003). Umannligheten har, presis som mannligheten, vært historisk foranderlig. Til tider har umannlighet vært forbundet med et nedsettende syn på kvinnelighet, men ikke alltid.

Gjennom en slik teoretisk tilnærming har man vært i stand til å komme nærmere virkelige og komplekse bilder av mannlighetens mangfoldighet. Et bilde som viser en høyst ulik tilgang til makt og status blant menn, og at mange menn i realiteten er/har vært utsatt for en lignende undertrykkelse som kvinner. Det var et ønske om å kunne gjøre rede for også de følelsesmessige tap og opplevelser av maktesløshet som eksisterer i mange vanlige menns liv. I flere av studiene som har drøftet samspillet mellom mannlighet og umannlighet, er det påpekt at det er nødvendig med et mer fenomenologisk perspektiv, det vil si at man også må lytte til mennenes egne stemmer og ta deres personlige erfaringer på alvor (Lorentzen 2004; Lorentzen og Ekenstam 2006; Ekenstam 2006).

Selv om vi har sett disse forsøkene på å gi et mer fenomenologisk bilde av menns faktiske erfaringer, og den variasjon og store kompleksitet som eksisterer, finner vi, basert på vår foreliggende studie, at dette perspektivet også har vært begrenset. I mange av intervjuene vi har gjort, ser det for det

første ut til at en del menn som er i en offerposisjon, ikke oppfatter seg selv som umannlige, men tvert imot som mannlige! For det andre ser det ikke ut til å være bare andre menn, slik vi tidligere trodde, som utdefinerer menn som umannlige, men også kvinnene de har en relasjon til. Det er også et spørsmål hvor viktig spørsmålet om kvinnelighet/mannlighet/umannlighet egentlig er for de konkrete mennenes selvbilde, eller for den saks skyld, for vår egen analyse av deres relasjoner.

En fremtredende stemme i mannsforskningen, som lenge har kritisert det ensidige fokuset på strukturelle maktforhold og mangelen på et fenomenologisk perspektiv, er sosiologen Victor Seidler (1994; 1997; 2004). Seidler hevder at et problem med en strukturalistisk teori er dens universalisme, det er en rasjonalistisk teori med generaliserbare påstander. Variablene er gitt på forhånd, noe som gjør at mange av virkelighetens ofte mer selvmotsigende trekk presses inn i alt for trange begrepsmessige rammer. I tråd med en vestlig (maskulint preget) vitenskapelig tradisjon reduseres da kulturelle variasjoner, personlige erfaringer og følelser til et minimum. Følelser som sorg, redsel og sårbarhet anerkjennes like lite i denne forskningen som innen den dominerende mannskulturen. Det ensidige fokuset på strukturelle forhold akkompagneres til og med av avvisningen av det vi kan kalle det ”personlige”, ”emosjonelle” eller ”terapeutiske”. Særskilt er dette tilfelle når makt gjøres til det mest relevante spørsmålet. Selv om det eksisterer en viktig forbindelse mellom mannlighet og makt (og vold), kan ikke mannlighet alltid bli redusert til makt. Kompleksiteten i ulike mannlige identiteter, samt relasjonene mellom menn og kvinner, er for komplekse og motsetningene alt for mange (Ekenstam, 2006).

Seidler påpeker at en forståelse av maktforholdet mellom kjønnene, og de ulike sosiale formasjoner, må være starten på analysen, og ikke sluttpunktet. Den ensidig strukturalistiske forskning på maskulinitet har gjort at vi egentlig ikke vet så mye om hvordan menn tenker og hvordan de oppfatter seg selv. Den mangel på omsorg, overgrep og vold de har opplevd som barn, så vel som den avmakt de kan ha kjent, har en tendens til å bli usynlig dersom maskuliniteter bare sees på som maktforhold. Vi savner innblikk i den frykt, smerte, lidelse og opplevelse av usikkerhet, som også mange gutter og menn opplever gjennom livet.

Seidler mener at det er nødvendig å utvikle nye metoder for å intervjue menn om personlige forhold, man må være forberedt på å bygge en personlig relasjon og la deres egne stemmer bli hørt. Det er nettopp en slik tilnærming som har inspirert vårt arbeid med denne rapporten.

I vår studie har vi ønsket å la mennene fortelle, og la deres stemme komme til uttrykk. Studien viser et komplekst bilde av den volden mennene utsettes for. Volden kan være systematisk over tid, den er psykisk og fysisk, og den er truende og farlig. Voldsutøveren tar (strategisk) i bruk samfunnets forutforståelse av at det er menn som er voldelige. Utfordringen blir hvordan vi kan møte disse mannlige stemmene med en teoretisk forståelse av forholdet mellom kjønn, av familiers dynamikk og av forholdet mellom individers egenhistorie og nåtid.

I intervjuene snakket vi med mennene om umannlighetsfølelse knyttet til det å bli utsatt for vold, ut fra teorier om umannlighet. Vi fant imidlertid at mennene i liten grad definerte seg som, eller forstod seg selv som umannlige som følge av at de ble utsatt for vold, eller av at de ikke slo tilbake. Tvert imot understreker flere av dem at de opplever det som uttrykk for mannlighet *ikke* å slå, og både de som hadde mannlige og kvinnelige partnere uttrykker at de ikke hadde til hensikt eller noe ønske om å bruke vold mot sin partner. Her er det en forskjell fra Bjerkeseth som finner at flere av mennene hun intervjuet oppfatter seg som umannlige (Bjerkeseth, 2010).

Seidler kritiserer strukturelle perspektiver som tar tar utgangspunkt i (mannlig) fysisk og økonomisk overlegenhet. Vår studie viser at voldsutsatte menn godt kan være sosialt/økonomisk dominerende, og at de forstår sin egen strategi om ikke å utøve vold som et uttrykk for mannlighet. Når mennene likevel utsettes for systematisk voldutøvelse, så er det åpenbart at et strukturelt perspektiv ikke er tilstrekkelig for å forstå vold mot menn.

Vi er nødt til å inkludere dimensjonen *psykologisk overlegenhet* for å forklare psykisk/fysisk vold mot menn. Å være psykologisk overlegen vil være en tilgjengelig posisjon for både kvinner og menn, og dermed vil ikke analysen av volden være så sterkt knyttet til det mannlige. En slik teori vil innebære å gjøre kjønn i seg selv mindre relevant for forståelsen av vold i nære relasjoner.

I mange av intervjuene vi har gjort viser også mennene stor omsorg og empati for partner. Selv om de blir utsatt for systematisk og grov vold, forsøker de å forstå han/henne og er opptatt av ivaretagelse av sin voldelige partner. Mennene finner mestringsstrategier for å leve med volden, og for flere av dem innebærer det å bagatellisere eller underkommunisere volden. For noen er det imidlertid slik at de ikke selv oppfatter det de blir utsatt for som vold før det har gått lang tid. Dette er i tråd med funnene til Bjerkeseth. En grunn til dette kan være at mennene, på samme måte som samfunnet og institusjonene for øvrig, har internalisert en forståelse om at det er kvinner som utsettes for vold, ikke menn. Dermed mangler de begreper for den volden de utsettes for, frem til volden har eskalert og blitt reelt truende.

Vi vil hevde at det er påtrengende med nye teoretiske forståelser av vold. En slik teoretisering må ta hensyn til de funnene vi har gjort i vår studie. Det vil si at man må ta med at det også forekommer intimterrorisme mot menn i nære relasjoner. Man kan ikke lenger slå fast, slik Johnson har gjort en rekke ganger, at intimterrorisme ”almost exclusively” utføres av menn. Vi har ikke grunnlag for å diskutere omfang av volden mot menn sett i forhold til omfanget av den samme formen for vold mot kvinner. Det er muligens heller ikke det viktigste for en teoridannelse på feltet. Vi trenger å justere forskningen for å få et bedre bilde av omfang og karakter av intimterrorisme rettet mot menn. En teoriforståelse som inkluderer at menn utsettes for grov vold innebærer at den tradisjonelle kjønnsmaktmodellen må modifiseres og suppleres. Den må inkludere at vold forekommer i samkjønnede forhold, av begge kjønn i heterofile relasjoner, at

etnisk bakgrunn/nasjonalitet/oppholdsstatus kan ha en kompliserende effekt og at voldsutøver og voldsoffers personlige historie har betydning. Vår empiri viser også at volden kan ha sin basis i psykologisk overlegenhet, og dermed er mindre knyttet til kvinnelighet og mannlighet. I tillegg har tradisjonelle sosiale bakgrunnsvariabler betydning.

9 Sammenfattende diskusjon og anbefalinger for hjelpetiltakene

Tidligere studier indikerer at negative barndomsopplevelser er en av de viktigste årsakene til uhelse i voksen alder (Felliti, 1998; 2003). Studiene indikerer også at ulike typer vanskeligheter samvirker og øker risikoen. Faktorer som bidrar til økt utsatthet er blant annet fysisk og seksuell vold, emosjonell forsømmelse, foreldres skilsmisse, psykisk sykdom og/eller alkoholproblemer hos foreldrene. Tidligere undersøkelser har også vist at mennesker som har vært utsatt for vold fra andre enn partner har økt risiko for å bli utsatt for partnervold (Haaland et al., 2005:54).

I studien av menn som har vært i kontakt med sentre mot incest og seksuelle overgrep fordi de har vært utsatte for vold og seksuelle overgrep som barn/ungdom, finner vi at mange av disse mennene også har slike erfaringer som voksne. Mennene som har vært utsatt for seksuelle overgrep har som regel også vært utsatt for annen fysisk vold, mobbing, psykisk vold eller har opplevd omsorgssvikt. I vår studie av menn som er utsatt for partnervold er det også flere som forteller at de har vært utsatt for mobbing og annen vold i oppveksten, særlig er dette tilfelle blant mennene med innvandrerbakgrunn. Men det er også flere av mennene som forteller om en trygg barndom.

Hvor alvorlige konsekvenser volden har fått varierer. Det avhenger av omfang og varighet. Men konsekvensene av seksuelle overgrep og andre former for vold er ofte omfattende og dyptgående: skam, skyld og redsel er vanlig. Det samme gjelder dårlig selvfølelse, selvmordstanker, alkohol- og rusmiddelavhengighet.

Andre vanlige typer reaksjoner og symptomer hos mennene, som mer spesifikt kan knyttes til traumer, er; angst, panikkreaksjoner, depresjon, søvnvanskeligheter, fobier, unnvikelse av situasjoner som minner om overgrep, forhøyet stressnivå, ”hypervigiliance” (alarmberedskap), dissosiering.

For mange av mennene har overgrep og vold også fått sosiale konsekvenser i form av mangel på tillit, ensomhet, isoleringstendenser og problemer med nære relasjoner. Mennene som har vært utsatte for vold og overgrep har ofte brukt tid på å erkjenne og bearbeide volden de har vært utsatte for. Det har ofte gått mange år før mennene har tatt kontakt med hjelpere. Intervjuer vi har gjennomført med ansatte innenfor familievernet, krisesentrene og sentre mot incest og seksuelle overgrep føyer seg til funn fra forekomststudier - menn flest venter lenge med å oppsøke helsevesen, politi og andre fagpersoner når de opplever vold. Når mennene oppsøker hjelp har volden pågått over lang tid.

Nordiske og internasjonale studier har funnet at menn som er utsatt for fysisk og psykisk mishandling fra partneren får tilsvarende fysiske og psykiske skader som kvinner (Grøvdal og Jonassen, 2015; Helweg-Larsen og Fredriksen, 2008; Sogn og Hjemdal, 2010; Hines et al., 2007; Hines og Malle-Morrison, 2001). En god oppfølging fra hjelpeinstanser kan bidra til å redusere negative

helseeffekter av vold i nære relasjoner og bidra til å hjelpe både utsatte og deres barn. Å bli trodd er avgjørende for å få hjelp. Våre intervjuer med menn som har erfart partnervold fra kvinner antyder at kvinner/mødre har en privilegert posisjon i hjelpeapparat, at de kan sabotere samvær, true med rettssak og/eller snu på volds- og maktrelasjonen. Hjelpeapparatet må kunne se for seg at hovedforsørgere og menn som er i full jobb kan leve med alvorlig vold fra kvinner.

Kontaktene med ulike hjelpeinstanser som DPS, leger, psykologer, politi eller skole, angis i intervjuene ofte som utilstrekkelige eller negative. Selv om det også er eksempler på det motsatte, har mennene ofte opplevd å bli møtt på en uheldig måte, de er blitt neglisjerte og i blant feildiagnostiserte.

Vår studie viser dessuten at det er lite kjennskap til hjepetilbud for voldsutsatte menn. En pilotstudie om vold mot menn i nære relasjoner (Sogn og Hjemdal, 2010) avdekket at til tross for god vilje hos hjelpeapparatet, så var det bare et fåtall av instansene som gikk aktivt ut med informasjon om at de hadde et tilbud til voldsutsatte menn. Som vi viste i kapittel 3 er det få som er kjent med at familievernet også har tilbud til menn som er utsatt for vold i nære relasjoner.

9.1 Anbefalinger for videreutvikling av hjelpetiltakene

Vold og overgrep har store helsemessige, sosiale og samfunnsøkonomiske konsekvenser. Vold mellom foreldre rammer også de involverte barna. Vi ser det som positivt at man ønsker å satse på forebygging av vold og overgrep, med fokus på barn og unge, inklusiv mobbing. Vår studie viser at menn som i ung alder ble utsatt for seksuelle overgrep, også opplevde fysisk og psykisk vold, omsorgssvikt og bemerkelsesverdig ofte mobbing i skolen. Gjennom tidlig avdekking av vold og overgrep, med tydelige tiltak og mulig behandling når det er nødvendig, kan mye menneskelig lidelse bli redusert.

Opptrappingsplan mot Vold og overgrep 2017-2021 (Prop. 12 S, 2016-2017) gjennomsyres av en tydelig innsikt i hvilke store helse- og sosiale problem de samlede konsekvensene av vold og overgrep utgjør. Vold og overgrep fører ofte til store fysiske og psykiske lidelser for de enkeltpersoner som berøres, og kan også føre til svakere skoleprestasjoner hos barn og unge, og dermed dårligere karrieremuligheter senere i livet. For noen blir konsekvensene redusert mulighet til å delta i arbeidslivet, og en generelt lavere livskvalitet. De samfunnsøkonomiske kostnadene er, som påpekt i proposisjonen, også betydelige.

Opptrappingsplanens ambisjon om å øke kunnskapen og bevisstheten i hele samfunnet, men fremfor alt kompetansen til å håndtere vold og overgrep i de yrkesgruppene som er satt til profesjonelt å håndtere dette (leger, sykepleiere, psykologer, politi, advokater), eller som gjennom sitt arbeid kan potensielt oppdage mistenkelig tilfeller (f.eks. lærere, ansatte i barnevernet) er prisverdig. Intervjuene med mannlige ofre for vold og overgrep i vår studie tyder på at en

slik bevissthet ofte har vært mangelfull eller savnet. Til tider har mangelen på kunnskap hos berørte fagfolk framkommet på oppsiktsvekkende måter.

Det er svært viktig å avdekke volden tidlig for å forebygge reviktimisering. Voldsutsatte må tilbys hjelp. Hjelpetiltakene må gjøres mer kjent. Samlet gir vår studie grunnlag for følgende generelle anbefalinger for å forebygge, avdekke og behandle vold i nære relasjoner:

- Det er viktig med forebygende arbeid, fordi vold og overgrep har store helsemssige, sosiale og samfunnsmessige konsekvenser.
- Hjelpetilbudene for menn som utsettes for vold i nære relasjoner (og deres barn) må gjøres bedre kjent i befolkningen generelt, blant voldsutsatte, og i hjelpeapparatet ellers.
- Kunnskapen om de dimensjonene som særlig rammer menn: frykt for og/eller omsnuing av makt/voldsforholdet og trusler om å bli fratatt omsorg og samvær med barna må styrkes.
- Psykisk vold må settes på dagsorden som en sentral krenkelse mot menn slik at hjelpeinstansene kan bli bedre på å avdekke vold mot menn og kunne tilby avdekvat hjelp og behandling.
- Øke bevisstheten om at psykisk vold har alvorlig konsekvenser for de utsatte.
- Styrke kompetansen i allmenn- og spesialisthelsetjenesten og psykisk helsevern i arbeidet med å avdekke og behandle vold og seksuelle overgrep mot gutter og menn.

9.1.1 Familievernet

Det er et overordnet mål fra Bufdirs side at ansatte innenfor familievernet skal ha en grunnkompetanse om vold (Bufdir, 2015). Våre funn antyder at det er behov for kompetanseheving knyttet til å avdekke fysisk og psykisk partnervold mot menn i familievernet. Mennene som har opplevd systematisk vold over tid har som tidligere nevnt, hatt forhold til kvinner som mangler adekvate mestringsstrategier for å håndtere konflikter. Flere av kvinnene har selv vært utsatt for vold tidligere, men det gjelder ikke for alle. At kvinner kan ty til vold mot barn og partner for å håndtere egne voldsopplevelser og/eller traumer er viktig kunnskap inn i familievernets forebyggende arbeid.

Familievernet er ikke en instans som skal drive langvarig terapi med menn og kvinner som utøver grov og systematisk vold mot partner, men tjenesten har en svært viktig rolle med å oppdage og avdekke familievold. Familievernet skal være et lavterskeltilbud og skal drive forebyggende virksomhet. Som vi viste i kapittel 3 er det få som er kjent med at familievernet også har tilbud til menn som er utsatt for vold i nære relasjoner.

Identifisering av de voldsutsatte mennene vil være avhengig av enkeltterapeuten, men også av andre forhold, som kontorenes kapasitet og rutiner for avdekking og registrering av vold. Vi finner at dimensjonen *psykologisk overlegenhet* må inkluderes for å forklare og oppdage psykisk/fysisk vold mot menn. Som vi har sett er det få menn som har snakket

med familieterapeuter om volden de ble utsatt for. De som har gjort det har både positive og mindre gode erfaringer. Trusler om omsnuing av voldsforholdet har vært en avgjørende faktor for at en del mennene ikke fortalte/vegret seg for å fortelle om volden. Når menn unnlater å fortelle om familievold, så krever det spisskompetanse knyttet til å avdekke volden og maktforholdet i relasjonene.

I *Opptrappingsplan mot vold og overgrep 2017–2021* (Prop. 12 S, 2016 – 2017) foreslår regjeringen å bevilge nye midler til å øke kompetansen i familieverntjenesten om vold. Vi støtter dette forslaget og anbefaler at det også øremerkes midler til å spre kunnskap om menns erfaringer med vold i nære relasjoner.

Forslag til tiltak

- Det er behov for å utvikle gode verktøy for å avdekke vold, inkludert vold mot menn. Verktøyene må kunne avdekke psykisk vold
- Kunnskapen hos ansatte i familieverntjenesten om menns håndtering av partnervold bør heves.
- Sette psykisk vold på dagsorden
- Styrke arbeidet med å synliggjøre familievold i befolkningen
- Mer informasjon om hvilket hjelpetilbud familiverntjenesten har til voldsutsatte menn
- Etablere et tettere samarbeid mellom familivernet og andre instanser, som for eksempel krisesentrene, fastleger og psykisk helsevern

9.1.2 Krisesentrene

Evalueringen av kommunenes implementering av krisesenterloven viser at tilbudene til menn ikke oppfyller lovens krav, og at kvaliteten i tilbudet til menn er dårligere enn for kvinner. I sin konklusjon skriver evaluatorene: ”Vi anbefaler at myndighetene gjør en grundig vurdering av hvordan lovgivers intensjon om et likeverdig krisesentertilbud til menn kan oppfylles” (Bakketeig et al., 2014:164). Vi støtter en slik anbefaling ut fra intervjuene vi har gjort. Bakketeig og medarbeidere lanserer tre alternative modeller:

1) *utbedre alle mannstilbudene til samme kvalitative standard som kvinnetilbudene*.

2) *sentraliserte krisesentertilbud til menn*.

3) *fjerne kravet i loven om atskilt tilbud.*

På bakgrunn av vårt materiale fra krisesentrene peker alternativ tre seg ut som det mest relevante. Ikke bare er alternativ én og to urealistiske, upraktiske og svært vanskelig å gjennomføre, men de ser heller ikke ut til å være ønsket av mennene. Mennene ønsker mer kontakt og et mer sosialt liv på sentrene, og hevder selv at det å dele erfaringene med kvinner i samme situasjon sannsynligvis kunne være godt for begge parter. Dette kan løses på en langt enklere måte enn full utbedring av alle mannstilbudene. Mennene har forståelse for at for noen kvinner er det nødvendig å bo separat, men har mindre forståelse for hvorfor de ikke kan omgås, spise sammen, delta på de felles tilbudene osv. Separate botilbud kan løses gjennom en egen gang, en egen

etasje eller på andre måter som gir trygghet for både kvinner og menn. Ut fra statistikkene er det fremdeles relativt få menn i forhold til kvinner som bruker botilbudene, derfor må en slik integrering også kunne løses på en praktisk måte.

En annen problemstilling, som vi ikke spurte om i våre intervjuer, var om mennene hadde tenkt over muligheten for å ta med seg barna på krisesenteret. Flere av mennene vi intervjuet har barn og var svært engstelige for hva som kunne skje med dem når de ble alene med moren. Noen av mennene tok dette opp på eget initiativ, og forteller at de ikke visste at de kunne ta med barn på senteret. Hvis dette hadde vært et tydelig tilbud vil vi anta at flere av mennene ville tatt med barna sine. Vi må regne med at dette blir en mer aktuell situasjon i framtiden. Et slikt scenario vil gi økt behov for et mer likeverdig tilbud på sentrene.

I *Opptrappingsplan mot vold og overgrep 2017–2021* (Prop. 12 S, 2016 – 2017) heter det at "krisesentertilbudet til menn og deres medfølgende barn er ikke godt" (s. 53). Vi slutter oss til en slik kommentar og mener det er grunn til å gå gjennom tilbudet og skape et mer enhetlig og likeverdig tilbud til kvinner og menn. Regjeringen har bevilget 3 mill. kroner til å igangsette utviklingsprosjekter for å styrke krisesentertilbudet til grupper som i dag ikke får et godt nok tilbud. Noen av disse midlene bør gå til forsøksprosjekt med integrerte botilbud for kvinner og menn.

Mennene er svært fornøyde med oppholdet/møtet med krisesenteret, men er kritiske til andre instanser, som NAV, politiet og barnevernet. De erfarer at disse instansene har liten forståelse for menns utsatthet. Når mennene blir bedt om å kommentere forbedringsområder ved krisesentrene, kritiserer de tilgjengelighet og kunnskap om sentrene i samfunnet. Det må gjøres tydeligere på alle måter at dette også er et tilbud til menn.

Forslag til tiltak:

- Bedre informasjonen om det kommunale ansvaret for å tilby krisesentertilbud til menn.
- Mer informasjon om tilbudet ved eksisterende sentre.
- Øke kunnskapsnivået hos alle tjenester som treffer voldsutsatte om at krisesentertilbudet er for menn – politi, NAV, barnevern etc.
- Starte forsøk på integrerte krisesentre hvor menn og kvinner ikke bor atskilt, eller i hvert fall hvor det er møtepunkter i løpet av dagen. Vurdere/revidere krisesenterloven.
- Mer kunnskap om spesielt innvandrermenns utsatthet for vold i hjemmet.

9.1.3 Sentre mot incest og seksuelle overgrep

Opptrappingsplan mot Vold og overgrep 2017-2021 påpeker behovet for å satse på både forebygging og bedre behandling av dem som lider. Det vil, som det heter i proposisjonen, være en investering i fremtiden. Vi ser det derfor som

positivt at man ønsker å styrke sentrene mot incest og seksuelle overgrep, siden vår studie viser at disse kan spille en svært positiv rolle for de som utsettes for seksuelle overgrep. Mennenes erfaringer med disse institusjonene er gjennomgående svært positive. Muligens kan denne type institusjon prioriteres enda mer enn det som er foreslått.

Vi ønsker å peke på en mulig selvmotsigelse i Opptrappingsplan mot Vold og overgrep 2017-2021. På den ene side taler man eksplisitt om "brukermedvirkning" (s. 15), dvs at hjelp- og behandlingsbehovet må være tilpasset brukernes behov og ønsker. Voldsutsatte skal sikres en individuelt tilpasset oppfølging og behandling (s. 18). Men når proposisjonen senere diskuterer den traumebehandling som nå implementeres i det psykiske helsevernet, nevnes bare en bestemt metode, TF-CBT, traumefokusert kognitiv atferdsterapi (s. 63).

Vi vil påpeke at en av de mest internasjonalt anerkjente forskere og eksperter i behandling av PTSD (van der Kolk, 2015) finner at syndromets kompleksitet gjør det nødvendig å ha tilgang til et bredt spekter av ulike behandlingsmetoder. Det som fungerer i ett tilfelle, fungerer ikke i det hele tatt i et annet. Men, sier van Kolk, er det fremfor alt kroppslig orienterte (ofte oppfattet som alternative) metoder, som har den beste effekten ved PTSD.

Vi ønsker derfor å advare mot at utvidelsen av behandling for traumer og PTSD reduseres til en enkelt metode, og mot å ha for stor tro på et forenklet begrep om evidens. Her kreves definitivt mer kunnskap og forskning, ikke minst om de mange nye alternative traumebehandlinger som er utviklet de siste tiårene. Som vist i vår studie, er det et sterkt ønske fra mange av våre informanter som har opplevd overgrep, om å få tilgang til et bredere og bedre behandlingstilbud enn det som tilbys i dag.

Mennenes opplevelser fra de to sentrene mot incest og seksuelle overgrep som har deltatt i studien, er gjennomgående positive. De ansatte får mye ros og anerkjennelse. Møtet med disse sentrene er beskrevet som svært viktig, eller rett og slett et vendepunkt, som har gjort at livet har begynt å gå i en mer positiv retning.

Forlag til tiltak

- Sentrene mot incest og seksuelle overgrep tilføres større økonomiske og menneskelige ressurser, for å kunne yte bedre hjelp og nå ut til flere.
- Det bør være mannlige ansatte tilgjengelig
- Styrke informasjonsarbeidet om sentrenes tilbud
- Sikre at sentrene er lett tilgjengelige og tilbys som et lavterskeltilbud
- Vurdere mulighet for overnatting eller døgnbesøk i akutte situasjoner.
- Inkludere flere aktiviteter i tilbudet (for eksempel samtale- og støttegrupper)
- Myndighetene anbefales å vurdere om sentrene skal styrkes med hensyn til å drive behandling

9.1.4 Anbefalinger for videre forskning – veien videre

Vår studie viser at det er behov for nyanserende kunnskap om maktforhold med hensyn til familievold, seksuelle overgrep og intimterrorisme. Det er ikke tilstrekkelig å undersøke fysisk/økonomisk overlegenhet (strukturelle maktforhold) for å forstå vold i nære relasjoner. Vi finner at den dominerende strukturelle forståelsen av vold må suppleres med en forståelse av hvordan psykologisk overlegenhet kan gi grunnlag for makt og dominans. Det er som tidligere nevnt nødvendig med en ny teoretisk forståelse av vold i nære relasjoner som også inkluderer vold mot menn. En slik forståelse innebærer at Johnsons begrep om intimterrorisme også inkluderer kvinners vold mot menn.

Våre forslag til framtidig forskning om vold i nære relasjoner er som følger:

- Flere større kvalitative studier av gutter og menns opplevelser og håndtering av vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner, samt av mekanismene bak hvorfor de skjuler vold og overgrep
- Kjønn- og klasseperspektivet inkluderes i framtidige studier
- Gjennomføre metodeutviklingsprosjekter som kan heve kvaliteten i forskning om vold mot gutter og menn
- Gjennomføre forskning om effektive behandlingsmetoder av de traumatiske konsekvenser av vold og overgrep, som for eksempel PTSD
- Gjennomføre flere studier som kartlegger menns behov for hjelp og oppfølging
- Framtidige forekomststudier bør inkludere spørsmål som kan belyse ulike former for psykisk vold blant voksne.

Litteraturliste

Abrahams, H. (2007) *Supporting women after domestic violence - Loss, trauma and recovery*. Great Britain: Athenaeum Press.

Andersson, S. (2004) Maktrelationer mellan män genom ålder. Status, auktoritet och marginalitet inom närpolisen. *Kvinnnovetenskaplig tidskrift*, nr 1-2.

Andersson, T., Heimer G. & Lucas S. (2014) *Våld och Hälsa – En befolkningsundersöking om kvinnors och mäns voldsutsatthet samt koplingen til hälsa.* Rapport 01/2014 Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.

Andersson, N og Malterud K. (2013) *Seksuell orientering og levekår.* Uni Helse. Bergen.

Askeland, I. R. & Heir, T. (2014) *Psychiatric disorders among men in tratment for violent behaviors*. A cross –sectional study *BMJ Open* 4(4).

Bakketeig, E., Stang, E. S., Madsen C., Smette, I. og Stefansen, K. (2014) *Krisesentertilbudet i kommunene. Evaluering av kommunenes implementering av krisesenterloven.* NOVA-rapport 19/14. Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA-HIOA..

Balvig F. & Kyvsgaard B. (2009) *Udsathed for vold og andre former for kriminalitet. Offerundersøgelserne 2005-2008.* Københavns Universitet; Justitsministeriet; Det Kriminalpræventive Råd; Rigspolitichefen.

Berceli, D. (2008) *The Revolutionary Trauma Release Process: Trancend Your Toughest Times*. Vancouver: Namaste Publishing.

Bowlby, J. (1994) *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av anknytningsteorin*. orig. A Secure Base 1988. Stockholm: Natur & kultur.

Braarud, C. H. og Nordanger, D. Ø. (2011) Kompleks traumatisering hos barn: En utviklingspsykologisk forståelse. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 48(10), 968–972.

Bredal, A. (2011) *Mellom makt og avmakt . Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll.* Rapport 4/2011. Oslo: Institutt for samfunnsforskning (ISF)

Brottsförebyggande rådet (2009). Kriminalstatistik 2008. Rapport 2009:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Bufdir (2010) Vold i nære relasjoner. *Familievernets skriftserie* nr 1/2010.

Bufdir (2016) Rapportering fra krisesentertilbudene 2015. Rapport 11/2016. Tilgjengelig fra: https://www.bufdir.no/global/Rapportering_fra_krisesentertilbudene_2015.pdf

Bufdir (2016) Rapportering fra sentrene mot incest og seksuelle overgrep 2015. Tilgjengelig fra: https://www.bufdir.no/PageFiles/15785/Rapportering_fra_sentrene_mot_incest_og_seksuelle_overgrep_2015.pdf

Bååk, L. (2013) Karlägging av våld i nära relationer i Stockholms stad. Socialforvältningen: Stockholms stad.

Connell, R.W. (1987) *Gender & Power*. Stanford, Stanford University Press.

Connell, R.W. 1995: *Masculinities*. Cambridge, Polity Press.

Ekenstam, C. (1998) Kroppen, viljan och skräcken för att falla: ur den manliga självbehärskningens historia. I Ekenstam, Claes (et.al.). *Rädd at falla: studier i manlighet.* Stockholm: Gidlund.

Ekenstam, C. (2006) Mansforskningen bakgrund och framtid. Några teoretiska reflexioner. *Norma. Nordisk tidskrift för maskulinitetsstudier*, vol 1.

Ekenstam, C. (2007) Klämda män: föreställningar om manlighet & omanlighet i det samtida Norden. I Ø. G. Holter (red.) *Män i rörelse*.

Ekström, L. (2008) Brottsutvecklingen I Sverige fram til år 2007. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Felitti, V.J., Anda, R., Nordenberg, D., Williamssom, D. et al. (1998) Relationship of Child Abuse and the Houshold Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults. The Adverse Childhood Experience Study. *American Journal of Preventive Medicine* 1998 14 (4) pp 245-258.

Felitti, V. J. (2003) The Origins of Addiction: Evidence from the Adverse Childhood Experience Study. Dep. of Preventine Medicine, Kaiser Permanente Medical Care Program. San Diego, USA.

Figley Charles R. & Nash, William P. (eds.) (2007) *Combat Stress Injury. Theory, Research, and Management*. New York, Routledge.

Finkelhor, D., Ormrod, R.K., & Turner H.A. (2007) Poly-victimization: A neglected component in child victimization. Child Abuse & Neglect, 31(1):7-26.

Fjær, E. G., Gundersen, T. og Mossinge, S. (2013) Lesbiske, homofile, bifile og transpersoners utsatthet for vold i nære relasjoner. En kunnskapsoversikt. Rapport 5/2014. Velferdsforskningsinstituttet NOVA-HiOA.

Folkesson, Per, Nordberg, Marie & Smirtwaite, Goldina (red.) (1999) *Hegemoni och mansforskning. Rapport från nordiska workshoppen i Karlstad 19-21 mars 1999*. Karlstad, Karlstads universitet.

Frenzel, A. (2014) Brott i nära relationer – en kartlägging. Rapport 8/2014. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Gay, P. (1990), *Freud* (orig. 1988). Stockholm: Bonniers.

Glad, K. A., Øverlien, C., og Dyb, G. (2010). Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn: En kunnskapsoversikt. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).

Gerge, A. (2010) *Trauma. Psykoterapi vid Posttraumatisk och dissociativ problematik*. Ludvika: Dualis.

Granskär, M. og Höglund-Nielsen (red.) (2010) Tillämpad kvalitativ forsking inom hälsa- och sjukvård. Studentlitteratur. Uppsala universitet.

Grøvdal, Y. og Jonassen, W. (2015) *Menn på krisesenter.* Rapport 5/2015.Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).

Haaland, T., Clausen, S.-E. og Schei, B. (2005) *Vold i parforhold – ulike perspektiver: Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. NIBR-rapport 2005:3

Helweg-Larsen, K. og Frederiksen, M. L. (2008) *Vold mod maend i Danmark. Omfang og karakter*. Minister for Ligestillning, Statens Inst. for Folkesundhed; Syddansk Universitet.

Heiskanen, M. og Ruuskanen, E. (2009) *Men´s Experience of Violence in Finland.* Report nr. 71. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control.

Hines, D. A., Brown, J. and Dunning, E. (2007) Characteristic if callers to the domestic abuse line for men. *Journal of Family Violence* 22, pp 63-72.

Hines, D. A and Malley Morrison, K. (2001) Psycological effects of partnerabuse against men: A neglected research area. *Psychology of Men og Masculinity* 2 ( ), 75-85.

Hines, D.A, and Douglas, E.M. (2011) Symptoms of Posttraumatic Stress Disorder in Men Who Sustain Intimate Partner Violence: A Study of Helpseeking and Community Samples*. Psychology of Men Masculinity* 12(2),112–27.

Hjemdal, O. K., Sogn, H. og Schau, L. (2012) *Vold, negative livshendelser og helse. En gjennomgang av data fra to regionale helseundersøkelser.* Rapport nr. 1, 2012. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Holmberg, C & Stjernqvist U. (2007) Samkönad partnervåld. Vad är det och vilket stöd behövs. *Tidsskrift för genusvitenskap* nr. 4, 49-65.

Holter, Ø. G. (1998) Mansforskningen 1970-97. I B. Westerberg (red.) *Han, hon,*

den, det: Om genus och kön. Stockholm, Ekerlids förlag.

Holter, Ø. G. (red.) (2007) *Män i rörelse. Jämställdhet, förändring och social innovation i Norden*. Hedemora, Gidlunds förlag.

Hradilova Selin K. (2009) Våld mot kvinnor och män i nära relationer – Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. Rapport 2009:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Isdal, P. (2000) *Meningen med volden.* Oslo: Kommuneforlaget.

Johnson, M.P. (1995) Patriarchal terrorism and common couple violence. Two forms of domestic violence against women. *Journal of Marriage and Family* 57, 283-294.

Johnson, M.P and Ferraro, K.J. (2000) Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *Journal of Marriage and Family* Vol 62 (4), 948-963.

Johnson, M. P. and Leone, J. (2005) The Differential Effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence. Findings from the National Violence Against Women Survey. *Journal of Family Issues* Vol 26 (3), 322-349.

Johnson, M. P. (2008) *A Typology of Domestic Violence*. Boston: Northeastern University Press.

Jonassen, W. og Skogøy, E. (2010) *«Et hjem for oss, et hjem for deg …» En studie om endring i brukersammensetning og bruk av krisesentrene.* Rapport 1/2010. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Jonassen, W., Sogn, H., Olsvik, V.M. og Hjemdal O.K. (2008) *Kunnskap – kvalitet – kapasitet. En nasjonal utredning om krisesentrenes kompetanse og tilgjengelighet.* Rapport 2/2008. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).

Kimmel, M., S. (1994) Masculinity as homophobia: Fear, shame and silence in the construction of gender identity. In Brod, Harry and Michael Kaufman (eds.). *Theorizing maskulinities.* London: Sage.

Kimmel, M. (1996) *Manhood in America. A Cultural History*. New York, The Free Press.

Kolk, Bessel van der, Alexander C. McFarlane & Lars Weiseth (eds.) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society.*

Kolk, Bessel van der (2015) *The Body Keeps the Score. Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. New York, Penguin Books.

Lammers, M., Ritchie, J. and Robertson, N. (2005) Women's experience of Emotional abuse in intimate relationships: A qualitative study. *Journal of emotional abuse, 5*(1), 29-64.

Levine, Peter A. (2010) *In an Unspken Voice: How the Body Releases Trauma and Restores Goodness*. Berkley: North Atlantic Books.

Liliequist, Jonas (1999) Från niding till sprätt. En studie i det svenska omanlighetsbegreppets historia från Vikingatid till sent 1700-tal. I A-M Berggren *Manligt och omanligt i ett historiskt perspektiv*. Stockholm, Forskningsrådsnämnden, Rapport 99:4.

Lilleaas, U.B. (2006) Det sterke kjønns sårbarhet. *Sosiologisk tidsskrift* 14, *311-325.*

Lien, M.I. (2013) Den kjønnsnøytrale pasienten i sykepleien. Betydninger av kjønn når kvinnelige sykepleiere gjør omsorg for kreftsyke menn. *Nordic Journal for Masculinity Studies Vol. 08 (2), 131-150.*

Lindqvist, H. (2016) Rapport Traumabehandling 2015. Capio vårdcentral Grästorp.

Lopez, G. (2007) Minoritetsperspektiver på norsk familievern. Klienters erfaringer fra møtet med familievernkontoret. Rapport 9/07. Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA-HIOA.

Lorentzen, J. (2004) *Maskulinitet. Blikk på mannen gjennom litteratur og film*. Oslo: Spartacus forlag.

Lorentzen, J. og Ekenstam, C. (2006) *Män i Norden. Manlighet och modernitet 1840-1940*. Hedemora: Gidlunds förlag.

Lövestad, S. and Krantz. G. (2012) Men´s and women´s exposure and perpetration of partner violence: an epidemiological study from Sweden. BMC Public Health 12:945 Open Access.

Magnussen M.-L. (2015) Familieforsørgelse: Å utforske menns forsørgerarbeid. Avhandling levert for PhD. graden. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

Meld. St. 15 (2012-2013) Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/1cea841363e2436b8eb91aa6b3b2d48e/no/pdfs/stm201220130015000dddpdfs.pdf

Meld. St. 24 (2015-2016) Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/8e378de25cfa49f28851cb0ef91a7f82/no/pdfs/stm201520160024000dddpdfs.pdf

Mitchel, S. A. (1988) *Relational Concepts in Psychoanalysis. An Integration*. London, Harvard University Press.

Mossinge, S. og Stefansen, K. (red.) (2016) Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og uviklingstrekk 2007-2015. Rapport 5/2016. Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA-HIOA.

Mossinge, S. og Stefansen K. (2007) *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole.* Rapport 20/07. Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA-HIOA.

Mullender, A., Hague, Iman, U., Kelly, L., Malos, E., and Regan, L. (2002) *Children's Perspectives on Domestic Violence*. Sage Publications.

Myhre, M., Thoresen, S. og Hjemdal, O. K. (2015) *Vold og voldtekt i oppveksten. En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer.* Rapport nr. 1. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Nyberg, L. (2013) När män utsätts för våld i en nära relation - hur ser det ut då? En genomgång av internationell forskning. Genväg till forskning nr 5, V:a Götalandsregionen, Göteborg.

Nybergh L., Taft C., Enander V. and Krantz G. (2013) Self-reported exposure to intimate partner violence among women and men in Sweden: results form a population-based survey. *BMC Public Health, 13:845*

Pape, H. (2003) Vold og krenkelser i unge menneskers parforhol. *Tidsskrift for Den norske lægeforening, 123*: 2016–20.

Pape, H. og Stefansen, K. red. (2004) *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Rapport 2004:1. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Plauborg, R. & Helweg-Larsen, R. (2013) Partnervold mod mænd i Danmark. Syddanske universitet. Statens institutt for Folkesundhed. Tilgjengelig fra: http://www.si-folkesundhed.dk/upload/partnervold_mod_m%C3%A6nd.pdf

Prop. nr.12.S (2016-2017) Opptrappingsplan for vold og overgrep (2017-2021).

Rotundy, E. A. (1993) *American Manhood. Transformations in Masculinity from the Revolution to the Modern Era.* New York, Basic Books.

Ruzek, I., Curran, E., Friedman, M.J. et al. (2004) Treatment of the Returned Iraq War Veteran, chap. 4: *Iraq War Clinican Guide* (2nd edition). Websida/Publiched: U.S. Department of Veteran Affairs & National Center for PTSD. Tilgjengelig fra: http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2004/Chapter_IV.pdf

Schei, B. og Bakketeig. L.V. (red.) (2007) Kvinner lider – menn dør.Oslo:

Gyldendal Akademisk.

Seidler, V. J. (1994) *Unreasonable Men. Masculinity and Social theory*. London, Routledge.

Seidler, V. J. (1994) *Man Enough. Embodying Masculinities*. London, Sage Publications.

Seidler, V. J. (2004) Des/orienterade maskuliniteter. Kroppar, känslor och rädsla. *Kvinnnovetenskaplig tidskrift* nr 1-2.

Schou, L., Dyb, G., og Graff-Iversen, S. (2007) *Voldsutsatt ungdom i Norge – resultater fra helseundersøkelser i seks fylker*. Rapport nr. 8, 2007). Oslo: Nasjonalt Folkehelseinstitutt

Scaer, R. C. (2001) *The Body Bears the Burden. Trauma, Dissociation, and Disease*. The Haworth Medical Press, New York.

Scaer, R.C. (2005) *The Trauma Spectrum. Hidden Wounds and Human Resiliency*. W.W. Norton & Company, New York.

Simmons, J., Wijma, B., & Swahnberg, K. (2014) Associations and experiences observed for family and nonfamily forms of violent behavior in different relational contexts among Swedish men and women. *Violence and Victims, 29*(1), 152-70.

Skogøy, E. (2009) Menn på krisesenter? En presentasjon av brukernes oppfatninger. Rapport. Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress.

Stefansen, K. (2001) Forekomstundersøkelser av familievold. Teoretiske, metodologiske og etiske spørsmål. Oslo: Høgskolen i Oslo/Kompetansesenter for voldsofferarbeid, HiO-notat nr. 5.

Sogn, H. og Hjemdal, O.K. (2009) Vold mot menn i nære relasjoner. Kunnskapsgjennomgang og rapport fra et pilotprosjekt 2010. Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress (NKVTS).

Steinsvåg, P. Ø. (2007) Få slut på våldet – ett säkerhetsarbete för barn. Kap. 1. Eriksson, Maria (red.), *Barns som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.

Stern, Daniel N. (1995) *Spädbarnets interpersonella värld ur psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. orig. The Interpersonal World of the Infant, 1985. Stockholm, Natur & kultur.

Storberget, K. (red.) (2007) Bjørnen sover. Oslo: Aschehoug forlag.

Storhaug, A. S. (2015) *Barnevernets forståelse av farskap.* 2015.. Doktoravhandling. Institutt for sosialt arbeid, NTNU. Tilgjengelig fra:

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/282443/AnitaS.Storhaug.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Svendby, R. (2011) *Fra de stummes leir, Menns beretninger om seksuelle overgrep fra kvinner og menn.* Masteroppgave i sosialantropologi. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/16185/Fra_de_stummes_leir_Rannveig_Svendby.pdf?sequence=2

Tjeder, D. (2003) *The Power of Character. Middle-class Masculinities, 1800-1900*. Stockholm: Författares Bokmaskin.

Theweleit, K. (1995) *Mansfantasier*, II band (orig. 1978). Stockholm/Stehag, Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Tick, E. (2005) *War and the Soul. Healing Our Nations Veterans from Post-Traumatic Stress Disorder*. Wheaton, Quest Books.

Wennerberg, T. (2010) *Vi är våra relationer. Om anknytning, trauma och dissociation*. Stockholm, Natur & kultur.

White, A. et al. 2011. Men´s Health in Europe. Exstended report. EU Report Tilgjengelig fra: http://ec.europa.eu/health//sites/health/files/population_groups/docs/men_health_extended_en.pdf

Appendix 1

Intervjuguidene som er brukt i intervjustudiene er svært like. Vedlagt er intervjuguide til menn som har hatt kontakt med familievernet.

Intervjuguide menn fra familievernet

Del1

Bakgrunn: alder, sivil status, barn, utdanning, yrke, evt. Foreldres utdanning.

1. Barndom og oppvekst

Kan du fortelle litt om hvordan oppveksten din var?

Åpne beskrivelser, informanten snakker fritt (trygghet, økonomi, relasjoner til foreldre, annen familie, venner, evt. kjærester mv.,)

2. Voldserfaringer

Utsatthet i barndommen

-Fysisk vold fra foresatte (mishandling; slag, spark, lugging mv.)
-Vitne til vold mellom foresatte ((evt spørre om rus)
-Psykologisk vold fra foresatte evt. andre familiemedlemmer
-Vold fra andre familiemedlemmer/venner
-Har det også vært andre former for vold – psykisk vold/seksuelle overgrep før 16 år
-Kamerater/mobbing fra vennemiljøer/klassemiljøer

Konflikter i oppveksten som har ført til vold? (kamerater, nære bekjente, slektninger
-Hva skjedde?
-Hyppighet av volden? (omfang og karakter/gjensidig vold) (rus inne i bildet?)
-Hvem utsatte deg for disse overgrepene?

Utsatthet som voksen

Vil du fortelle litt om volden du har vært utsatt for som voksen?

Nære relasjoner: partner, foreldre/steforeldre, søsken, besteforeldre, onkler, tanter, andre familie/slekt, nære venner, andre nærstående personer.

-Hva skjedde?
-Hyppighet av volden? (omfang/karakter/gjensidighet)
-Hvem utsatte deg for volden?

Fikk du fysiske skader, enten små eller alvorlige som følge av disse hendelsen?

Hvilke? Beskrivelser av skadenes omfang og evt. helsemessige konsekvenser

Var du noen gang redd for at du kom til å bli alvorlig skadet eller drept?

Har du selv utsatt andre for vold?

Hvis ja, beskrive hva som skjedde

3. Konsekvenser av volden i hverdagen

Hva har konsekvensene av volden vært for deg? (oppmerksom på tidsaksen, vedvarende, hvordan har han hatt det?)

-Gjentatte ubehagelige minner, tanker eller bilder
-Intens psykisk ubehag, angst,
-Unngått aktiviteter eller visse situasjoner (isolasjon)
-Følelsen av å være fjern fra eller fremmed for andre mennesker (desosiering stenger av systemet)
-Følt deg irritabel eller hatt sinneutbrudd/utagering
-Hatt vanskeligheter med å konsentrere deg?
-Brukt alkohol eller andre rusmidler for å håndtere hendelsen
-Søvnproblemer

Hvordan har dette påvirket din erfaring av kontroll eller avmakt i hverdagen?

-Skaffe innsikt i doble erfaringer (makt/avmakt i situasjoner, og i relasjoner til voldsutøver(e)

Kan du beskrive noen situasjoner hvor din følelse av mestring påvirkes av det som har hendt med deg? (avmaktsfølelser, isolasjon, tilbaketrekning mv.)

4. Konsekvenser av volden– psykologiske reaksjoner

-Skam og skuld (settes sammen)
-Bebreidelser (nedsettende tanker om deg selv)
-Har dette påvirket din selvfølelse
Har du bekymret deg over hva andre mennesker kan tenke om deg etter det som skjedde?
Har du forsøkt å skjule det som skjedde, eller noe av det?
Har du opplevd at andre har trukket seg vekk fra deg etter det som skjedde?
Har du opplevd at andre har klandret deg for det som skjedde?
Har du hatt skyldfølelse over det som skjedde?

-Hvordan er det for deg som mann å oppleve dette? (offerforståelser mannlighet/umannlighet)

-Tror du det du har vært med på har hatt betydning for din identitet som mann?

Har du utviklet noen strategier for å håndtere vanskelige situasjoner eller følelser knyttet til overgrepene du har opplevd?

(informasjon om praksiser, hva gjøres for å håndtere følelser og evt angst/stress mv.)

Del 2

1. Hjelpesøking

Du har fortalt om ubehagelige ting som du har opplevd som er kriminelle handlinger.

Meldte du volden til politiet?

Dersom meldt til politiet

Kan du beskrive hva som skjedde da du oppsøkte politiet? (første møte, hvordan var samtalen, fikk du anbefalinger hjelp videre?)

Erfaringer med rettsapparatet

Ble saken etterforsket? Rettsak?

Beskrivelser av hva som skjedde

Dersom ikke meldt til politiet

Kan du si noe om hva som var grunnen til at du ikke anmeldte?

Hvorfor anmeldte du ikke voldshendelsene?

-La informanten snakke fritt.

Har du noen gang snakket med helsepersonell eller andre (venner, familie, fagpersoner) om disse hendelsene?

Hvis ja – hva skjedde? (beskrivelser)

Hvis nei, hvorfor har du ikke snakket med noen om disse hendelsene?

2. Erfaringer med sentret og hjelpetilbudet

Vi skal nå gå over til å snakke litt om dine erfaringer med kontakt med og hjelp fra familievernet og eventuelt andre hjelpeinstanser

Kan du fortelle litt om hvordan du kom i kontakt med familievernet

-Hvordan du fikk kjennskap til tilbudet?

-Hva visste du om familievernet før du kom?
-Hvilken hjelp tenkte du at du kom til å få?
-Evt terskel for å oppsøke familievernet (mannlighet-umannlighet)

Hvordan var den første kontakten med familievernet?

-Opplevelser av mottakelse (konkrete beskrivelser, samtaler, mennesker han møtte (kjønn) mv.)

Hvor lenge har du vært i kontakt med familievernet?

Hva er dine erfaringer i den tiden du har vært i kontakt med dem?

- Åpne refleksjoner og beskrivelser om hvordan han er møtt, hvem han har snakket med, opplevelser av hjelpen, hvilke fagpersoner han har snakket med

-Opplever du at dine behov for hjelp har blitt møtt her på senteret?

-Evt spørsmål om involvering av barn, hvilke tilbud fedre får versus mødre mv
Relasjoner mellom far-barn, mor-far-barn, evt engstelser for barna, , frykt for å miste barna, beskytte barna fra voldelig mor mv

-Hva er du fornøyd med av hjelpen du har fått?

-Hva er du misfornøyd med?

-Kunne de ansatte møtt deg på en bedre måte?

-Hva kunne du tenke deg av hjelp og støtte som du ikke har fått her?

Har du søkt kontakt med/fått hjelp andre hjelpeinstanser enn dette senteret?
Hvis ja. Hvem andre har du eventuelt fått hjelp av?
Hvis nei, beskrive årsaker

Har du familie, venner eller et annet nettverk som du kan snakke med?
Hvis ja, beskrive ham hvilken støtte han har fått fra nettverk
Hvis nei, beskrive ham hvorfor han ikke har noen å snakke med?

3. Oppfølging

Hva skjedde i etterkant av kontakten med familievernet, har det vært noen form for oppfølging fra familievernets side?

4. Avslutning og oppsummering

Har du noen tanker om hvordan tilbudet til menn som opplever vold i nære relasjoner bør være i familievernet?

Vil du anbefale familievernet til andre menn i samme situasjon?

Ja, hvorfor

Nei, hvorfor ikke

Har du forslag til forbedringer av tilbudet ved familievernet?

Til sist: **Ønsker du å si noe om hvordan du har opplevd å snakke med meg om dine erfaringer?**

Er det noe du ønsker å snakke om som vi ikke har vært inne på?

Dersom du har behov for å snakke med meg på et senere tidspunkt kan du ta kontakt på telefon xx.